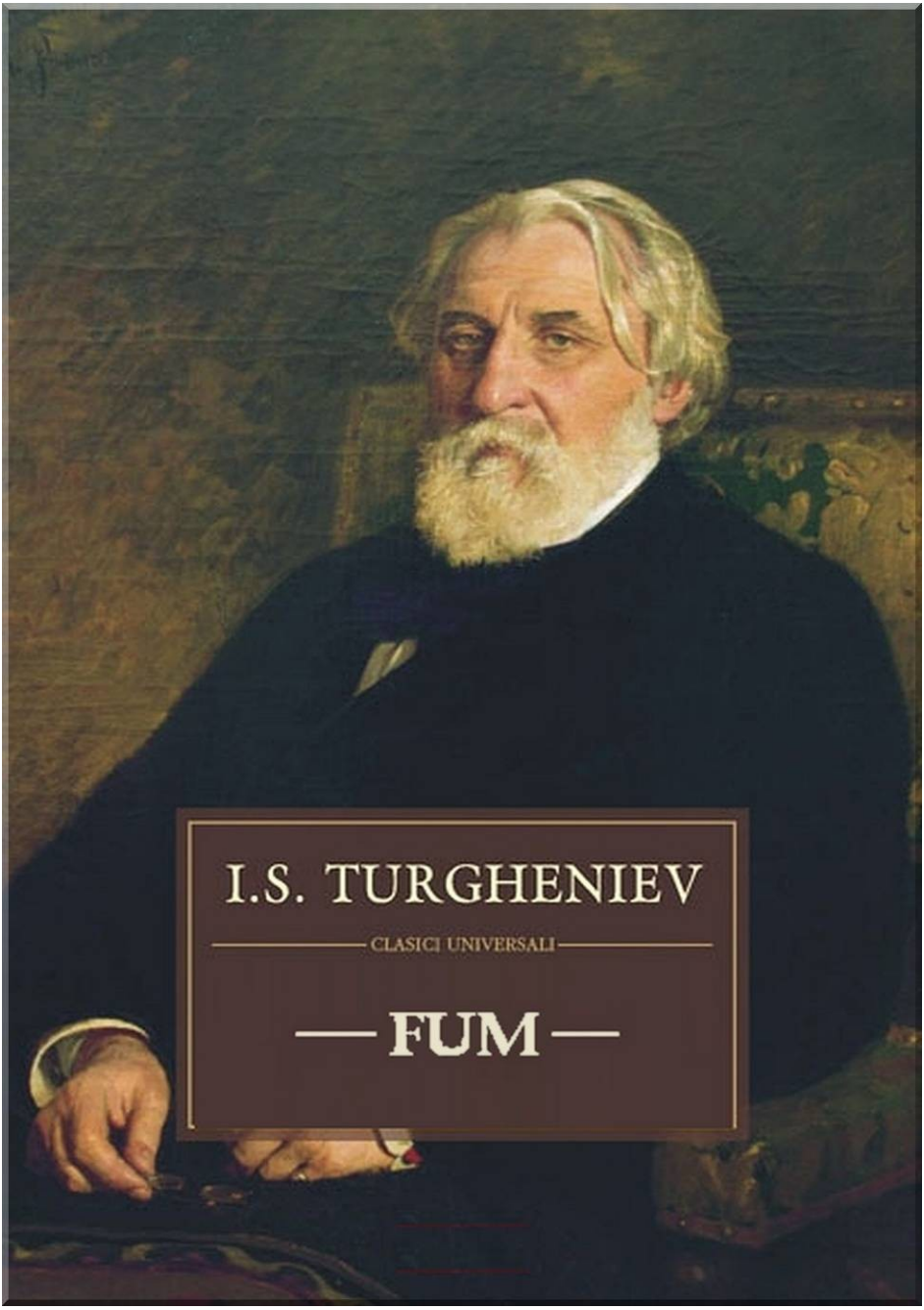

I.S. TURGHENIEV

CLASICI UNIVERSALI

FUM

Ivan Sergheievici

Turgheniev

Fum

Traducere de
Mihail Sevastos

Cuprins

I
II
III
IV
V
VI
VII
VIII
IX
X
XI
XII
XIII
XIV
XV
XVI
XVII
XVIII
XIX
XX
XXI
XXII
XXIII
XXIV
XXV
XXVI
XXVII
XXVIII

I

La 10 august 1862 o mare mulţime de oameni se afla adunată în faţa vestitului edificiu *„Conversation”*[1] din Baden-Baden. Era o vreme minunată. Totul împrejur: copacii cu frunzişul verde, casele albe ale acestui oraş plăcut, şirurile unduioase de munţi – aveau un aer de bunăstare şi sărbătoare sub razele prietenoase ale soarelui. Pretutindeni stăruia un surâs plin de încredere şi de graţie, şi acelaşi surâs nelămurit şi luminos flutura pe toate chipurile omeneşti, bătrâne şi tinere, urâte şi frumoase. Chiar figurile cănite şi fardate ale demimondenelor pariziene nu stricau impresia generală de sinceră mulţumire şi desfătare. Panglicile şi penele pestriţe, fulgerările de aur şi de oţel de pe pălării şi voaluri îţi aminteau fără voie strălucirea însufleţită şi jocul diafan al florilor de primăvară şi al aripilor multicolore. Numai jargonul gutural franţuzesc, sec şi gălăgios, care se revărsa pretutindeni, nu putea înlocui ciripitul păsărilor şi nici nu se asemăna cu el.

De altfel, toate îşi urmau cursul firesc. Orchestra cânta în pavilion ba un potpuriu din *Traviata,* ba un vals de Strauss, ba *Spune-i,* romanţa rusească aranjată pentru instrumente de amabilul capelmaistru. Iar în sălile de joc, împrejurul meselor verzi, se îngrămădeau aceleaşi figuri cunoscute cu aceeaşi expresie, stupidă şi lacomă, uluită sau întărâtată – într-un cuvânt o expresie prădalnică, pe care frigurile jocului o întipăresc pe toate trăsăturile, chiar şi pe cele mai aristocratice. Acelaşi moşier din Tambov,

---

1 Prescurtare pentru *Konversationshaus,* construcţie celebră, cu săli de ruletă, de lectură, restaurant şi cafenea, loc unde se adunau vizitatorii staţiunii balneare.

cam burduhănos, îmbrăcat cu cel mai elegant prost gust, cu obişnuita lui grabă crispată şi absurdă, cu ochii ieşiţi din orbite, cu pieptul lipit de marginea mesei, fără să bage de seamă surâsul dispreţuitor al crupierilor, semăna galbeni cu mâna-i asudată în cele patru colţuri ale ruletei, chiar în momentul când se striga: *„Rien ne va plus!”*[2], lipsindu-se astfel de orice posibilitate de câştig – oricât de mare i-ar fi fost şansa – ceea ce nu-l împiedica însă ca, în aceeaşi seară, să-i cânte în strună, simulând indignarea, prinţului Coco, unul dintre celebrii şefi ai opoziţiei aristocratice, care la Paris, în salonul prinţesei Matilda[3], fiind de faţă şi împăratul – spusese aşa de drăguţ: *„Madame, le principe de la propriété est profondément ébranlé en Russie.”*[4] *A l'Arbre russe*[5] se adunau de obicei scumpii noştri compatrioţi de ambe sexe. Afişau luxul, o uşoară neglijenţă în purtări, erau la curent cu moda, se salutau pompos, cu o dezinvoltură graţioasă, cum se şi cuvine unor persoane care se găsesc pe cea mai înaltă treaptă a scării intelectuale contemporane, dar, după ce se întruneau şi se aşezau pe scaune, habar n-aveau ce să-şi spună unul altuia şi îşi omorau timpul îndrugând verzi şi uscate sau râzând de ieşirile vulgare, extrem de impertinente şi extrem de banale, ale unui ex-literat de la Paris, măscărici şi flecar, de mult răsuflat, care purta nişte papuci vulgari în picioruşele sale slăbănoage şi o bărbuţă rară pe mutra-i scârboasă. El debita *à ces princes russes*[6] fel de fel de nimicuri fără niciun haz, scoase din nişte vechi almanahuri ale revistelor satirice *Le Charivari* şi *Le Tintamarre.* Iar ei, *ces princes russes,* se tăvăleau de râs cu recunoştinţă, constatând astfel fără să vrea şi zdrobitoarea superioritate a geniului

---

2 Nimic nu mai cade *(fr.).*

3 Matilda Bonaparte (1820-l904) – nepoata lui Napoleon I şi verişoara primară a lui Napoleon al III-lea.

4 Doamnă, principiul proprietăţii este profund zdruncinat în Rusia *(fr.).*

5 La Arborele rusesc *(fr.)*

6 Acestor prinţi ruşi *(fr.).*

străin şi desăvârşita lor neputinţă de a inventa ceva spiritual. Şi când te gândeşti că se afla aici toată *fine fleur*[7] a societăţii noastre, „şi nobili, şi ai modei aşi”[8]. Se afla aici şi contele X., incomparabilul nostru diletant, o fire profund muzicală, care „zicea” dumnezeieşte romanţele, deşi nu ştia decât să lovească halandala clapele pianului, numai cu degetul arătător, şi care cânta cam în genul unui lăutar ţigan de mâna a zecea sau a unui bărbier de la Paris. Nu lipsea nici irezistibilul nostru baron Z., meşter la toate: literat şi administrator, orator şi pehlivan. Era aici şi prinţul Y., prietenul religiei şi al poporului, care îşi agonisise o avere uriaşă, în vremurile fericite ale arendăşiei sale la accize, când vânduse rachiu amestecat cu beladonă. Era de faţă şi strălucitul general O.O., care învinsese pe careva, supusese ceva şi totuşi nu ştia încotro s-o apuce şi prin ce să atragă atenţia. Apoi P.P., un grăsan amuzant, care se socoteşte foarte inteligent şi extrem de bolnav, fiind de fapt zdravăn ca un taur şi prost ca o ciobotă… Acest P.P. era aproape singurul care rămăsese fidel tradiţiilor glorioase de la 1840, epocii *Unui erou al timpului nostru* şi contesei Vorotînskaia[9]. El îşi păstrase umbletul legănat pe călcâie, *„le culte de la pose”*[10] (ceea ce nici nu se poate exprima în ruseşte), o încetineală afectată în mişcări, o expresie de morgă somnolentă pe faţa-i imobilă, veşnic parcă jignită, şi obiceiul de a tăia, căscând, vorba interlocutorilor, de a-şi examina cu atenţie degetele şi unghiile, de a izbucni într-un râs nazal; de a-şi sălta subit pălăria de pe ceafă pe sprâncene ş.a.m.d. ş.a.m.d. Erau aici până şi bărbaţi de stat, diplomaţi, personalităţi cu renume european, oameni

---

7 Crema *(fr.).*

8 Citat uşor trunchiat din romanul în versuri *Evgheni Oneghin* de A.S. Puşkin.

9 Turgheniev se referă la personajul feminin pitoresc, o doamnă promotoare de mode şi foarte curtată, care figurează sub acest nume în nuvela lui V.A. Sollogub *Protipendada* (1840).

10 Cultul pozei *(fr.).*

cu judecată, buni de sfat, care îşi închipuiau că bula de aur fusese emisă de papă şi că englezescul *„poor-tax”*[11] era un impozit *asupra* săracilor; erau aici în sfârşit şi zeloşii dar timizii adoratori ai cameliilor, tineri arbitri ai eleganţei, cu splendide cărări până la ceafă, cu superbi favoriţi până la umeri, îmbrăcaţi în costume din stofa englezească, juni crai cărora nu le lipsea nimic pentru a fi tot atât de triviali ca şi faimosul flecar de la Paris; dar aceştia, fiind ruşi, n-aveau deloc căutare la noi. Chiar, contesa Ş., renumita arbitră a modei şi a bontonului, poreclită de limbile otrăvite „Regina viespilor” şi „Meduza cu scufie”, prefera – în lipsa palavragiului – pe italieni, moldoveni, „spiritele” americane, pe vioii secretari ai ambasadelor străine, pe nemţişorii cu fizionomie feminizată, dar prudentă, care roiau în jurul ei. Urmând exemplul acestei contese, şi prinţesa Babette, persoana în braţele căreia a expirat Chopin (de altfel, în Europa există aproape o mie de doamne în braţele cărora şi-a dat sufletul muzicianul), şi prinţesa Annette, care ar fi fost fără cusur, dacă din când în când, ca un iz de varză care străbate prin mireasma cea mai fină de ambră, n-ar fi răzbătut năprasnic din ea o simplă spălătoreasă de la ţară; şi prinţesa Pachette care a avut un mare ghinion: soţul său căpătase o înaltă demnitate, dar dintr-o dată – *Dieu sait pourqoui*[12] – l-a bătut pe primarul oraşului şi a furat 20.000 de ruble de argint din visteria statului, în sfârşit principesa Zizi, gata oricând să râdă, şi principesa Zozo, gata oricând să plângă, – toate îi ocoleau pe compatrioţi şi îi luau de sus… Să le lăsăm dară şi noi în pace pe aceste doamne încântătoare şi să ne îndepărtăm de faimosul „Arbore”, la umbra căruia ele îşi etalează toaletele scumpe, dar cam lipsite de gust, şi să-l rugăm pe Dumnezeu să înlăture plictiseala care le roade sufletul!

---

11 Impozit în folosul săracilor *(engl.).*

12 Dumnezeu ştie de ce *(fr.).*

II

La câţiva paşi de „Arborele rusesc”, în faţa cafenelei Weber, şedea la o măsuţă un tânăr frumos, cam de vreo treizeci de ani, de statură potrivită, uscăţiv şi smead, cu o figură virilă, plăcută. Aplecat înainte şi rezemat cu amândouă mâinile de baston, el stătea liniştit şi firesc, ca un om căruia nici nu-i trece prin minte că cineva l-ar putea observa şi s-ar ocupa de persoana lui. Ochii săi căprui, care băteau în galben, ochi mari şi expresivi, scrutau fără grabă totul în juru-i. Tânărul ba şi-i mijea din pricina soarelui, ba îi aţintea deodată, cu luare-aminte, asupra vreunei figuri excentrice ce trecea pe dinaintea lui; atunci un surâs fugar, aproape copilăresc, îi înfiora mustăţile subţiri, buzele şi bărbia proeminentă. Purta un palton larg de modă nemţească, iar o pălărie de pâslă moale, gri, îi acoperea jumătate din fruntea lată. La prima vedere făcea impresia unui tânăr serios, de ispravă puţin cam încrezut, cum întâlneşti sumedenie în lumea asta mare. Părea că se odihnea după strădanii îndelungate şi se desfăta cu atât mai multă plăcere de priveliştea desfăşurată în faţa lui, cu cât gândurile sale erau departe într-o lume care nu semăna deloc cu cea care-l înconjura în momentul acela. Era rus; îl chema Grigori Mihailovici Litvinov.

Trebuie să facem cunoştinţă cu dânsul. De aceea vă vom povesti pe scurt trecutul său, foarte simplu de altfel, fără complicaţii.

Fiu de fost slujbaş din breasla negustorească, el nu fusese crescut la oraş, cum ar fi fost de aşteptat, ci la ţară. Maică-sa se trăgea dintr-o familie boierească, fată de pension, o fire foarte bună şi extrem de romanţioasă, fară a fi lipsită de energie. Mai tânără cu douăzeci de ani decât

soţul ei, ea îl reeducă pe cât o ajutau puterile. Îl strămută din făgaşul funcţionăresc în cel moşieresc, potoli şi îndulci caracterul său dur, aspru. Datorită ei, soţul începu să se îmbrace mai acătării şi să se poarte cuviincios, renunţă chiar la înjurături; arăta consideraţie pentru ştiinţă şi pentru persoanele instruite, cu toate că nu lua, bineînţeles, nicio carte în mână; se silea din răsputeri să-şi ţină prestigiul: ajunse să umble mai domol şi să vorbească pe un ton mai reţinut, îndeosebi despre problemele mai înalte, ceea ce-i făcea mult năduf. „Uf! Ce mai chelfăneală le-aş trage!” îşi zicea el uneori în gând, dar adăuga numaidecât cu voce tare: „Da, fără îndoială… rămâne de discutat!” Mama lui Litvinov introduse în casă obiceiuri europeneşti: nu-şi tutuia servitorii şi nu îngăduia nimănui să se ghiftuiască la masă. Cât priveşte proprietatea lor, nici ea însăşi, nici soţul său nu fură în stare s-o scoată la capăt cu ea. Moşia rămăsese demult părăginită. Era însă întinsă, avea felurite terenuri arabile, păduri şi un iaz, pe malul căruia fusese odinioară o fabrică mare, înfiinţată de un boier zelos, dar zăpăcit. Fabrica prosperase pe mâna unui neguţător pişicher, dar se părăduise cu totul sub conducerea unui cinstit arendaş neamţ. Doamna Litvinova era mulţumită că măcar nu-şi ruinase avutul şi nu făcuse datorii. Avea din nenorocire o sănătate şubredă şi se stinse de oftică chiar în anul când fiul ei intră la universitatea din Moscova. El nu-şi isprăvi studiile din pricina unor împrejurări pe care cititorul le va afla mai încolo, nimeri în provincie, unde vegeta câtăva vreme fără ocupaţie, fără relaţii şi aproape lipsit chiar de cunoscuţi. Găsi puţină bunăvoinţă la nobilii din districtul său, pătrunşi mai puţin de teoria occidentală cu privire la pacostea „absenteismului” decât de convingerea proprie că „ţi-e mai aproape cămaşa de trup” şi, graţie acestora, se trezi înrolat cu forţa în miliţie în 1855, după care fu cât pe ce să moară de tifos în Crimeea, unde stătu şase luni într-un bordei pe ţărmul Mării Putrede, fară să fi văzut în tot acest timp picior de „aliat”. Ocupă pe urmă o funcţiune

electivă, legată bineînţeles de multe neplăceri, şi – silit să locuiască la ţară – prinse gust pentru agricultură. Îşi dădu însă seama că moşia mamei, gospodărită prost şi fară vlagă de tatăl său, şubrezit de bătrâneţe, nu aducea nicio zecime din veniturile cuvenite şi că, intrând pe nişte mâini abile şi pricepute, ea s-ar putea preface într-o mină de aur. Dar înţelese în acelaşi timp că lui îi lipseau experienţa şi ştiinţa. De aceea plecă în străinătate ca să înveţe de la azbuche agronomia şi tehnologia. Petrecu peste patru ani în Mecklemburg, în Silezia, la Karlsruhe. Vizită Belgia şi Anglia. Studie serios şi îşi însuşi multe cunoştinţe. Dar lucrurile n-au mers lesne. El însă ţinea morţiş să ducă încercările până la capăt. Iar acum, sigur de sine şi de viitorul lui, ca şi de ajutorul ce-l va da concetăţenilor săi, poate chiar ţării întregi, Litvinov se pregătea să se întoarcă acasă, unde îl chema cu rugăminţi şi cu implorări în fiecare scrisoare tatăl său, dezorientat cu totul de emanciparea ţăranilor, defalcarea loturilor, actele de răscumpărare, într-un cuvânt de noile rânduieli… Dar de ce se afla Litvinov la Baden?

El se găsea la Baden, fiindcă aştepta din zi în zi sosirea Tatianei Petrovna Şestova, vară de a doua şi logodnica lui. O cunoştea aproape din copilărie şi petrecuse cu dânsa primăvara şi vara în Dresda, unde fata se stabilise împreună cu mătuşă-sa. El iubea din suflet şi stima profund pe tânăra lui rudă şi, isprăvind obscura sa muncă pregătitoare, înainte de a îmbrăţişa o nouă carieră – o activitate serioasă, nu o slujbă de stat – Litvinov îi propuse, fiindu-i iubită, tovarăşă şi prietenă, să-şi unească viaţa cu viaţa lui, întru bucurie şi întristare, muncă şi odihnă, într-un cuvânt *for better for worse*[13]*,* cum spun englezii. Tatiana consimţi, şi el se grăbi să se întoarcă la Karlsruhe, unde îi rămăseseră cărţile, lucrurile, hârtiile… Dar de ce se afla la Baden, o să mă întrebaţi din nou?

Litvinov se găsea la Baden, fiindcă mătuşa Tatianei, Kapitolina Markovna Şestova, care o crescuse, o fată

---

13 La bine şi la rău *(engl.).*

bătrână de cincizeci şi cinci de ani, fire originală, cu suflet bun şi curat, cu idei largi, plină de abnegaţie şi jertfire de sine, *un esprit fort*[14] (îl citea pe Strauss, dar în ascuns de nepoata sa), democrată, adversară înverşunată a lumii bune şi a aristocraţiei, nu putuse rezista tentaţiei de a arunca măcar o privire fugară tocmai asupra acestei lumi într-un loc atât de la modă, ca Badenul... Kapitolina Markovna nu purta crinolină, îşi tundea scurt părul alb. Dar luxul şi pompa o tulburau în taină şi avea o cu atât mai mare plăcere să blameze şi să dispreţuiască aceste vanităţi... Cum să nu satisfaci gustul bunei bătrâne?

Iată de ce Litvinov era aşa de calm şi de nestingherit, şi de ce se uita în juru-i cu atâta siguranţă. Viaţa îi apărea limpede înainte, soarta i se lămurise; iar el era mândru şi bucuros de soarta asta pe care o socotea ca o operă a mâinilor sale.

---

14 Liber-cugetător *(fr.).*

III

— Na, na, na! Ian te uită unde-mi erai! răcni deodată drept la urechea lui o voce piţigăiată, şi o mână umflată îl bătu pe umăr. Litvinov îşi înălţă capul şi dădu cu ochii de unul dintre puţinii săi cunoscuţi din Moscova, un oarecare Bambaev, om simpatic, dar cât se poate de superficial. Trecut de pragul tinereţii, el avea nasul şi obrajii moi, fleşcăiţi, părul gras, zburlit şi un trup mătăhălos, vlăguit; veşnic fără leţcaie în buzunar, veşnic entuziasmat de cine ştie ce, Rostislav Bambaev bătea în lung şi-n lat, fără niciun ţel, faţa mult răbdătorului nostru pământ şi numai gura era de el!

— Aşa întâlnire zic şi eu! repetă Bambaev, căscându-şi ochii înecaţi de grăsime şi ţuguindu-şi buzele groase, pe care se zburleau fără rost nişte mustăţi cănite. Zi-i Baden, şi pace! Toţi se strâng aici ca gândacii sub vatră. Cum ai picat încoace?

Bambaev tutuia pe toată lumea.

— Am sosit de patru zile.

— De unde?

— Ce nevoie ai să ştii?

— Cum? Ce nevoie am? Dar stai, stai, poate încă n-ai auzit cine a mai sosit aici. Gubariov! El însuşi, în persoană! Asta ca să ştii!” venit din Heidelberg. Îl cunoşti fără doar şi poate?

— Am auzit de dânsul.

— Numai atât? Doamne, Doamne! Acuşi o să te ducem pe sus la dânsul. Să nu cunoşti un asemenea om! Dar iată-l şi pe Voroşilov… Ia ascultă, dragă, poate nu-l cunoşti nici pe dânsul? Am onoarea să vă recomand unul altuia. Amândoi sunteţi nişte savanţi. El e chiar un fenix! Sărutaţi-

vă!

După vorbele acestea, Bambaev se întoarse spre un tânăr frumos, cu faţa proaspătă şi trandafirie, dar cu un aer serios, care rămăsese alături în picioare. Litvinov se sculă şi, bineînţeles, nu se sărută, ci schimbă un salut uşor cu „fenixul” care – judecind după ţinuta lui gravă – nu părea prea încântat de această prezentare neaşteptată.

— Am zis fenix, şi nu dau înapoi, urmă Bambaev. Du-te la Petersburg, treci pe la liceul militar şi uită-te la tabloul de onoare: numele cui se află în frunte? Numele lui Semion Iakovlevici Voroşilov! Dar Gubariov, Gubariov, fraţilor! Iată la cine trebuie să alergăm, să alergăm! Eu mă închin până la pământ înaintea unui asemenea om. Şi nu numai eu: toţi îl venerează, care mai de care… Când aţi şti ce operă compune acum… o-ho-ho!

— Şi despre ce tratează opera asta? întrebă Litvinov.

— Despre toate cele, amice… Ceva în genul lui Buckle, dar mai profund. Totul va fi rezolvat acolo şi scos în evidenţă.

— Dar tu ai citit-o?

— Nu, n-am citit-o. E chiar ceva secret, care nu trebuie divulgat. Dar de la Gubariov te poţi aştepta la orice. Da, da! Bambaev scoase un suspin şi îşi încrucişa braţele. Ce bine ar fi dacă am avea în toată Rusia încă două-trei capete ca al lui, Doamne, Doamne! Ascultă-mă pe mine, Grigori Mihailovici, cu orice te-ai fi ocupat în ultimul timp – de altfel nici nu ştiu cu ce te ocupi în genere – şi oricare ţi-ar fi convingerile (de care iarăşi habar n-am), dar ai avea multe de învăţat pe lângă Gubariov. Păcat că stă puţin timp aici. Trebuie să profiţi de prilej. Haidem la dânsul. Fără nicio întârziere!

Un filfizon cu păr cărămiziu frizat, cu o pălărie plată, împodobită cu o panglică bleu, care trecea pe acolo, se întoarse din mers şi, cu un zâmbet sarcastic, se uită prin lornet la Bambaev. Litvinov se înciuda.

— Ce te înflăcărezi aşa? rosti el. Parcă ai mâna un ogar

pe urma vânatului. De altfel încă nici n-am prânzit.

— Dacă-i numai atât, putem lua prânzul numaidecât la Weber… tustrei… Perfect! Dar ai bani ca să plăteşti şi partea mea? adăugă el cu jumătate de gură.

— Am, dar, zău, nu ştiu dacă…

— Gata, te rog! Ai să-mi mulţumeşti, şi el va fi încântat. Ah, Doamne, Doamne, se întrerupse singur Bambaev. Dar ăsta-i finalul din *Hernani* care se aude! O minune!” *som… mo Carlo*[15]… Vezi ce slab de fire-s! Mă înduioşez pe loc. Ei, Semion Iakovlevici, haidem!

Voroşilov, care rămase mai departe în aceeaşi poziţie elegantă, păstrând un aer de demnitate, oarecum de mândrie, îşi lăsă cu gravitate ochii în pământ, se posomorî şi mârâi în barbă… dar nu refuză. Iar Litvinov îşi zise: „mă rog, s-o facem şi pe asta, că tot n-avem altceva de făcut!” Bambaev îl luă de braţ şi, înainte de a intra în cafenea făcu un semn cu degetul Izabelei, cunoscuta florăreasă de pe lângă Jockey-Club, venindu-i gust să cumpere un buchet. Dar aristocratica florăreasă nici nu catadicsi să se mişte din loc. Nu făcea să se ducă la un domn fără mănuşi, într-o vestă de catifea cu pete, cu o cravată pestriţă şi cizme scâlciate, şi pe care nu-l văzuse niciodată la Paris! Atunci Voroşilov îi făcu şi el un semn la rândul lui. De data asta fata se apropie, iar Voroşilov, după ce alese din coşul ei un bucheţel de violete, îi aruncă un florin. Se aştepta s-o uimească prin dărnicia lui; dar ea nici nu clipi. Iar când bărbatul se întoarse cu spatele, florăreasă îşi strânse cu dispreţ buzele. Voroşilov era îmbrăcat cu o eleganţă aleasă, chiar cam căutată. Dar ochiul expert al pariziencei prinse numaidecât lipsa unui „şic” autentic, atât în toaleta, ba chiar şi în umbletul lui, care purta pecetea unei ţinute militare, deprinse de timpuriu.

După ce intrară în salonul principal al restaurantului Weber şi după ce comandară prânzul, amicii noştri se porniră pe discuţie. Bambaev începu, cu însufleţire şi în

---

15 Marelui Carlo *(it.).*

gura mare, să ridice în slavă meritele lui Gubariov; dar tăcu peste puţin timp, căci – răsuflând şi mestecând zgomotos – dădea de duşcă pahar după pahar. Voroşilov bău şi mâncă puţin, în silă parcă şi, după ce-l cercetă pe Litvinov cu privire la felul ocupaţiilor sale, se apucă să-şi expună părerile proprii… şi nu atât în legătură cu aceste ocupaţii, cât în genere despre fel de fel de „chestiuni”… Deodată se învioră şi îşi luă avânt, accentuând ferm şi tranşant fiecare cuvânt, fiecare literă, ca un tânăr şi brav cadet la examenul de absolvire, gesticulând mereu, dar în contratimp. Clipă de clipă devenea tot mai elocvent şi mai dezgheţat. De altfel nimeni nu-l întrerupea. Parcă citea o disertaţie sau o lecţie. Numele savanţilor contemporani, însoţite de data precisă a naşterii sau a decesului fiecăruia dintre dânşii, titlurile broşurilor de curând apărute, şi mai cu seamă o bogată nomenclatură se revărsau cu îmbelşugare din gura lui, procurându-i o supremă satisfacţie, care se reflecta în ochii săi învăpăiaţi. Voroşilov dispreţuia tot ce era vechi şi preţuia doar crema ştiinţei, cele mai proaspete descoperiri ale ei. Era o încântare pentru dânsul de a cita – chiar şi fără rost – cartea unui oarecare doctor Zauerbengel asupra închisorilor din Pennsylvania sau articolul despre *Vede* şi *Purana* din ultimul număr al revistei *Asiatic Journal*[16] (pronunţa „giornăl”, deşi nu ştia nicio boabă englezeşte). Litvinov îl tot asculta, dar pas să-i descopere adevărata specialitate! Ba vorbea de rolul rasei celtice în istorie, ba se avânta în lumea veche şi îşi spunea părerea asupra marmorelor din Egina sau se ocupa stăruitor de predecesorul lui Fidias, sculptorul Onatas, căruia îi schimonosea numele în Ionatan, dând astfel expunerii sale o tentă când biblică, când americană. Ba dintr-un salt ajungea la economia politică şi îl califica pe Bastiat drept imbecil şi buştean, „de aceeaşi

16 Indubitabil, este vorba de revista englezească *The Asiatic Journal and Monthly Register for British India and its Dependencies,* fondată în 1840.

teapă ca şi Adam Smith şi toţi fiziocraţii”. „Fiziocraţii… repetă cu voce scăzută după dânsul Bambaev. Aristocraţii? De altfel, Voroşilov stârni o expresie de mirare pe faţa aceluiaşi Bambaev, aruncând în treacăt lui Macaulay epitetul de scriitor retrograd şi depăşit în domeniul ştiinţific. Cât priveşte pe Gneist şi Riehl, el declară că făcea să fie doar pomeniţi şi ridică din umeri. Bambaev ridică şi el îndată din umeri. „Debitează toate acestea pe nerăsuflate, fără niciun motiv, faţă de lume străină, într-o cafenea, îşi zise Litvinov, privind părul blond, ochii limpezi şi dinţii albi ai noii sale cunoştinţe (îl impresionau mai ales dinţii albi ca zahărul şi mâinile lui cu gesturi dezordonate). Şi nu zâmbeşte măcar o dată!… Totuşi pare băiat bun şi fără pic de experienţă…” Voroşilov se linişti în cele din urmă. Vocea lui tinerească, stridentă şi răguşită, ca glasul unui cocoşel, se curmă scurt. De altfel, Bambaev începuse să declame versuri şi mai-mai să izbucnească în lacrimi – ceea ce păru de-a dreptul scandalos unei familii de englezi instalaţi la o masă vecină şi stârni chicoteli la masa de alături, unde două femei de moravuri uşoare prânzeau în compania unui june tomnatec, cu perucă liliachie. Chelnerul aduse nota; prietenii plătiră.

— Acum, exclamă Bambaev, sculându-se greoi de pe scaun, o ceaşcă de cafea şi s-o pornim! Iată Rusia noastră, adăugă el din prag, arătând plin de admiraţie cu mâna-i roşie spre Voroşilov şi Litvinov… Ce ziceţi?

„Da, asta-i Rusia”, se gândi Litvinov. Cât priveşte pe Voroşilov, care îşi recăpătase înfăţişarea plină de demnitate, el se mulţumi doar să surâdă condescendent şi bătu uşor, milităreşte, din călcâie.

Peste vreo cinci minute toţi trei urcau scara hotelului, unde locuia Stepan Nikolaevici Gubariov… O doamnă zveltă, de statură înaltă, cu o voaletă îngustă, neagră, la pălărie, scobora pe aceeaşi scară. Când îl observă pe Litvinov, se întoarse brusc spre dânsul şi se opri o clipă, ca împietrită de uimire. Faţa ei se îmbujora fulgerător şi pe

urmă păli tot atât de repede sub reţeaua deasă de dantelă. Litvinov însă n-o băgă în seamă, iar doamna zbură parcă în jos pe treptele late, şi mai iute decât înainte.

IV

— Vi-l prezint pe Grigori Litvinov, rus get-beget, băiat bun, exclamă Bambaev, prezentându-l pe Litvinov unui bărbat scund, cu înfăţişare de moşier, în ţinută de dimineaţă (purta un surtuc scurt, descheiat la gât, pantaloni gri şi papuci de casă), care se afla în mijlocul unei camere luminoase, frumos mobilate. Dânsul e! adăugă Bambaev, adresându-se lui Litvinov. Iată-l în carne şi oase. Ştiţi cine-i? Gubariov în persoană.

Litvinov măsură curios din cap până-n picioare pe „Gubariov în persoană”. La prima aruncătură de ochi nu găsi la dânsul nimic extraordinar. Văzu în faţa lui un domn cu o înfăţişare respectabilă şi cam neroadă, holbat, botos, cu fruntea lată şi barbă mare, cu grumazul puternic, care-şi aţintea stăruitor în jos privirile piezişe. Acest domn zâmbi cu toată gura şi mormăi doar: „Mda… prea bine… încântat!”, pe urmă îşi duse mâna la barbă şi, înturnând spatele lui Litvinov, făcu câţiva paşi încoace şi încolo pe covor, cu mersul lui ciudat, legănat, de parcă ar fi căutat să se furişeze. Gubariov avea obiceiul să se plimbe mereu înainte şi înapoi prin cameră, trăgându-şi şi scărpinându-şi din când în când barba cu vârful unghiilor sale lungi şi tari. În afară de Gubariov se mai găsea în încăpere o doamnă de vreo cincizeci de ani, într-o rochie de mătase ponosită, cu o figură extraordinar de mobilă, galbenă ca lămâia, cu perişori negri pe buza de sus şi cu ochi vioi, gata parcă să-i sară din orbite, iar un domn îndesat şedea într-un colţ, încovoiat de şale.

— Ei bine, stimată Matriona Semionovna, începu Gubariov, adresându-se acestei doamne fără să socotească necesar a i-l recomanda pe Litvinov. Şi cum ziceaţi?

Doamna (se numea madame Suhancikova, era o văduvă săracă, fără copii, care de doi ani se muta de colo-colo) îşi urmă numaidecât povestirea cu o rară şi îndrăcită volubilitate:

— Şi, cum vă spuneam, el se prezintă la prinţ cu aceste cuvinte: „Excelenţă, cu rangul şi cu titlul ce-l aveţi, zice, ar fi o nimica toată pentru dumneavoastră să-mi uşuraţi necazurile. Nu puteţi, zice, trece cu vederea puritatea vederilor mele! E admisibil oare ca în secolul nostru să fie prigonit cineva pentru convingerile sale?” Şi ce credeţi că a făcut prinţul, acest demnitar atât de înalt şi aşa de cultivat?

— Ce-a făcut? întrebă Gubariov, aprinzându-şi îngândurat o ţigară.

Doamna se îndreptă de spate şi îşi întinse înainte mâna dreaptă osoasă, împungând cu degetul arătător:

— Îşi chemă lacheul şi-i spuse: „Dezbracă-l numaidecât pe omul acesta de redingotă şi ia-ţi-o. Ţi-o dăruiesc”.

— Şi lacheul l-a dezbrăcat? întrebă Bambaev, plesnind din palme.

— L-a dezbrăcat şi i-a luat redingota. Şi asta a făcut-o însuşi prinţul Barnaulov, faimosul bogătaş, înaltul dregător înzestrat cu depline puteri, reprezentantul guvernului! Te poţi aştepta la orice după una ca asta!

Trupul puţintel al doamnei Suhancikova se cutremura de mânie, faţa i se crispa, pieptul firav îi înălţa năvalnic corsetul plat. Cât despre ochi, ce să mai vorbim? Parcă îi ieşeau din orbite. Asta se întâmpla, de altfel, ori de câte ori vorbea.

— Dar e strigător la cer! exclamă Bambaev. Nici nu există pedeapsă pe măsura vinei lui!

— Hm… hm… De sus până jos nu-i decât putregai, remarcă Gubariov, fără să-şi ridice vocea. Aici n-are niciun rost pedeapsa… aici se cere… cu totul altă măsură.

— Dar oare-i adevărat? zise Litvinov.

— Dacă-i adevărat? izbucni Suhancikova. Nici prin gând să nu-ţi treacă să te îndoieşti, nici prin gând… Rosti aceste

vorbe cu atâta putere, încât parcă se frânse în două. Ţin ştirea de la cel mai serios om de pe lume. De altfel, dumneavoastră, Stepan Nikolaevici, îl cunoaşteţi: e Elistratov Kapiton. Iar el a auzit-o de la martorii oculari ai acestei scene dezgustătoare…

— Care Elistratov? întrebă Gubariov. Cel ce-a stat la Kazan?

— El în persoană. Eu ştiu, Stepan Nikolaici, că au umblat pe socoteala lui zvonuri precum că ar fi luat bani de la nişte antreprenori sau podgoreni. Şi cine crezi că le-a răspândit? Pelikanov! Iar pe Pelikanov poţi să-l crezi? Toată lumea ştie că el nu-i nici mai mult, nici mai puţin decât un spion!

— Daţi-mi voie, Matriona Semionovna, exclamă Bambaev. Sunt doar prieten cu Pelikanov. Cum puteţi să spuneţi că-i spion?

— Da, spion, şi gata!

— Zău, daţi-mi voie, pentru numele lui Dumnezeu…

— Spion, în carne şi oase! răcni doamna Suhancikova.

— Ba deloc, ascultaţi-mă pe mine, zbieră la rândul său Bambaev.

— Ba-i spion, spion! repeta întruna Suhancikova.

— Pentru nimic în lume! Dar dacă l-aţi fi numit pe Tenteleev, n-aş fi avut nimic împotrivă! mugi Bambaev.

Doamnei Suhancikova i se tăie răsuflarea.

— Despre el ştiu din cea mai sigură sursă, urmă Bambaev cu tonul său obişnuit, că, fiind chemat la ohrană, s-a aruncat în genunchi la picioarele contesei Blasenkrampf, scâncind: „Salvaţi-mă! Puneţi o vorbă pentru mine!” Pe când Pelikanov nu s-ar fi înjosit niciodată în halul acesta.

— Hm… Tenteleev… mormăi Gubariov, asta… asta trebuie notat.

Doamna Suhancikova ridică dispreţuitor din umăr.

— Ce mi-i unul, ce mi-i altul, zise ea, dar despre Tenteleev ştiu o anecdotă şi mai şi. El se purta ca un tiran oribil cu iobagii săi, după cum ştiţi prea bine, deşi îşi lua

aere de emancipat. Într-un rând, se afla la Paris, în salonul unor cunoscuţi, când intră acolo doamna Beecher-Stowe… aia, ştiţi, *Coliba unchiului Tom.* Tenteleev, ca om straşnic de vanitos, rugă pe stăpânul casei să-l prezinte scriitoarei. Cum îi auzi numele, scriitoarea izbucni: „Cum? Îndrăzneşte să pretindă a face cunoştinţă cu autoarea *Unchiului Tom?* Lipseşte din faţa mea!” Şi harşt! îi arse o palmă peste obraz. Şi ce credeţi? Tenteleev, şi-a luat pălăria şi a şters-o cu coada între picioare.

— Mi se pare că exagerezi, făcu Bambaev. „Lipseşte din faţa mea!” i-a spus într-adevăr. Asta aşa-i! Dar de pălmuit, nu l-a pălmuit.

— Ba i-a tras o palmă! I-a tras o palmă, repetă febril Suhancikova. N-am obiceiul, să îndrug verzi şi uscate. Uf, şi sunteţi prieten cu asemenea oameni!

— Daţi-mi voie, daţi-mi voie, Matriona Semionovna, niciodată nu l-am socotit pe Tenteleev ca un amic intim al meu; eu am vorbit despre Pelikanov.

— Dacă nu v-o fi prieten Tenteleev, o fi altul: de pildă Mihneev …

— Dar ce-o mai fi făcut şi ăsta? întrebă neliniştit Bambaev.

— Cum? Parcă n-aţi şti. Zbiera în gura mare pe bulevardul Voznesenski că toţi liberalii, cică, ar trebui băgaţi la puşcărie. Iar când un fost camarad de şcoală, sărac bineînţeles, l-a întrebat într-o zi: „Pot să prânzesc la tine?”, acesta i-a răspuns: „Imposibil, dragă. Azi am doi conţi la dejun. Umblă sănătos!”

— Zău că asta-i o calomnie! izbucni Bambaev.

— Auzi: calomnie! Calomnie! Mai întâi contele Vahruşkin, care a dejunat de asemeni la Mihneev al dumneavoastră…

— Contele Vahruşkin e văr primar cu mine, intră în vorbă îmbufnat Gubariov; totuşi nu-l primesc în casa mea. Dar s-o lăsăm baltă.

— În al doilea rând, urmă smerit doamna Suhancikova,

înclinându-şi capul spre Gubariov, însăşi Praskovia Iakovlevna[17] mi-a spus toate acestea.

— Aţi şi găsit pe cine să vă întemeiaţi. De altfel, ea şi Sarkizov sunt cei mai mari mincinoşi!

— Ba s-avem iertare, Sarkizov într-adevăr e un mincinos şi jumătate, el a sustras chiar giulgiul de pe cadavrul tatălui său. În privinţa asta nu mă pun împotrivă. Cât priveşte pe Praskovia Iakovlevna, ce deosebire! Gândiţi-vă numai cât de nobil s-a despărţit de soţul său. Dar dumneavoastră, desigur, sunteţi totdeauna gata…

— Destul, destul! O întrerupse Bambaev. Să lăsăm toate aceste bârfeli şi să ne ocupăm de lucruri mai înalte.

Ştiţi doar că-s om de principii vechi. Aţi citit *Mademoiselle de la Quintinie?*[18] O minune! Şi e în deplină concordanţă cu principiile domniei-voastre!

— Eu nu mai citesc romane, răspunse sec şi tăios doamna Suhancikova.

— De ce?

— Fiindcă acum nu-i vremea romanelor. N-am decât un singur lucru în cap: maşinile de cusut.

— Ce maşini? o întrebă Litvinov.

— Maşini de cusut, de cusut. Toate femeile trebuie azi să-şi facă rost de maşini de cusut şi să constituie o asociaţie. În chipul acesta îşi vor câştiga pâinea cea de toate zilele şi vor ajunge dintr-o dată independente. Alt chip de emancipare pentru ele nu există. Asta-i o chestiune socială de cea mai mare importanţă. M-am ciondănit pe tema ei cu Boleslav Stadniţki, care-i un om minunat, dar prea ia uşor lucrurile astea. Râde de toate… Un imbecil!

— Va veni vremea ca toţi să dea socoteală; li se va cere tuturor să răspundă, rosti încet Gubariov cu un ton

---

17 Aluzie la Avdotia Iakovlevna Panaeva, scriitoare, căsătorită cu criticul I. Panaev şi devenită ulterior soţia lui N.A. Nekrasov. Iniţial, în manuscris, figura cu prenumele Avdotia.

18 Roman la modă aparţinând scriitoarei franceze George Sand (1804-l876).

jumătate sentenţios, jumătate profetic.

— Da, da, repetă Bambaev. Vor da socoteală, tocmai aşa. Dar ce zici, Stepan Nikolaevici, adăugă el, scoborând vocea, lucrarea înaintează?

— Strâng materia], răspunse Gubariov, cu sprâncenele încruntate şi, adresându-i-se lui Litvinov, care începuse să ameţească din pricina acestui ghiveci de nume necunoscute, de furia asta de bârfeli, îl întrebă cu ce se ocupă.

Litvinov îi satisfăcu curiozitatea.

— A! Vasăzică-i vorba de ştiinţele naturale. E un lucru util, ca şcoală; dar numai ca şcoală; nu ca scop. Scopul trebuie să fie… hm… trebuie să fie altul. Dar, daţi-mi voie să vă întreb, ce păreri aveţi?

— Cum? Ce păreri?

— Adică, cum să zic, care sunt convingerile dumneavoastră politice?

Litvinov zâmbi:

— La drept vorbind, eu n-am convingeri politice. Domnul cel bine legat, care şedea în colţ, auzind vorbele acestea, ridică brusc capul şi îl privi lung pe Litvinov.

— Cum aşa? rosti cu o blândeţe afectată Gubariov. Nu v-aţi gândit niciodată, sau aţi şi ajuns blazat?

— Cum să vă spun? Mi se pare că pentru noi, ruşii, e prematur să avem convingeri politice sau să ne închipuim că le avem. Notaţi că eu dau cuvântului „politic” înţelesul pe care îl are de drept şi care…

— Aha! Dumneavoastră sunteţi dintre aceia care nu se cred copţi la minte, rosti cu aceeaşi blândeţe Gubariov şi, apropiindu-se de Voroşilov, îl întrebă dacă citise broşura ce i-o dăduse.

Voroşilov, care spre surprinderea lui Litvinov nu rostise niciun cuvinţel de la sosire, ci numai îşi încrunta sprâncenele şi îşi rotea ochii semnificativ (de altfel, îndeobşte, el ori ţinea discursuri, ori tăcea tot timpul), îşi trase milităreşte umerii înapoi, bătu din călcâie şi făcu un

gest afirmativ cu capul.

— Ei, ce ziceţi? Aţi rămas mulţumit?

— Da, cât priveşte principiile de bază; nu-s de acord însă cu deducţiile.

— Mda… Totuşi Andrei Ivanovici mi-a lăudat broşura asta. Să-mi arăţi mai târziu obiecţiile.

— Cum ordonaţi? În scris?

Gubariov rămase vădit surprins. Nu se aştepta la întrebarea asta. Totuşi după un moment de gândire răspunse:

— Fie, în scris! Dar cu acest prilej v-aş ruga să-mi expuneţi şi ideile dumneavoastră… asupra… asupra cooperaţiei.

— Cum porunciţi? După metoda Lassalle sau după aceea a lui Schulze-Delitsch?

— Hm… după amândouă. În chestia asta, se-nţelege, lucrul principal pentru noi, ruşii, este mai cu seamă, latura financiară. Apoi vine artelul ca germene… Totul trebuie cercetat şi aprofundat. Pe urmă se cuvine să avem în vedere lotul ţărănesc…

— Dar dumneavoastră, Stepan Nikolaici, ce părere aveţi asupra numărului de deseatine ce s-ar cuveni ţăranilor? întrebă Voroşilov cu o respectuoasă delicateţă în glas.

— Mda… Dar obştea? Rosti cu un adânc înţeles Gubariov şi, după ce-şi muşcă o şuviţă din barbă, rămase cu privirea aţintită la piciorul mesei. Obştea… Vă daţi seama? Ce cuvânt mare! Apoi ce înseamnă aceste incendii… aceste măsuri oficiale împotriva şcolilor de duminică, a caselor de citire, a revistelor? Apoi refuzul ţăranilor de a semna învoielile cu foştii lor stăpâni… şi, în sfârşit, ce ziceţi despre cele ce se petrec în Polonia? Nu vedeţi unde duc toate acestea? Nu pricepeţi… hm… că noi… trebuie să ne contopim acum cu poporul şi să-i cunoaştem părerile? Un fel de agitaţie surdă, aproape veninoasă, îl cuprinse brusc pe Gubariov. Faţa i se întunecă. Respira cu greu. Rămase însă mai departe cu

ochii în pământ, muşcându-şi barba…

— Evseev e un ticălos! izbucni deodată doamna Suhancikova, căreia Bambaev, din consideraţie faţă de gazdă, îi şoptea ceva cu jumătate de gură. Gubariov se răsuci scurt pe călcâie şi începu să măsoare iarăşi odaia în lung şi-n lat.

Se strânseră şi alţi musafiri: spre sfârşitul serii salonul era aproape plin. Printre noii oaspeţi era şi domnul Evseev, atât de crud caracterizat de doamna Suhancikova cu puţin mai înainte. Ea se întreţinu foarte cordial cu dânsul şi îl rugă s-o conducă acasă. Mai sosi şi un oarecare Pişcialkin, un arbitru ideal în tărăşeniile dintre moşieri şi ţărani, unul dintre acei oameni de care poate avea realmente nevoie Rusia, o persoană mărginită, puţin instruită şi lipsită de talente, dar conştiincioasă, răbdătoare şi cinstită. Ţăranii lui îl adorau; iar el însuşi era plin de respect faţă de propria sa fiinţă, ca faţă de o personalitate vrednică de toată consideraţiunea. Veniră şi nişte ofiţeraşi, care se repeziseră în Europa pe vremea scurtului lor concediu, bucuroşi să se distreze – cu prudenţă bineînţeles şi fără a-şi izgoni din cap amintirea comandantului de regiment – cu nişte oameni de spirit, şi chiar puţin periculoşi. Se mai aflau aici doi studenţi (cam slăbănogi) din Heidelberg: unul privea totul cu dispreţ, iar celălalt se cutremura de ris… amândoi se simţeau însă destul de stingheriţi. După aceştia se strecurase în salon un francez, *p’tit jeune homme*[19], neîngrijit, sărăcuţ, prostuţ… In cercul camarazilor săi, comis-voiajori, era vestit pentru faptul că se îndrăgosteau de dânsul contese rusoaice; el însă umbla mai mult după o masă pe socoteala altora. În sfârşit îşi făcu apariţia unul Tit Bindasov, în aparenţă un student guraliv, de fapt un şarlatan şi un potlogar, terorist după vorbă, agent poliţienesc după fire, amicul precupeţelor rusoaice şi al femeilor uşoare de la Paris, pleşuv, beţivan, fără un dinte în gură. Venise îmbujorat la faţă şi dezgustător, că îşi lăsase

19 Un tinerel *(fr.).*

ultimul creiţar la „canalia de Benazit”, când de fapt câştigase acolo şaisprezece florini… într-un cuvânt se strânsese lume multă. Era extrem de curios respectul cu care toţi i se adresau lui Gubariov, ca unui mentor sau şef; îi arătau îndoielile lor şi se supuneau orbeşte judecăţii sale. Iar el răspundea printr-un mârâit, trăgându-se de barbă, rotindu-şi ochii sau rostind frânturi de cuvinte fără sens şi fară legătură care erau îndată prinse din zbor şi socotite drept expresia celei mai înalte înţelepciuni. Gubariov se amesteca rar în discuţie; în schimb ceilalţi urlau cât îi ţinea gura. Adesea trei sau patru musafiri răcneau de-a valma timp de zece minute şi rămâneau toţi încântaţi, înţelegându-se perfect între dânşii. Conversaţia se prelungi dincolo de miezul nopţii distingându-se, ca de obicei, prin abundenţa şi varietatea subiectelor.

Astfel doamna Suhancikova vorbi de Garibaldi şi de un oarecare Karol Ivanovici, biciuit de oamenii săi din curte, de Napoleon al III-lea, de munca femeilor, de negustorul Pleskaciov care lăsase să moară de foame douăsprezece muncitoare, căpătând în schimb o medalie „Pentru merit”… Nu uită nici proletariatul, şi nici pe prinţul georgian Ciucceulidzev care şi-a împuşcat nevasta cu tunul, precum nici viitorul Rusiei. Pişcialkin vorbi şi el despre viitorul Rusiei, despre concesionarea unora dintre veniturile statului, despre semnificaţia naţionalităţilor şi mai cu seamă despre oroarea lui faţă de platitudini. Deodată Voroşilov nu se mai putu stăpâni şi, într-un suflet, mai-mai să se înece, îi cită pe Draper, Virchow, pe domnul Şelgunov, Bichat, Helmholtz, Stahr, Stúr, Reumont, pe fiziologul Johann Müller, pe istoricul Johan Müller (pe care, evident, îi confunda), pe Taine, Renan, pe domnul Şciapov, şi după dânşii pe Thomas Nash, Peele, Green… „Cam ce mâncare de peşte or fi fiind şi ăştia?” bodogăni uluit Bambaev. „Sunt predecesorii lui Shakespeare. Ţin de dânsul ca ramificaţiile Alpilor de Mont Blanc! izbucni cu glas tare Voroşilov şi trecu de asemenea la viitorul Rusiei. Bambaev dezbătu şi el

viitorul Rusiei pe care îl zugrăvi chiar în culori trandafirii. Muzica rusă îi aţâţa îndeosebi entuziasmul; vedea în ea ceva „grandios” şi drept dovadă atacă o romanţă de Varlamov. Dar vociferările generale îl întrerupseră, spunându-i că de fapt „cânta *Miserere* din *Trovatore* şi, încă înfiorător de prost”. În învălmăşeală un ofiţeraş se apucă să înjure literatura rusă, un altul recită câteva versuri din *Iskra*[20]; iar Tit Bindasov proceda şi mai simplu, declarând că toţi aceşti potlogari ar trebui stâlciţi în bătaie şi basta! fără a determina cine anume erau aceşti potlogari. Nu puteai respira de atâta fum de ţigară. Toţi erau toropiţi de zăduf, răguşiseră, ochii li se tulburaseră, sudoarea le curgea şiroaie pe faţă. Sticle de bere rece apăreau şi se mistuiau ca prin farmec. „Ce naiba spuneai?” întreba unul. „Mă rog, cu cine discut?” întreba un altul. Şi în tot acest vacarm înăbuşitor, Gubariov se plimba ca şi înainte legănându-se fără încetare, în timp ce-şi mângâia barba, ba trăgând cu urechea la afirmaţiile unuia, ba aruncând câte un cuvânt… Şi fiecare îşi dădea seama că el era alfa şi omega – nu numai stăpânul casei, ci, şi personajul principal…

Pe la zece Litvinov simţi, o cumplită durere de cap. Ieşi pe furiş, fără să fie observat, folosindu-se de o puternică explozie a tumultului general; doamna Suhancikova îşi aduse aminte de o nouă ispravă a contelui Barnaulov: cât pe ce era să ordone tăierea urechii cuiva.

Proaspătul aer al nopţii mângâia plăcut faţa îmbujorată a lui Litvinov şi, cu o adiere înmiresmată, îi răcorea buzele uscate. „Oare ce-i asta? Îşi zise, mergând pe-o alee întunecoasă. La ce spectacol am asistat? De ce s-au întrunit oamenii aceia? De ce au zbierat, s-au batjocorit, s-au opintit în halul ăsta? Ce rost au toate acestea?” Litvinov ridică din umeri şi se îndreptă spre cafeneaua Weber, luă un jurnal şi comandă o îngheţată. În gazetă se dezbătea chestiunea italiană; iar îngheţata era detestabilă. În clipa când Litvinov se pregătea să plece acasă, se apropie de dânsul un

20 Revistă satirică ilustrată, editată la Petersburg între 1859 şi 1873.

necunoscut, purtând o pălărie cu boruri late, îl întrebă în ruseşte: „Nu vă deranjez?” şi se aşeză la masa lui. După ce îl cercetă atent pe necunoscut, Litvinov îşi dădu seama că era domnul solid care se pitise într-un ungher la Gubariov, de unde îl privise aşa de stăruitor când venise vorba de convingerile politice. Tot timpul serii domnul acesta nu deschisese gura; iar acum, după ce se aşeză lângă Litvinov şi îşi scoase pălăria, se uita la dânsul cu o privire prietenoasă şi puţin tulburată.

V

— Domnul Gubariov, începu el, la care am avut plăcere să vă văd astăzi, nu m-a prezentat. De aceea, dacă-mi daţi voie, am să mă prezint singur: mă numesc Potughin, consilier civil în retragere. Am făcut serviciu la Ministerul de Finanţe din Petersburg. Nădăjduiesc că purtarea mea n-o să vă pară stranie... de altfel nu-mi stă în obicei să intru în vorbă cu oameni necunoscuţi... dar cu dumneavoastră e altceva...

Aici Potughin se opri puţin cam încurcat, şi rugă pe chelner să-i aducă un păhăruţ de kirschwasser. „Pentru curaj”, adăugă el surâzând.

Litvinov examina cu o îndoită atenţie pe acest ultim personaj din noianul de cunoştinţe făcute în ziua aceea şi îşi zise numaidecât: „Acesta nu seamănă cu ceilalţi”.

Într-adevăr, Potughin era cu totul altfel. În faţa lui şedea un om lat în umeri, bătând uşor toba pe colţul mesei cu mâinile lui delicate; avea un trup solid pe nişte picioare scurte, un păr creţ ciufulit, ochi foarte inteligenţi şi nespus de trişti sub nişte sprâncene stufoase, şi o gură mare frumos conturată, dinţi stricaţi şi un nas autentic rusesc, numit îndeobşte cartoafa. Bărbatul acesta avea un aer stângaci şi chiar sălbatic, dar se vedea că nu-i un tip de duzină. Era îmbrăcat neglijent. O redingotă de modă veche îi cădea pe corp ca un sac, iar cravata îi stătea strâmb. Încrederea atât de neaşteptată ce i-o arăta nu-i păru lui Litvinov un act de îndrăzneală, ci dimpotrivă, îl măguli chiar. Se vedea că omul acesta nu era deprins să intre în vorbă cu necunoscuţi. Făcu o impresie ciudată asupra lui Litvinov: trezi întrânsul şi stimă, şi înţelegere, şi un fel de compătimire involuntară.

— Şi ziceţi că nu vă stingheresc? repetă Potughin cu o voce blândă, puţin răguşită şi cam slabă, care i se potrivea minunat cu figura.

— Vai de mine, îl contrazise Litvinov. Dimpotrivă, sunt încântat

— Într-adevăr? Bineînţeles, şi eu. Am auzit vorbindu-se mult despre dumneavoastră. Vă cunosc şi ocupaţiile, şi intenţiile. Şi îmi plac! De aceea aţi şi păstrat tăcere astăzi.

— Şi dumneavoastră mi se pare că aţi vorbit cam puţin, remarcă Litvinov.

Potughin oftă.

— Alţii în schimb au flecărit prea mult. I-am ascultat. Ia spuneţi-mi, adăugă el după un moment de tăcere, ridicându-şi nostim sprâncenele, ce ziceţi despre babilonia noastră?

— Curată babilonie! Admirabil aţi spus-o. Mereu îmi venea să întreb pe aceste persoane: de ce vă frământaţi atâta?

Potughin oftă din nou.

— Nostim e că nici ei înşişi nu-şi dau seama. Altădată s-ar fi spus despre ei că „sunt instrumentele oarbe ale unor ţeluri superioare”. Acuma însă întrebuinţăm nişte epitete mai energice. Şi remarcaţi că, de fapt, nici nu-mi trece prin minte să-i învinovăţesc! Ba mai mult: toţi… sau aproape toţi sunt nişte oameni foarte cumsecade. De pildă, despre doamna Suhancikova ştiu din sursă sigură lucruri care îi fac cinste: şi-a dat ultimul ban unor nepoate sărace. Să zicem că nu-i străină în asta dorinţa de a poza, de a se fandosi, totuşi trebuie să recunoaştem că există aici şi un spirit de jertfă, cu atât mai remarcabil, cu cât nu-i vorba de o persoană bogată. De Pişcialkin ce să mai zic? Ţăranii lui îi vor dărui într-o bună zi o cupă de argint cât o harbuzoaică, ba poate şi o icoană a îngerului său păzitor. Deşi va spune în cuvântarea sa de mulţumire că nu merită asemenea cinste, de fapt va minţi, pentru că o merită! Prietenul dumneavoastră, domnul Bambaev, are o inimă de aur. El ca

şi poetul Iazîkov – care, cum se spune, a cântat vinul şi trândăvia, stând cu cartea în mână şi bând numai apă – este un entuziast. Şi cu toate că entuziasmul lui n-are un obiect precis Este totuşi entuziasm! Domnul Voroşilov este de asemeni un om deosebit. Ca toţi semenii din şcoala lui, trecuţi pe „tabloul de onoare”, el tratează ştiinţa şi civilizaţia ca şi cum ar fi fost numit aghiotantul lor general. E afectat chiar în tăcerea lui! Dar e încă atât de tânăr! Da, da, ei toţi sunt nişte oameni minunaţi; dar până la urmă nu iese nimic. Materia primă e excelentă, dar produsul nu face două parale.

Litvinov îl asculta pe Potughin, din ce în ce mai uimit. Felul în care mânuia cuvântul şi toate întorsăturile de frază ale vorbirii sale potolite, dar pline de siguranţă, vădeau şi iscusinţă, şi plăcerea de a purta o conversaţie.

Potughin ştia într-adevăr să vorbească şi îi plăcea s-o facă. Dar ca un om în care experienţa înăbuşise vanitatea, aştepta cu o filosofică răbdare prilejul unei întâlniri convenabile.

— Da, da, reluă el cu un umor care-l caracteriza, plin de tristeţe, fără a fi amar, asta-i ceva foarte ciudat. Şi iată ce v-aş mai ruga să observaţi. Să zicem că se întâlnesc zece englezi: ei încep îndată să vorbească despre telegraful submarin, despre impozitul asupra hârtiei şi despre metoda de a dubi pieile de şobolan – într-un cuvânt, despre ceva pozitiv, precis… Dacă se întrunesc zece nemţi, intră în scenă, bineînţeles, problema Schleswig-Holstein şi reîntregirea Germaniei. Adună la un loc zece francezi: conversaţia acestora se va referi neapărat la „dame şi desfrâu”, oricât ar căuta ei s-o ocolească. Dar dacă se strâng împreună zece ruşi, după cum aţi avut prilejul să vă convingeţi chiar astăzi, încep să dezbată numaidecât chestiunea însemnătăţii şi viitorului Rusiei, pornind de la Adam, ca să se împotmolească din lipsă de dovezi şi temeiuri. Ei parcă mestecă şi sug această nenorocită chestiune, ca nişte copiii o bucată de gumilastic… cu

acelaşi rezultat. Nu pot să nu se lege bineînţeles de putregaiul Occidentului. Grozavă problemă, n-am ce zice! Ne întrece în toate domeniile Occidentul acesta categorisit de „putred”! Şi încă dacă l-am desconsidera în realitate! urmă Potughin. Dar toate acestea nu-s decât vorbe şi minciuni. Noi tunăm şi fulgerăm împotriva lui, dar ne topim după aprecierile sale, adică, mai bine zis, după consideraţia filfizonilor parizieni. Am un cunoscut, un om cumsecade, cap de familie, între două vârste. Se zbuciumă câteva zile în culmea disperării, fiindcă a comandat într-un restaurant: *une portion de biftek aux pommes de terre*[21], pe când tot acolo un francez get-beget răcnise: *Garçon! Biftek pommes!*[22] Prietenul meu s-a îmbujorat de ruşine şi de atunci comandă pretutindeni cu glas mare: *Biftek pommes!,* dăscălindu-i şi pe alţii. Chiar femeile de moravuri uşoare se miră de emoţia respectuoasă cu care intră tinerii noştri locuitori ai stepelor în infamantul lor salon de primire… „Doamne! Zic ei, oare unde mă aflu? Nu cumva chiar la Annah Deslions?!…”

— Spuneţi-mi, vă rog, îl întrebă Litvinov, cum vă explicaţi incontestabila influenţă a lui Gubariov asupra celor din juru-i? Că doar nu datorită talentului sau calităţilor sale?

— Dar de unde! N-are niciun dram din toate acestea…

— Atunci poate datorită caracterului său?

— Nici asta n-are. E înzestrat însă cu multă voinţă. Noi, slavii, cum se ştie, nu prea suntem înzestraţi cu calitatea asta şi ne dăm bătuţi în faţa ei. Domnul Gubariov a vrut să se facă şef de partid şi toţi l-au acceptat ca atare. Ce vreţi? Guvernul ne-a eliberat din iobăgie. Îi foarte mulţumim! Dar năravurile robiei s-au împlântat prea adânc în noi. Nu ne vom izbăvi cu uşurinţă de ele. În toate şi pretutindeni avem nevoie de-un stăpân. Cele mai deseori stăpânul acesta e o fiinţă omenească. Câteodată o anumită tendinţă pune stăpânire asupra noastră… de pildă, acum am contractat

---

21 O porţie de biftec cu cartofi *(fr.).*

22 Chelner! Biftec cartofi *(fr.).*

mania ştiinţelor naturale… De ce? Datorită căror motive ne supunem acestei robiri – iată un lucru greu de înţeles. Aşa-i construită pesemne natura noastră. Totu-i să avem un stăpân! E, vasăzică, al nostru, iar restul nu ne interesează. Slugi, şi gata! Şi mândria noastră-i mândrie de slugi şi înjosirea aşijderea. Când ne vine un nou stăpân, jos cu cel de ieri! În ajun era Iakov, azi e Sidor şi-i dăm la cap lui Iakov, îi cădem în genunchi lui Sidor. Gândiţi-vă numai câte parascovenii de acest fel s-au întâmplat la noi! Luăm poziţie faţă de negaţie, ca şi cum ar fi vorba de-o însuşire caracteristică a noastră. Dar noi nu negăm ca un om liber, luptându-ne cu sabia, ci ca un lacheu, care ştie numai să dea pumni – atâţia câţi indică stăpânul. Iar pe deasupra suntem un popor blând, uşor de condus. Iată în ce mod a ajuns Gubariov boier; a izbit mereu în acelaşi punct până ce a reuşit. Cei din jur au văzut că-i un om care are cea mai bună părere despre sine însuşi, care crede în el şi porunceşte! Ăsta-i lucrul de căpetenie: porunceşte! Înseamnă deci că are dreptate şi trebuie ascultat. Toate sectele noastre religioase, toţi adepţii lui Onufriev şi ai Akulinei tocmai aşa au luat fiinţă. Cine pune mai întâi mâna pe băţ, acela are dreptate.

Potughin se îmbujorase la faţă, iar ochii i se întunecaseră. Dar ciudat lucru! Vorbele lui – oricât ar fi fost de amare şi de înţepătoare – nu erau deloc veninoase, ci mai degrabă exprimau o tristeţe adevărată, sinceră.

— În ce împrejurări aţi făcut cunoştinţă cu Gubariov? îl întrebă Litvinov.

— Îl cunosc de mult. Şi să vedeţi încă o ciudăţenie de a noastră! Există câte un scriitor, de pildă, care toată viaţa a tunat şi a fulgerat în versuri şi în proză împotriva beţiei, şi a acuzat concesionările – iar dintr-o dată a cumpărat două fabrici de vin şi a concesionat o sută de cârciumi şi… Un altul ar fi fost şters de pe faţa pământului, pe când lui nu-i face nimeni nicio imputare. Aşa şi cu Gubariov! E slavofil, democrat, socialist, tot ce vrei dar domeniile i le-a

administrat – ba i le administrează şi astăzi – fratele său, un moşier de modă veche, un jacaş care scoate şi sufletul din tine. Iar Suhancikova, care o pune pe doamna Beecher-Stowe să-l pălmuiască pe Tenteleev, e gata să se ploconească în faţa lui Gubariov, care are numai un singur merit: de a citi cărţi savante, dându-se în vânt după profunzimea lor. În privinţa darului său de a vorbi v-aţi putut face singur o idee. Şi noroc că a vorbit puţin, mormăind numai îmbufnat! Când e în bună dispoziţie şi îşi dă drumul… nici chiar eu, care le mai trec cu vederea, nu-s în stare să mă stăpânesc. Începe să glumească şi să povestească anecdote aşa de scârboase ilustrul nostru Gubariov, şi cu un rânjet atât de ordinar…

— Sunteţi într-adevăr atât de îngăduitor? rosti Litvinov. Eu aveam cu totul altă impresie… Dar daţi-mi voie să vă întreb: care vă e prenumele?

Potughin sorbi puţină vişinată.

— Mă numesc Sozont… Sozont Ivanîci. Mi s-a dat acest nume ilustru în amintirea unei rude, arhimandrit, de la care numai cu atâta m-am ales. Fac parte, ca să zic aşa, din tagma ecleziastică. Cât priveşte răbdarea mea, nu aveţi niciun motiv să vă îndoiţi. Am servit douăzeci şi doi de ani sub unchiul meu, Irinarh Potughin, consilier de stat. L-aţi cunoscut?

— Nu.

— Felicitările mele! Eu sunt răbdător cu adevărat. Dar „să ne întoarcem la întâiul”, cum spunea respectabilul meu confrate, protopopul Avvacum, acela care a fost ars pe rug. Mă mir dragă domnule, de atitudinea compatrioţilor mei. Toţi se tânguiesc, toţi umblă cătrăniţi la faţă, dar sunt plini de speranţă în acelaşi timp, şi una-două îşi ies din fire. Să luăm, de pildă, pe slavofili, printre care vrea să se numere şi domnul Gubariov. Sunt nişte oameni excelenţi, dar şi la ei găseşti acelaşi amestec de deznădejde şi de entuziasm: şi ei nu trăiesc decât în „viitor”. Totul cică se va realiza, se va realiza. În prezent, cică n-avem nimic! În ultimele zece

veacuri, Rusia n-a inventat nimic nici în domeniul administrativ, nici injustiţie, nici în ştiinţă, nici în artă, şi nici măcar în meşteşuguri… Dar mai aşteptaţi, cică totul „va fi”! Şi cum „va fi”, rogu-vă? Uite cum: noi, cică, cei cu învăţătură, suntem nimic, pleavă! Dar poporul… o, avem într-adevăr un popor mare! Vedeţi sumanul acesta? De la el va porni totul. Toţi ceilalţi idoli sunt dărâmaţi. Să credem deci numai în suman. Dar dacă sumanul acesta ne va înşela nădejdile? Nu, el nu ne va dezamăgi. Citiţi opera scriitoarei Kohanovskaia şi vă veţi trezi în al noulea cer! Într-adevăr dacă aş fi pictor, iată ce tablou aş zugrăvi: un om învăţat stă în faţa mujicului, închinându-se până în pământ înaintea lui şi cuvântând: „Lecuieşte-mă, tătucă dragă, că mă prăpădesc de boleşniţă!” Iar mujicul, la rândul său se ploconeşte în faţa celui învăţat: „Dă-mi învăţătură boierule, că mă prăpădesc de neştiinţă”. Şi bineînţeles niciunul, nici altul nu se clintesc din loc. Dar ce bine ar fi dacă ne-am smeri cu adevărat, nu numai în vorbă, şi am împrumuta de la fraţii mai mari ceea ce aceştia au născocit mai bine decât noi şi înaintea noastră. *Kellner, noch ein Glosschen Kirsch!*[23] Să nu vă închipuiţi că sunt un beţivan, dar alcoolul îmi dezleagă limba.

— După cele ce-mi spuneţi acum, rosti Litvinov zâmbind, nu mai am nevoie să vă întreb din ce partid faceţi parte şi ce părere aveţi despre Europa. Daţi-mi voie însă să vă fac o observaţie. Îmi spuneţi că trebuie să împrumutăm, să ne însuşim cuceririle fraţilor noştri mai evoluaţi. Dar cum ţi le poţi însuşi fară să ţii seama de condiţiile climei, ale solului şi de particularităţile poporului? Îmi aduc aminte că tata a comandat odată o vânturătoare de fontă, ridicată în slavă de unii. Vânturătoarea era într-adevăr, foarte bună. Şi ce-i cu asta? Ea a zăcut acolo, într-o şură, vreo cinci ani fără nicio întrebuinţare până a fost înlocuită cu o vânturătoare americană de lemn – mult mai potrivită cu felul rusesc de viaţă şi cu obiceiurile noastre, îndeobşte ca

23 Chelner, încă un păhuruţ dc vişinată *(germ.).*

toate maşinile americăneşti. Nu-i de niciun folos, Sozont Ivanovici, să-ţi însuşeşti lucruri fără rost.

Potughin îşi înălţă capul.

— Nu mă aşteptam la asemenea obiecţii din partea dumneavoastră, stimate Grigori Mihailovici, începu el după o pauză. Cine te sileşte să-ţi însuşeşti lucruri fară rost? Doar nu-ţi însuşeşti lucrul străin numai fiindcă-i străin, ci pentru că ţi-i trebuitor: adică, îl alegi cu socoteală, cu chibzuinţă. Cât priveşte rezultatele binevoiţi să n-aveţi nicio grijă, dacă specificul achiziţionării este conform tocmai cu aceste condiţii locale, climaterice şi aşa mai departe, despre care aţi pomenit. Dumneavoastră să propuneţi numai hrană bună, iar stomacul popular o va mistui în felul său. Iar cu vremea, când organismul se va întări, va secreta seva lui *proprie.* Să luăm, de pildă, limba noastră. Petru cel Mare a inundat-o cu mii de cuvinte străine – olandeze, franţuzeşti, germane… Vorbele acestea exprimau înţelesuri cu care trebuia să se familiarizeze poporul rus. Fără să stea mult pe gânduri şi fără fasoane, Petru a turnat cuvintele acestea de-a valma, cu hârdăul şi cu polobocul, în burta noastră. La început a ieşit, desigur, ceva monstruos; dar după aceea a început tocmai operaţia de mistuire despre care am pomenit. Noţiunile s-au împământenit şi s-au asimilat. Formele străine s-au evaporat cu timpul, limba a găsit în străfundurile sale elemente de înlocuire, aşa că acum chiar umilul dumneavoastră interlocutor, un stilist foarte mediocru, se poate apuca să traducă orice pagină de Hegel – da, da, chiar de Hegel – fără să întrebuinţeze niciun cuvânt neslav. Ceea ce s-a petrecut cu limba trebuie să sperăm că se va produce şi în alte domenii. Totu-i dacă natura e puternică. Iar cât priveşte natura noastră, slavă Domnului, va rezista. Am trecut noi prin altele şi mai rele. Numai oamenii cu nervii zdruncinaţi şi popoarele slave se pot teme pentru sănătatea şi independenţa lor. De altfel şi a te entuziasma cu spume la gură, proclamând că noi suntem ruşi – de aşa ceva sunt capabili numai oamenii de

nimic. Eu mă îngrijesc foarte mult de sănătatea mea, dar nici nu mă entuziasmez de ea – mi-i ruşine.

– Totuşi, Sozont Ivanovici, luă cuvântul la rândul său Litvinov, de ce să ne expunem neapărat la asemenea încercări? Singur aţi spus că la început iese ceva monstruos! Dar dacă monstruozitatea asta persistă? Şi ea a şi persistat, cum ştiţi prea bine.

— Numai nu în materie de limbă, şi asta-i destul de mult! Iar norodul nostru nu-i opera mea. Eu n-am nicio vină că-i sortit să treacă prin asemenea şcoală. „Nemţii s-au dezvoltat normal, exclamă slavofilii. Să avem şi noi parte de o dezvoltare normală!” Dar de unde s-o luăm când cel dintâi act istoric al neamului nostru – chemarea cnejilor de peste mări – este un fapt nejust, anormal, care se repetă cu fiecare din noi până în zilele noastre. Fiecare dintre noi, măcar o dată în viaţă, a apelat la ceva străin, nerusesc, zicând: „Vino şi împărăteşte asupra mea!” Dacă-i vorba pe asta, eu sunt gata să recunosc că, introducând un miez străin în corpul tău, nu poţi şti cu siguranţă dinainte ce introduci: o bucată de pâine sau o otravă? De altfel este lucru ştiut: că de la rău la bine nu treci prin „mai bine”, ci totdeauna prin „mai rău”, şi otrava e uneori folositoare în medicină. Numai nătărăii şi şmecherii subliniază cu triumf sărăcia ţăranilor după eliberare şi temeinica lor beţie după desfiinţarea concesionărilor… Prin mai rău spre bine!

Potughin îşi trecu palma peste faţă.

— M-aţi întrebat ce părere am despre Europa, începu el din nou. O admir şi-i sunt devotat până în pânzele albe, ceea ce nu cred deloc necesar să ascund. De mult… ba de curând… de câtva timp nu mă mai tem de a-mi exprima convingerile… De altfel nici dumneavoastră n-aţi ezitat de a vă arăta punctul de vedere faţă de domnul Gubariov. Eu am încetat de mult, slavă lui Dumnezeu, să-mi pun de acord ideile, opiniile şi obiceiurile cu cele ale persoanei cu care stau de vorbă. De fapt nu cunosc ceva mai josnic decât această poltronerie inutilă, decât această complezenţă

laşă, în virtutea căreia uneori un înalt demnitar caută prin toate mijloacele să intre sub pielea unui biet student pe care în fond îl dispreţuieşte din tot sufletul. Să zicem că dregătorul se foloseşte de asemenea subterfugii din dorinţa de a fi popular, dar noi, simpli muritori, ce nevoie avem de astfel de giumbuşlucuri? Da, da, eu sunt occidental, sunt devotat Europei. Adică, să vorbesc pe şleau, sunt devotat culturii, acestei culturi atât de denigrate la noi în momentul de faţă… Civilizaţia, da, da, acest cuvânt e cel mai potrivit… O iubesc din toată inima… cred într-însa, altă credinţă n-am şi nici nu voi avea vreodată.

Cuvântul acesta, ci-vi-li-za-ţie (Potughin rosti cuvântul desluşit, accentuând fiecare silabă), e comprehensibil, imaculat şi sacru, pe când cuvintele celelalte, ca naţionalitate sau să zicem, glorie, miros a sânge. Asta-i tot!

— Dar Rusia, Sozont Ivanîci, patria dumneavoastră, nu-i aşa c-o iubiţi?

Potughin îşi trecu mâna pe obraz:

— O iubesc cu patimă şi o detest la fel. Litvinov ridică din umeri.

— Asta-i învechit, Sozont Ivanîci, e o banalitate.

— Ei şi? Mare nenorocire! Nu face să vă alarmaţi. O banalitate! Cunosc o mulţime de banalităţi excelente… de pildă: „Ordine şi libertate” – iată o banalitate binecunoscută. Nu cumva preferaţi ca la noi: „Ierarhie şi dezordine?” Dar oare toate aceste fraze care îmbată capetele tinereşti: detestabila burghezie, *Souverainité du peuple*[24], dreptul la muncă – nu-s, şi ele, banalităţi? Cât despre iubirea împletită cu ură…

— Byronism, izbucni Litvinov, romantism al anilor treizeci!

— Sunteţi greşit, s-avem iertare! Cel dintâi care a semnalat acest amestec de sentimente[25] a fost Catul,

---

24 Suveranitatea poporului *(fr.).*

25 *Odi et amo. Quare id faciam, fortasse, requiris? Nescio: sed fieri sentio et excrucior/* Urăsc şi iubesc. Cum se-ntâmplă asta, poate mă vei

poetul roman, acum două mii de ani. Am citit asta în Catul, căci o rup puţin latineşte, datorită originii mele clericale, dacă mă pot exprima astfel. Da… Iubesc şi detest Rusia, patria mea stranie, dragă, urâtă şi iubită în acelaşi timp. Am părăsit-o acum: trebuia să mă mai aerisesc puţin, după douăzeci de ani petrecuţi la un birou, într-o instituţie. Am părăsit Rusia şi aici mă simt foarte bine, şi petrec de minune. Dar în curând mă voi întoarce înapoi: simt asta. E bun pământul din grădină… dar nu prieşte murelor sălbatice!

— Vă place şi vă distraţi aici. De altfel, şi eu mă simt bine, zise Litvinov. Eu am venit la studii. Totuşi asta nu mă împiedică să observ şi unele lucruri, ca de pildă asta. Şi el arătă spre două femei de moravuri uşoare, pe lângă care se fandoseau şi graseiau câţiva membri ai Jockey-Clubului şi spre sala de joc, ticsită de lume, cu toată ora înaintată.

— Dar cine v-a spus că eu nu văd deloc asemenea lucruri? replică Potughin cu vioiciune. Daţi-mi voie să vă spun că observaţia dumneavoastră îmi aminteşte tiradele triumfale ale bieţilor noştri gazetăraşi, care – în timpul războiului Crimeii – perorau asupra lipsurilor administraţiei militare britanice, dezvăluite de ziarul *Times.* De altfel eu n-am o fire optimistă. Toată viaţa noastră, toată comedia asta cu sfârşit tragic nu o văd în roz. Dar de ce să facem numai Occidentul responsabil de unele slăbiciuni care ţin poate de însăşi esenţa noastră omenească? Stabilimentul acesta de joc de cărţi e dezgustător. Dar oare şmecherii noştri indigeni sunt mai simpatici? Nu, dragă Grigori Mihailovici. Să fim mai modeşti şi mai puţin severi. Un elev bun observă greşelile magistrului său, dar le trece sub o tăcere respectuoasă, fiindcă şi aceste erori îi sunt de folos, arătându-i calea cea dreaptă. Dar, dacă ţineţi cu orice preţ să vă bateţi joc de putreziciunea Occidentului, n-aveţi decât să vă întreţineţi, de pildă, cu prinţul Coco, care tocmai trece atât de repede prin faţa noastră, într-un sfert de ceas, el a

---

întreba. Nu ştiu, dar simt că este aşa, şi este dureros *(Catul,* LXXVI).

tocat desigur la masa verde trudnica dijmă a vreo sută cincizeci de familii, care au muncit din greu la el. Are nervii zdruncinaţi. L-am văzut azi la Marx, răsfoind o broşură de Veuillot… E un cozeur strălucit.

— Daţi-mi voie, daţi-mi voie, izbucni, Litvinov, văzând că Potughin este gata să se scoale de pe scaun. Dar eu îl cunosc foarte puţin pe prinţul Coco, şi prefer, bineînţeles, să stau de vorbă cu dumneavoastră…

— Vă foarte mulţumesc, îl întrerupse Potughin, sculându-se şi înclinându-se. Dar cam de multişor discutăm, adică, ce-i drept, am vorbit numai eu. Iar dumneavoastră aţi remarcat, desigur, că te simţi încurcat şi jenat când pălăvrăgeşti prea mult de unul singur. Mai cu seamă când vezi omul pentru prima oară. Parcă i-ai spune: aşa-s eu, vezi bine! La bună vedere! Şi vă mai repet că am rămas încântat de cunoştinţă.

— Îngăduiţi-mi încă un minut. Sozont Ivanîci, spuneţi-mi cel puţin unde locuiţi şi cât timp aveţi de gând să mai staţi aici?

Această întrebare îl stingheri oarecum pe Potughin.

— Voi mai rămâne la Baden încă vreo săptămână. Ne-am putea întâlni aici, la Weber sau la Marx… Nu mi-ar fi greu nici să trec pe la dumneavoastră.

— Oricum, aş vrea să vă ştiu adresa.

— Da. Dar mai este ceva la mijloc. Nu-s singur.

— Sunteţi căsătorit? îl întrebă brusc Litvinov.

— Ce idee! Cum poţi vorbi aşa fară socoteală? Stau doar cu o domnişoară.

— A! rosti Litvinov cu o politeţe stânjenită, scuzându-se parcă, şi îşi plecă ochii la pământ.

— N-are decât şase ani, adăugă Potughin. E orfană… Fiica unei doamne… o bună cunoştinţă a mea. Ar fi mai bine să ne întâlnim tot aici. Adio!

Îşi trase pălăria pe capul său cu păr creţ şi se îndepărtă repede. Silueta lui se mai zări de vreo două ori sub becurile de gaz, care luminau destul de slab drumul spre aleea

Lichtenthal.

VI

„Ciudat om! îşi zise Litvinov, îndreptându-se către hotelul unde locuia. Ciudat om! Trebuie să mă mai întâlnesc cu dânsul.” Intră în camera lui: o scrisoare de pe masă îi atrase atenţia. „E de la Tania!” se gândi şi se bucură dinainte. Dar scrisoarea era de la ţară, de la tatăl său. Litvinov rupse pecetea cu stema familiei şi se apucă să citească…O mireasmă cunoscută, puternică şi foarte plăcută îl izbi. Întoarse capul şi văzu într-un vas cu apă un buchet mare de heliotrop proaspăt. Litvinov se plecă cu mirare spre buchet, îl atinse şi îl mirosi… îi amintea ceva nedesluşit, foarte îndepărtat, dar nu-şi putea da seama ce anume. Sună servitorul şi-l întrebă de unde erau florile. Slujitorul îi răspunse că le adusese o doamnă care nu voise să-şi de-a numele; dar adăugase numai că el, „*Herr* Zluitenhof” chiar după florile acestea va putea să-şi dea seama cine i le trimisese. Litvinov îşi aduse din nou parcă aminte de ceva… îl întrebă pe servitor ce înfăţişare avea doamna aceea. Acesta îl lămuri că era o persoană înaltă, elegant îmbrăcată, şi cu un voal pe faţă.

— Trebuie să fie o contesă rusoaică, adăugă slujitorul.

— După ce bănuieşti?

— Mi-a dat doi florini, făcu feciorul, hlizindu-se. Litvinov îi spuse că poate să plece şi rămase mult timp pe gânduri în faţa ferestrei. Făcu în cele din urmă un gest de neputinţă cu mâna şi se întoarse iarăşi la scrisoarea primită de la ţară, în care tatăl lui îşi înşira vechile sale tânguiri: grânele n-au preţ, oamenii nu-ţi mai dau ascultarea de mai înainte şi pesemne nu-i departe sfârşitul lumii, „închipuie-ţi, îi scria printre altele tatăl, îţi mai aduci aminte de vizitiul meu din urmă, calmucul? L-au legat cu farmece şi s-ar fi prăpădit

omul cu totul, iar eu n-aş mai fi avut cu cine umbla cu trăsura. Însă, slavă Domnului, unor oameni cumsecade le veni în gând să mă sfătuiască a trimite bolnavul la un popă din Reazan, vestit în dezlegarea vrăjitoriei. Îngrijirea a dat roade cât se poate de bune. Ca dovadă alătur scrisoarea părintelui, drept document.” Litvinov frunzări plin de curiozitate acest „document”. În el sta scris că „omul de la curtea boierească, Nikanor Dmitriev, fusese lovit de o boală necunoscută de medicină, cu care îl procopsise nişte vrăjmaşi. Dar pricina adevărată o destăinui însuşi Nikanor, precum că el nu se ţinuse de făgăduiala dată unei fete. Atunci ea cu ajutorul unor ticăloşi îi legă toate puterile. Şi dacă nu i-aş fi dat eu ajutor în împrejurarea asta, Nikanor s-ar fi prăpădit desigur ca un vierme. Dar cu nădejdea în Dumnezeu, care vede toate, m-am pus chezaş pentru viaţa lui. Cum am săvârşit-o rămâne o taină; pe înălţimea ta, boierule, te rog să opreşti fata să se mai ţină de asemenea rele, ba chiar n-ar strica s-o şi ameninţi, căci altfel ea ar putea face şi alte belele lui Nikanor”. Litvinov căzu pe gânduri la citirea acestui document, care-i aducea aminte mohorâta singurătate a stepelor şi viaţa de acolo ce se scurgea în întunecime, îmbâcsită cu iz de mucegai. Şi i se păru straniu faptul că a citit scrisoarea asta tocmai la Baden. Între timp sunase de mult miezul nopţii. Litvinov se culcă în pat şi suflă în lumânare. Chipurile văzute şi discuţiile auzite se învolburau mereu în vârtejuri, împletindu-se şi încurcându-se în capul său înfierbântat, năucit de fumul de tutun. Ba i se părea că aude mugetele lui Gubariov şi îi vedea ochii cu privirea prostească şi îndărătnică, lăsată în pământ; ba ochii aceştia se înviorau brusc şi scăpărau, şi în locul lui Gubariov o vedea pe Suhancikova, îi auzea vocea dogită şi, fară voie, repeta în şoaptă după dânsa: „I-a tras, i-a tras o palmă”; ba i se înfăţişa silueta disproporţionată a lui Potughin şi îşi amintea pentru a zecea, a douăzecea oară fiecare cuvânt de-al lui; ba deodată ţâşnea Voroşilov, ca o păpuşă dintr-o cutie cu

surprize, îmbrăcat cu paltonul lui strâmt care îi venea ca o uniformă nouă, iar Pişcialkin îşi înclina grav, cu înţelepciune, capul perfect tuns şi foarte bine intenţionat; apoi Bindasov vocifera şi înjura, iar Bambaev se entuziasma înduioşându-se până la lacrimi… Dar mai cu seamă mireasma aceea obsedantă, dulceagă şi împovărătoare îl tulbura, revărsându-se în întuneric „din ce în ce mai puternic şi amintindu-i stăruitor ceva ce nu-şi putea desluşi cu niciun preţ… Litvinov îşi aduse aminte că mirosul florilor este vătămător noaptea, în dormitor. Se sculă din pat, ajunse orbecăind până la buchet şi îl mută în odaia de alături. Dar şi de acolo mireasma copleşitoare i se strecura în pernă, sub plapumă, făcându-l să se zvârcolească neliniştit în aşternut de pe-o parte pe alta. Se simţea chinuit de friguri, iar preotul, „meşter în desfacerea făcăturilor”, îi tăie de două ori drumul sub chipul unui iepure sprinten cu barbă şi cu cosiţă; cocoţat pe un enorm penaj de general, ca pe-o tufă, însuşi Voroşilov – prefăcut în privighetoare – îngâna tril după tril… Deodată Litvinov se ridică în capul oaselor şi, plesnindu-şi palmele, izbucni: „Oare-i *ea?* Cu neputinţă!” Dar pentru a lămuri această exclamaţie, suntem siliţi să-l rugăm pe cititor a binevoi să se întoarcă cu noi vreo câţiva ani în urmă…

VII

La începutul anilor cincizeci locuia la Moscova – foarte strâmtorată, aproape în pragul mizeriei – numeroasa familie a prinţilor Osinin. Aceştia nu erau tătari sau gruzini, ci adevăraţi prinţi ruşi, descendenţi din Ruric în linie directă. Numele lor sunt des întâlnite în cronicile noastre pe vremea primilor mari cneji moscoviţi, care uneau pământurile ruseşti; aveau ocine şi domenii întinse, recompensaţi adesea cu pământuri „pentru truda, sângele şi schilodirea lor” pe câmpurile de luptă, îşi aveau locul de cinste în sfatul boierilor. Unul dintr-înşii fu trecut chiar în rândul marilor demnitari. Dar căzură în dizgraţie ponegriţi de nişte vrăjmaşi cum că s-ar fi ocupat cu „farmece şi licori vrăjite”, după care au fost ruinaţi şi aduşi la „sapă de lemn”. Li s-au luat rangurile. Au fost surghiuniţi într-un fund de ţară. Familia Osinin, decăzută, nu-şi mai putea căpăta vechea strălucire. Cu timpul i se ridică dizgraţia; i se restituiră „curticica din Moscova” şi „catrafusele”, dar asta nu ajută cu nimic. Neamul Osinin sărăci, se topi pe picioare şi nu se mai putu ridica nici sub Petru I, nici sub Ecaterina II. Şi, decăzând mereu, membrii acestei familii ajunseră vătafi pe moşii, şefi ai accizelor de băuturi spirtoase şi poliţai. Ramura familiei Osinin despre care-i vorba aici se compunea din soţ, soţie şi cinci copii. Vegetau nu departe de Piaţa Sobacia într-o căsuţă de lemn cu un singur etaj, cu un cerdac vărgat la faţadă, cu lei verzi la poartă, ca şi alte fantezii boiereşti. Îşi duceau zilele, făcând datorii la băcan şi stând adesea iarna fără o bucată de lemn în sobă şi fără o luminare pe masă. Prinţul era un om molâu şi mărginit, cu reputaţia de dandi elegant şi om chipeş în tinereţe, dar total decăzut. Nu atât din stimă pentru numele lui, cât din

consideraţie pentru soţia sa care fusese doamnă de onoare, i se dădu o sinecură convenabilă la Moscova, cu titlu pompos, un venit mediocru şi fără nicio osteneală. Nu făcea nimic, ci numai fuma de dimineaţa până seara, veşnic în halat, oftând adânc. Prinţesa era o femeie bolnavă, înăcrită, împovărată veşnic de greutăţile gospodăriei, de plasarea copiilor în instituţii de stat şi de cultivarea relaţiilor cu protipendada din Petersburg. Nu se putea resemna cu situaţia sa şi cu îndepărtarea de la curtea imperială.

Tatăl lui Litvinov cunoscuse familia Osinin pe când locuia la Moscova. Avu prilejul chiar să le facă unele servicii, le împrumută într-un rând trei sute de ruble, iar fiul său, pe când era student, îi vizita des. De altfel, locuinţa lui nu se afla departe de casa lor. Dar nu apropierea îl atrăgea acolo şi nici lipsa de confort a traiului acestora; începu să viziteze des casa Osininilor de când se îndrăgosti de fiica lor cea mare, Irina.

Ea tocmai împlinise şaptesprezece ani şi se retrăsese din institutul de unde maică-sa o scosese în urma unei neînţelegeri cu directoarea şcolii. Neînţelegerea s-a produs din faptul că Irina trebuia să rostească în cinstea epitropului, la o serbare, o poezie omagială în limba franceză. Dar în ultimul moment fu preferată o altă domnişoară, fiica unui bogat arendaş de accize. Prinţesa nu putu îndura această jignire. De altfel, nici Irina nu putea ierta directoarei această nedreptate. Visase, cu mult timp mai înainte, clipa când se va scula în văzul tuturor, atrăgând asupră-i atenţia generală, va rosti versurile şi toată Moscova va vorbi despre dânsa... Moscova, într-adevăr, ar fi vorbit despre Irina. Era o fată înaltă, zveltă, cu pieptul cam plat şi umeri înguşti, tinereşti. Avea o piele mată, puţin obişnuită pentru vârsta ei, curată şi netedă ca porţelanul, şi părul blond şi des, ale cărui şuviţe aurii se îmbinau, cu totul neobişnuit, cu altele de culoare mai închisă. Trăsăturile feţei sale regulate, graţioase, aproape rafinate, nu pierduseră încă acea candoare proprie primei

tinereţi. Dar înclinările domoale ale gâtului său frumos, ca şi zâmbetul ei – jumătate distrat, jumătate languros – trădau o fire nervoasă. Conturul buzelor subţiri, abia surâzătoare, şi al nasului său fin, acvilin, exprima o hotărâre şi o pasiune periculoasă şi pentru alţii, dar şi pentru ea însăşi. Neasemuit de frumoşi, cu adevărat uimitori erau ochii ei de un cenuşiu aproape negru, cu ape verzui, galeşi, migdalaţi, ca ochii zeiţelor egiptene, cu gene luminoase şi o avântare îndrăzneaţă a sprâncenelor. Expresia ochilor acestora era stranie: parcă priveau atent şi gânditor dintr-o depărtare şi adâncime neştiută. La şcoală Irina era socotită una dintre cele mai bune eleve ca inteligenţă şi aptitudini, înzestrată însă cu un caracter nestatornic, voluntar şi nedisciplinat. O pedagogă îi prezisese că pasiunile ei o vor pierde – *vos passions vous perdront* – iar o altă pedagogă îi reproşa răceala şi lipsa de sensibilitate, numind-o: *une jeune fille sans coeur*[26]*.* Colegele Irinei o socoteau mândră şi ascunsă. Fraţii şi surorile sale se temeau de dânsa. Maică-sa nu avea încredere în ea, iar tatăl său nu se simţea în apele lui când Irina îşi aţintea asupra lui privirile ochilor săi misterioşi. Inspira însă tatălui şi mamei sale un involuntar sentiment de stimă, bazat nu atât pe calităţile ei, cât pe nu ştiu ce vagă speranţă pe care fata o trezea într-înşii.

— Ai să vezi, Praskovia Danilovna, spuse o dată bătrânul prinţ, scoţându-şi pipa din gură, Arinka are să ne scape într-o bună zi de belele.

Prinţesa se supără şi spuse soţului că are *des expressions insuportables*[27]; pe urmă căzu pe gânduri şi repetă printre dinţi:

— Da… bine ar fi să ne scape de belele!

Irina se bucura în casa părintească de o libertate aproape fără limită. Nu era răsfăţată, toţi o cam ocoleau, darnici nu-i ieşeau din vorbă – tocmai ceea ce voia şi ea…

---

26 O tânără fără inimă *(fr.).*

27 Expresii insuportabile *(fr.).*

Când se petrecea o scenă prea umilitoare, provocată de câte un băcan care venea şi răcnea în gura mare în mijlocul curţii că-i e lehamite să umble după bănişorii lui, sau oamenii din curte se apucau să-şi ocărască în faţă stăpânii strigându-le că ce prinţi mai sunteţi şi voi dacă singuri crăpaţi de foame, Irina nici nu-şi încrunta sprâncenele, ci şedea ca împietrită, cu un zâmbet sarcastic pe faţa-i posomorită. Iar pentru părinţi surâsul acesta era mai amar decât toate reproşurile, căci ei se simţeau vinovaţi – vinovaţi fără vină – faţă de această fiinţă care de la naştere părea sortită pentru bogăţie, lux, adoraţie.

Litvinov se îndrăgosti de Irina de la prima vedere (era numai cu trei ani mai mare decât dânsa), dar nu putu multă vreme să-i câştige nu numai simpatia, ci nici măcar să-i atragă atenţia asupră-i. În relaţiile dintre ei plutea parcă o umbră de ostilitate, ca şi cum ea s-ar fi simţit jignită de dânsul şi ar fi păstrat adânc în suflet amintirea acestei jigniri, fără a i-o putea ierta. Era pe atunci prea tânăr şi modest, ca să poată înţelege ce se ascundea sub această asprime duşmănoasă, aproape dispreţuitoare. Adeseori, uitând de lecţii şi de caiete, Litvinov şedea în salonul mohorât al familiei Osinin şi se uita pe furiş la Irina. Inima i se umplea încet de-o amărăciune care îi apăsa ca o povară pieptul. Iar Irina, parcă supărată sau plictisită, se scula, făcea câţiva paşi prin odaie, îl privea cu indiferenţă – cum priveşti o masă sau un scaun – ridica dintr-un umăr şi îşi încrucişa braţele. Alteori, în cursul unei seri întregi, chiar când stătea de vorbă cu Litvinov, într-adins nici nu se uita la dânsul, refuzându-i până şi această milostenie. Câteodată lua în mâini vreo cărţulie, îşi afunda ochii în ea fară s-o citească, îşi încrunta sprâncenele şi îşi muşca buza; apoi îl întreba cu voce tare pe tatăl sau pe fratele său cum se spune răbdare în nemţeşte. Litvinov încercă să se smulgă din acest cerc de vrajă în care se chinuia şi se zbătea fără încetare, ca o pasăre prinsă în laţ, şi părăsi Moscova timp de o săptămână. Aproape îşi ieşi din minţi de

dor şi plictiseală. Reveni la Osinini, palid şi bolnav… Şi – curioasă coincidenţă – Irina, slăbise şi ea vizibil în timpul acesta. Faţa i se gălbejise, obrajii i se traseră… îl întâmpină însă cu şi mai multă răceală, aproape cu o indiferenţă răutăcioasă, ca şi cum el ar fi adâncit acea tainică jignire adusă ei… Aşa îl chinui Irina vreo două luni. Apoi, într-o bună zi, totul se schimbă. Dragostea izbucni ca o vâlvătaie, se revărsă ca o ploaie torenţială adusă de furtună. Într-un rând – Litvinov îşi aducea bine aminte de ziua aceea – cum şedea ca de obicei la fereastră în salonul familiei Osinin şi privea distrat strada, îl cuprinse ciuda şi plictiseala. Se dispreţuia pe sine însuşi; totuşi nu era în stare să se smulgă de la locul lui… I se păru că, dacă ar fi curs un râu pe sub ferestre, s-ar fi aruncatîntrânsul cu groază, dar fără niciun regret. Irina se aşezase nu departe de dânsul şi, nemişcată, păstra o tăcere stranie. De câteva zile nu-i adresase niciun cuvânt. De altfel nu vorbea cu nimeni. Şedea cu obrazul sprijinit în mâini, indiferentă parcă, aruncând doar din când în când, alene, câte o privire în juru-i. Litvinov nu mai putu îndura acest chin. Se sculă şi, fără să-şi ia rămas-bun, începu să-şi caute pălăria. „Rămâi”, se auzi brusc o şoaptă înăbuşită. Inima zvâcni în pieptul lui Litvinov, care nu cunoscu dintr-o dată vocea Irinei. Cuvântul acesta ascundea un înţeles neobişnuit. El îşi înălţă capul şi rămase înmărmurit. Irina îl privea cu bunăvoinţă! Da, cu bunăvoinţă! „Rămâi, repetă ea, nu pleca. Vreau să stai cu mine. Apoi adăugă scoborând glasul: Nu pleca… vreau!” Fără să înţeleagă ceva, fără să-şi dea seama ce face, Litvinov se apropie de dânsa şi îi întinse mâinile… ea i le dădu îndată pe ale ei; apoi zâmbi, se îmbujora toată, se întoarse şi, cu surâsul mereu pe buze, ieşi din odaie… Peste câteva clipe se întoarse cu sora ei mezină, se uită la dânsul cu aceeaşi privire lungă, blândă şi îl pofti să se aşeze alături de ea… La început Irina nu putu rosti niciun cuvânt. Ofta numai şi se îmbujora la faţă. Mai pe urmă, se puse să-l cerceteze, mereu sfioasă, asupra îndeletnicirilor sale – ceea

ce, mai înainte, nu făcea niciodată. În aceeaşi seară, ea se scuză de mai multe ori de a nu-l fi preţuit până atunci. Îl asigură că acum se schimbase cu totul. Îl surprinse printr-o neaşteptată izbucnire republicană (în vremea aceea el îl venera pe Robespierre şi nu cuteza să-l condamne în gura mare pe Marat). Iar după o săptămână Litvinov ştia că Irina îl iubeşte. Da, acea primă zi îi stărui mult timp în minte; dar nu uită nici zilele următoare, când – încercând încă să-şi păstreze îndoielile şi neîndrăznind să creadă – vedea limpede cu sufletul plin de încântare, uneori sugrumat chiar de-o oarecare spaimă, cum o fericire neaşteptată lua fiinţă, creştea şi, înlăturând totul din cale, izbucni în sfârşit cu violenţă. Veniră clipele luminoase ale primei iubiri, cărora nu le e dat să se repete în cursul unei vieţi. Irina se făcu deodată blinda ca o mieluţă, supusă şi de-o bunătate fară pereche. Dădea acum lecţii surorilor sale mai mici, nu de pian – căci nu era muziciană, – ci de franceză şi engleză, le ajuta de asemenea şi la alte lecţii, se ocupa şi de gospodărie. Totul o distra şi o interesa; ba flecărea bine dispusă, ba se cufunda într-o mută înduioşare. Născocea felurite planuri, se avânta în nenumărate presupuneri despre ceea ce va face după ce se va mărita cu Litvinov (ei nu aveau nicio îndoială că se va realiza căsătoria aceasta), cum amândoi vor… „Munci?” îi sugera Litvinov. „Da, vom munci, îi răspundea Irina, vom citi… dar mai cu seamă vom voiaja.” Ea dorea mai ales să părăsească cât mai curând Moscova, iar când Litvinov îi obiecta că încă nu isprăvise facultatea, ea – după un moment de reflexiune – riposta de fiecare dată că el îşi poate termina studiile şi la Berlin… sau în altă parte. Irina nu se sfia să-şi dea pe faţă sentimentele; de aceea afecţiunea ei pentru Litvinov nu rămase prea multă vreme o taină pentru prinţ şi prinţesă, care nu se bucurară; dar, având în vedere împrejurările, nu socotiră necesar să-şi opună numaidecât vetoul. Litvinov avea stare bună… „Dar familia, familia!” obiecta prinţesa. „Hm, aşa-i, familia lasă de dorit, răspundea prinţul. Totuşi el nu-i un om

de rând şi apoi Irina tot nu ne ascultă. S-a întâmplat vreodată să facă altfel decât vrea? *Vous connaissez sa violence!*[28] De altfel încă nu-i nimic hotărât.” Aşa judeca prinţul şi numaidecât adăuga în gând: „Madam Litvinov, şi atât? Mă aşteptam la mai mult”. Irina puse cu totul stăpânire pe viitorul său logodnic; iar el, cu dragă inimă, se lăsa în voia ei. Căzuse parcă într-o volbură, se pierduse cu totul… Ca şi cum ar fi fost cuprins de o spaimă dulce: nu regreta nimic, nu cruţa nimic. Nici nu-şi putea da seama de importanţa şi de îndatoririle căsătoriei sau dacă va putea fi un soţ, aşa robit cum era, şi ce fel de nevastă va deveni Irina, precum şi dacă relaţiile dintre dânşii sunt cele cuvenite ori nu. Îi clocotea sângele în vine şi nu ştia decât una şi bună: să meargă împreună cu ea, lângă dânsa, tot înainte, până-n pânzele albe – fie ce-o fi! Dar cu toată docilitatea lui Litvinov şi cu toată tandreţea exaltată a Irinei, lucrurile nu decurgeau fară unele neînţelegeri şi ciocniri. Astfel, într-un rând, el alergă la dânsa de-a dreptul de la universitate, într-un surtuc vechi şi cu mâinile pătate de cerneală. Irina se repezi înaintea lui cu obişnuita-i întâmpinare drăgăstoasă, dar încremeni pe loc.

— Ai venit fără mănuşi, rosti ea accentuând fiecare cuvânt şi adăugă numaidecât: Uf, cât eşti de student!

— Eşti prea impresionabilă, Irina, remarcă Litvinov.

— Eşti un adevărat student, repetă ea. *Vous n’êtes pas distingué.*[29]

Irina îi întoarse spatele şi ieşi din odaie. După o oră, cei drept, ea îi ceru iertare… De altfel se căia şi se condamna cu uşurinţă în faţa lui. Totuşi – lucru ciudat! – se acuza adesea, aproape până la lacrimi, de defecte pe care nu le avea şi le nega cu încăpăţânare pe cele reale.

Altădată, el o găsi plângând, cu, capul în mâini, cu buclele zburlite. Alarmat, o întrebă care era pricina tristeţii sale, iar ea – în tăcere – arătă cu degetul spre piept.

---

28 Îi cunoşti violenţa *(fr.).*

29 Nu eşti distins *(fr.).*

Litvinov tresări involuntar. „Tuberculoză!” îi fulgeră prin minte şi o apucă de mână.

— Eşti bolnavă? O întrebă el cu voce tremurătoare, (începuseră să se tutuiască în împrejurări mai importante.) Mă duc fuga după doctor…

Dar Irina nu-l lăsă să-şi isprăvească vorba şi bătu cu ciudă din picior.

— Sunt cât se poate de sănătoasă… dar uite la rochia asta… nu vezi nimic?

— Ce să văd? Doar rochia asta… răspunse el cu mirare.

— Ce să vezi? Că altă rochie nu mai am, că-i veche şi urâtă, iar eu sunt nevoită s-o port zilnic… chiar când tu… când dumneata vii la noi. În cele din urmă, ai să încetezi a mă mai iubi, văzându-mă aşa de neglijentă!

— Pentru numele lui Dumnezeu, Irina, cum poţi vorbi aşa?! Dimpotrivă, rochia asta-i încântătoare. Şi mi-i cu atâta mai dragă cu cât o purtai în ziua când te-am văzut prima oară.

Irina se îmbujora la faţă.

— Grigori Mihailovici, te rog să nu-mi mai aduci aminte că de atunci nu mai aveam altă rochie.

— Dar te asigur, Irina Pavlovna, că rochia asta îţi vine minunat.

— Nu, rochia-i urâtă, urâtă, repetă ea, trăgându-şi nervos cosiţa lungă, mătăsoasă. Uf, ce sărăcie, ce sărăcie! Ce obscuritate! Cum poţi scăpa de sărăcia asta? Cum să ieşi cu totul din obscuritate?!

Neştiind ce să spună, Litvinov se îndepărtă puţin…

Irina sări brusc de pe scaun, puse amândouă mâinile pe umerii săi şi îi spuse, apropiindu-şi de dânsul faţa şi ochii încă plini de lacrimi, dar care străluceau acum de fericire:

— Dar tu mă iubeşti, mă iubeşti, nu-i aşa? Chiar în rochia asta oribilă?

Litvinov se aruncă în genunchi la picioarele sale.

— Ah, iubeşte-mă, iubeşte-mă, dragul meu, salvatorul meu, şopti ea, aplecându-se asupra lui.

Şi aşa zburau zile, treceau săptămâni. Deşi nu avusese loc încă o explicaţie clară, deşi Litvinov îşi amâna mereu cererea, bineînţeles nu din voinţa lui proprie, ci în aşteptarea ordinului Irinei (ea însăşi observase într-un rând că amândoi erau prea tineri şi că trebuie să mai adauge încă câteva săptămâni la anii lor), totul tindea spre un deznodământ, iar viitorul apropiat se lămurea din ce în ce mai limpede, când deodată se întâmplă ceva care risipi toate presupunerile şi planurile, cum împrăştie vântul uşoara pulbere de pe drum.

VIII

În iarna aceea Curtea vizită Moscova. Solemnităţile se ţineau lanţ; veni şi rândul obişnuitului bal de la Clubul Nobilimii. Vestea aceasta ajunse – cei drept sub forma unui anunţ din *Poliţeiskie Vedomosti* – până-n căsuţa din Piaţa Sobacia. Cel dintâi se alarmă prinţul; el hotărî pe loc că trebuie să meargă neapărat la bal, împreună cu Irina. Ar fi fost de neiertat să scape prilejul de a vedea pe suveranii ţării, ceea ce pentru vechea nobilime este chiar un fel de obligaţie. Prinţul stărui în părerea lui cu o căldură neobişnuită la dânsul; prinţesa era într-o oarecare măsură de aceeaşi părere şi ofta doar la gândul cheltuielilor. Irina însă se declară hotărât împotriva proiectului. „N-are niciun rost să mă duc”, răspundea ea la toate argumentele părinţilor. Încăpăţânarea Irinei se dovedi aşa de mare, că bătrânul hotărî, în cele din urmă, să-l roage pe Litvinov s-o înduplece, arătându-i printre altele că nu-i frumos pentru o tânără să fugă de lume şi că se cuvine să treacă şi prin „încercarea” asta – ea, pe care, şi aşa, n-o vede nimeni nicăieri. Litvinov se însărcina să-i expună motivele acestea. Irina îl privi fix şi atent, atât de fix şi de atent, încât el se fâstâci, iar ea, jucându-se cu capetele centurii, rosti liniştită:

— Dumneata doreşti asta? Dumneata?

— Da… cred că-i bine, răspunse bâlbâind Litvinov. Sunt de părerea tatălui dumitale… Şi adică de ce să nu te duci… să vezi lume şi să te arăţi în public? Adăugă el cu un râs scurt.

— Să mă arăt în public, repetă rar Irina. Hm, bine, am să mă duc…

Numai să ţii minte că dumneata ai dorit-o.

— Adică eu… dădu să spună Litvinov.

Ea îi tăie vorba:

— Dumneata însuţi ai dorit-o. Şi încă o condiţie: trebuie să-mi făgăduieşti că nu vei veni la bal.

— De ce?

— Aşa vreau eu.

Litvinov îşi desfăcu braţele a neputinţă.

— Mă supun… dar, drept să-ţi spun, straşnic mi-ar fi plăcut să te văd în toată splendoarea şi să fiu martor al impresiei ce o vei face fară îndoială… Ce mândru aş fi fost de dumneata! Adăugă el cu un suspin.

Irina zâmbi.

— Toată splendoarea va consta într-o rochie albă, iar cât priveşte impresia… într-un cuvânt, asta-i voia mea.

— Irina, parcă eşti supărată?

Ea surâse din nou.

— O, nu! Eu nu-s supărată, numai că tu… (Irina îl privi ţintă, iar lui i se păru că nu văzuse niciodată mai înainte asemenea expresie în ochii ei.) Poate că aşa trebuie, adăugă ea cu jumătate de gură.

— Dar, Irina, nu-i aşa că mă iubeşti?

— Te iubesc, îi răspunse ea aproape solemn, strângându-i mâna cu putere, bărbăteşte.

În zilele următoare Irina se ocupă cu minuţiozitate de toaleta şi de coafura sa. În ajunul balului, nu se simţi în apele ei. Nu putea sta locului. Izbucni de vreo două ori în plâns, pe furiş. Avea faţă de Litvinov un surâs sugrumat, veşnic acelaşi. De altfel se purta faţă de dânsul cu duioşie, ca şi înainte, dar distrat şi se privea des în oglindă, în ziua balului, era tăcută şi palidă, dar calmă. La ora nouă seara veni Litvinov s-o vadă. Când păşi Irina în salon într-o rochie vaporoasă, albă, cu o crenguţă de floricele albastre în părul uşor ridicat, Litvinov scoase o exclamaţie. Aşa de frumoasă şi de mândră i se păru, de parcă şi-ar fi depăşit vârsta. „A crescut de azi-dimineaţă, îşi zise Litvinov, şi ce ţinută maiestuoasă! Iată ce înseamnă viaţa!” Irina stătea în faţa

lui cu braţele lăsate în jos, fără să zâmbească şi să se alinte, uitându-se cu hotărâre, aproape semeţ – nu la dânsul, ci undeva departe, drept înaintea ei.

— Parcă eşti prinţesa din poveste, rosti în sfârşit Litvinov. Ba nu, semeni mai degrabă cu un comandant de oşti înaintea bătăliei, înaintea izbânzii… Nu mi-ai îngăduit să mă duc şi eu la balul acesta, adăugă el, pe când Irina continua să stea neclintită, nu numai fără să-l asculte, dar urmărind parcă o altă voce lăuntrică. N-ai să refuzi însă a primi din partea mea aceste flori.

Şi îi dădu un buchet de heliotrop.

Irina aruncă o privire asupra lui Litvinov, întinse mâna şi, apucând pe neaşteptate codiţa ramurii care-i împodobi capul, rosti:

— Dacă vrei, spune-mi doar un cuvânt şi rup totul de pe mine. Rămân acasă!

Litvinov simţi o strângere de inimă. Mâna Irinei apucase chiar crenguţa, ca s-o smulgă.

— Nu, nu! De ce? izbucni el, într-un elan de sentimente nobile, mărinimoase. Eu nu-s egoist, de ce să-ţi îngrădesc libertatea… când ştiu că inima ta…

— Fie, dar atunci nu te apropia, ca să nu-mi şifonezi rochia, îi răspunse ea repede.

Litvinov rămase încurcat.

— Dar buchetul îl iei? o întrebă el.

— Sigur că da: e foarte drăguţ. Tare-mi place mireasma asta. Mersi. Îl voi păstra ca un suvenir…

— Al primei dumitale ieşiri în lume, al primului triumf, sublinie el.

Irina se privi în oglindă peste umăr, înclinându-şi uşor statura.

— Sunt într-adevăr aşa de frumoasă? Nu eşti părtinitor?

Litvinov revărsă asupră-i un potop de laude entuziaste. Dar Irina nu-l mai asculta şi, apropiind buchetul de faţă, se uita din nou undeva în depărtare cu ochii săi stranii, întunecaţi şi larg deschişi, în vreme ce capetele finelor

panglici, agitate de o slabă adiere de vânt, i se zbăteau uşor pe umeri, ca nişte aripioare.

Se ivi prinţul, frizat, cu cravată albă, într-un frac negru decolorat, având la butonieră panglica medaliei nobiliare Sfântul Vladimir. Îl urma prinţesa într-o rochie de mătase chinezească, demodată, şi cu un zel sever, sub care mamele caută îndeobşte să-şi ascundă tulburarea, încercă să potrivească – fără nicio trebuinţă – faldurile de la rochia fiicei sale. Un rădvan năimit, de patru locuri, cu două gloabe miţoase, trase anevoie la intrare. Roţile scrâşneau pe grămezile de zăpadă nerânită. Un lacheu pirpiriu, într-o livrea fantastică, ţâşni din vestibul şi anunţă cu oarecare deznădejde că trăsese la scară cupeul... După ce binecuvântară pe copiii rămaşi acasă, prinţul şi prinţesa – încotoşmănaţi în blănuri – se îndreptară spre ieşire. Irina, într-un paltonaş ieftin şi scurtuţ – pe care nu-l putea suferi – îi urma în tăcere. Petrecându-i, Litvinov spera să aibă parte de-o privire de rămas-bun de la Irina; dar ea se urcă în cupeu fără să întoarcă măcar capul spre dânsul.

Către miezul nopţii Litvinov trecu pe sub ferestrele Clubului Nobilimii. Nenumăratele luminări ale uriaşelor candelabre străpungeau cu ace de lumină perdelele de culoare roşie şi inundau toată piaţa, ticsită de echipaje, unde răsunau cu o sfidare insolentă valsurile lui Strauss.

A doua zi pe la unu, Litvinov se duse la familia Osinin. Nu-l găsi decât pe prinţ, care îi aduse numaidecât la cunoştinţă că Irina suferă de durere de cap: e în pat şi nu se va scula decât pe seară, această indispoziţie fiind de altfel explicabilă după primul bal.

— *C'est très naturel, vous savez, chez les jeunes filles*[30], adăugă gazda în franţuzeşte, spre surprinderea lui Litvinov, care observă în acel moment că prinţul nu era în halat, ca de obicei, ci purta redingotă. De altfel, urmă Osinin, cum să nu cadă la pat după întâmplările de ieri!

— Ce întâmplări? se bâlbâi Litvinov.

---

30 E foarte natural, ştiţi doar, la tinerele fete *(fr.).*

— Da, da… s-au petrecut evenimente… *de vrais événements*[31]*.* Nici nu-ţi închipui, Grigori Mihailovici, *quel succès elle a eu*![32] Toată curtea a remarcat-o! Prinţul Alexandr Feodovici a spus despre dânsa că locul ei nu-i aici şi că ea îi aminteşte de contesa de Devonshire… ştiţi doar… aceea celebră… Iar bătrânul conte Blasenkrampf a declarat în auzul tuturora că Irina era la *reine du bal*[33]*,* exprimându-şi dorinţa de a-i face cunoştinţă. Mi-a fost prezentat şi mie, ba mi-a şi spus că îşi aduce aminte de mine de pe când eram husar. Apoi m-a întrebat unde fac serviciu acum. E cât se poate de amuzant contele acesta, mare *adorateur du beau sexe*![34] Dar ce să-ţi spun! Chiar prinţesei nu-i dădeau o clipă de răgaz: însăşi Natalia Nikitişna s-a întreţinut cu dânsa. Ce vrei mai mult? Irina a dansat *avec tous les meilleurs cavaliers*[35]; m-au împresurat, că le-am şi pierdut socoteala. Zău că roiau cu toţii în jurul nostru! Pentru mazurcă numai pe dânsa o invitau. Un diplomat străin, auzind că ea-i moscovită, i-a spus suveranului: *„Sire,* zice, *décidément c'est Moscou qui est le centre de votre empire!*[36] ". Iar alt diplomat a adăugat: *„Cest une vraie révolution, sire!" Révélation* sau *révolution*[37]… cam aşa ceva. Da… da… drept să-ţi spun… a fost ceva extraordinar.

— Dar în ce o priveşte pe Irina Pavlovna, ea s-a amuzat, era satisfăcută? îl întrebă Litvinov, căruia îi îngheţaseră mâinile şi picioarele în timpul acestui discurs.

— S-a amuzat, desigur. Asta mai trebuia: să nu fi fost satisfăcută! Dar dumneata o cunoşti prea bine: ea nu se dă uşor pe faţă. Toţi îmi spuneau ieri: Ce surpriză! *Jamais on*

---

31 Adevărate evenimente *(fr.).*

32 Ce succes a avut! *(fr.)*

33 Regina balului *(fr.)*

34 Admirator al sexului frumos *(fr.).*

35 Cu cei mai buni cavaleri *(fr.).*

36 Sire, fără îndoială Moscova este centrul imperiului maiestăţii-voastre! *(fr.)*

37 E o adevărată revoluţie, sire! Revelaţie sau revoluţie *(fr.).*

ne dirait que mademoiselle votre fille est à son premier bal.[38] Printre alţii contele Reisenbach… de bună seamă că-l cunoaşteţi…

— Nu, nu-l cunosc deloc. Nici nu l-am văzut vreodată.

— E vărul soţiei mele…

— Nu-l ştiu.

— E un bogătaş, şambelan, locuieşte la Petersburg, om cu trecere, taie şi spânzură în Livonia. Până acum el ne cam ocolea, dar eu nu mă omor după relaţii. *J'ai l'humeur facile, comme vous savez.*[39] Şi el, cum ziceam, s-a aşezat lângă Irina, a stat de vorbă cu dânsa un sfert de ceas, nu mai mult, şi după aceea a mărturisit prinţesei: „*Ma cousine,* zice, *votre fille est une perle; c'est une perfection*[40]*…* Toţi mă felicită că am asemenea nepoată…" Apoi l-am văzut cum s-a apropiat de un… personaj foarte înalt şi, pe când îi vorbea, nu-şi lua ochii de la Irina… iar personajul acela o privea şi el…

— Vasăzică, Irina Pavlovna nu va putea fi văzută toată ziua? îl întrebă iarăşi Litvinov

— Nu. Are o durere groaznică de cap. Mi-a dat în grijă să-ţi prezint omagiile sale şi să-ţi mulţumesc pentru buchetul, *qu'on a trouve charmant*[41]*.* Are nevoie de odihnă… Prinţesa a plecat să facă nişte vizite… şi eu însumi…

Prinţul tuşi, lăsându-se când pe un picior, când pe altul, ca şi cum n-ar mai fi ştiut ce să mai spună. Litvinov îşi luă pălăria, spunându-i că n-are de gând să-l deranjeze, dar că va trece mai târziu pentru a se informa despre sănătatea Irinei; după aceea se retrase.

La câţiva paşi de casa familiei Osinin, Litvinov, văzu un elegant cupeu cu două locuri oprindu-se înaintea gheretei

---

38 Nimeni n-ar fi spus că domnişoara, fiica dumneavoastră, este la primul său bal *(fr.).*

39 Nu-s supărăcios, după cum ştiţi *(fr.).*

40 Verişoară, fiica voastră e o perlă; e o perfecţiune *(fr.).*

41 Care a fost găsit fermecător *(fr.).*

vardistului. Un lacheu, într-o livrea de asemenea elegantă, se aplecă neglijent de pe capră şi îl întrebă pe vardist unde locuieşte prinţul Pavel Vasilievici Osinin. Litvinov se uită în cupeul în care şedea un om de vârstă mijlocie, cu un aer acru, cu chipul zbârcit şi arogant, cu nas grecesc şi buze răutăcioase, înfofolit într-o şubă de sobol – după toate aparenţele o figură simandicoasă.

IX

Litvinov nu-şi ţinu făgăduiala de a trece mai târziu. Îşi închipui că era mai bine să-şi amâne vizita pe a doua zi. Intrând în preajma amiezii în salonul atât de cunoscut, el găsi acolo pe cele două surori mai mici ale Irinei, pe Viktorinka şi Cleopatrinka. După ce le spuse vorbe de bun găsit, le întrebă dacă Irina Pavlovna se simte mai bine şi dacă poate s-o vadă.

— Irinocika a plecat cu mămica, răspunse Viktorinka.

Deşi vorbea sâsâit, era mai dezgheţată decât surioara ei.

— Cum… a plecat? repetă Litvinov şi simţi un uşor zvâcnet în străfundul inimii. Dar oare… oare… nu-i acuma ceasul când se ocupă de voi, când vă dă lecţii?

— De-acuma Irinocika n-are să ne mai dea lecţii, răspunse Viktorinka.

— Nu ne va mai da lecţii, repetă după dânsa Cleopatrinka.

— Dar tata-i acasă? întrebă Litvinov.

— Nici tătăica nu-i acasă, urmă Viktorinka. Iar Irinocika îi bolnavă. Toată noaptea a plâns…

— A plâns?

— Da, a plâns… Egorovna mi-a spus. Şi ochii îi sunt aşa de roşii, aşa de umflaţi…

Litvinov măsură de vreo două ori camera cu paşi înceţi, înfiorat parcă de frig, şi se întoarse acasă. Încerca senzaţia unui om care ar privi în jos din vârful unui turn: simţea o sfârşeală lăuntrică, iar în cap o vâjâială domoală, greţoasă… îl cuprinsese o nedumerire stupidă, o învălmăşeală de gânduri, o groază tulbure, o aşteptare mută, o curiozitate stranie, ca o bucurie răutăcioasă, iar în

gâtlejul înăbuşit simţi amăreala lacrimilor nevărsate… Se silea să schiţeze un zâmbet şi să articuleze o rugă fără sens, în hohote… totul era aşa de groaznic şi de umilitor! „Irina nu vrea să mă mai vadă, i se învârtea mereu în cap. E limpede ca lumina zilei, dar de ce? Oare ce s-a putut întâmpla la balul acesta nenorocit? Şi cum e cu putinţă o schimbare atât de bruscă? Aşa de neaşteptată… (Oamenii văd în fiecare zi cum vine moartea din senin dar nu se pot deprinde cu venirea ei neaşteptată, pe care o categorisesc drept absurdă:) Nu mi-a trimis nicio vorbă, nu vrea să aibă nicio explicaţie cu mine…”

— Grigori Mihailîci, răsună o voce stridentă drept la urechea lui.

Litvinov tresări şi văzu pe feciorul său cu o scrisoare în mână. Recunoscu scrisul Irinei… încă înainte de a desface plicul, presimţi o nenorocire; îşi lăsă capul în piept şi înălţă umerii, ca şi cum ar fi vrut să se apere de o lovitură. Îşi făcu în cele din urmă curaj şi rupse dintr-o dată plicul. Iată ce cuprindea mica scrisoare:

„Iartă-mă, Grigori Mihailîci. Totul s-a sfârşit între noi: plec la Petersburg. Mi-e inima tare grea, dar lucrul este hotărât. Pesemne asta mi-i soarta… dar nu vreau să mă justific. Presimţirile mele s-au realizat. Iartă-mă, uită-mă, nu-s vrednică de dumneata.

Irina

Fii mărinimos; nu căuta să mă vezi.”

Litvinov citi rândurile acestea şi se lăsă încet pe divan, ca şi cum cineva l-ar fi împins în piept. Scăpă scrisoarea, o ridică, o citi din nou şi murmură: „La Petersburg”, lăsând-o iarăşi să cadă… O linişte ciudată puse stăpânire pe dânsul. Îşi duse chiar mâinile la spate ca să-şi potrivească perna sub cap. „Cei răniţi mortal nu se mai zbat, îşi zise el. Cum a venit, aşa şi-a luat zborul… foarte natural… totdeauna m-am aşteptat la asta… (Se minţea el însuşi, căci niciodată nu

se aşteptase la aşa ceva.) A plâns? Irina a plâns? Oare de ce? Doar nu m-a iubit! De altfel e de înţeles şi ţine de firea ei. Nu-i demnă de mine! Ca să vezi!” (El zâmbi cu amărăciune.) „Nici ea nu ştia ce zace într-însa. Dar dându-şi seama la bal de puterea ei, cum s-ar mai fi putut gândi la un biet student? Totu-i explicabil!”

Litvinov îşi aminti însă cuvintele ei drăgăstoase, zâmbetul, ochii, ochii ce-i străluceau şi se înduioşau când îi întâlneau privirile, ochi pe care nu-i putea uita şi pe care nu-i va mai vedea niciodată. Îşi mai aduse aminte de singura sărutare, fugară, sfioasă, aprinsă – şi deodată izbucni în hohote de plâns, convulsive, sălbatice, furioase… Se întoarse în pat şi, înecându-se sufocat, cuprins de-o plăcere nebunească, ca şi cum ar fi vrut să-şi sfâşie trupul, ca şi tot ce era în preajma lui, îşi înfundă adânc faţa în perna divanului şi o muşcă…

Domnul pe care în ajun îl văzuse Litvinov în cupeu era chiar vărul prinţesei Osinina, bogătaşul şi şambelanul, contele Reisenbach. Observând impresia produsă de Irina asupra feţelor simandicoase şi dându-şi seama numaidecât de avantajele ce le-ar putea avea din acest fapt, *mit etwas Akkuratesse*[42] – contele, om energic şi expert în arta linguşirii, îşi făcu îndată planul. Hotărî să procedeze rapid, *à la* Napoleon. „Voi lua în casa mea din Petersburg pe această fată originală, îşi zise el. La naiba, o voi lăsa moştenitoare, măcar pe o parte din bunurile mele. De altfel, eu n-am copii; ea mi-i nepoată, iar contesa mea se plictiseşte singură… Totdeauna este plăcut să ai în salon o mutrişoară simpatică… da, da, asta aşa-i: *es ist eine Idee, es ist eine Idee*[43]*.”* Dar mai întâi trebuia să cucerească părinţii, să le ia ochii. „Ei n-au ce mânca, îşi urmă contele chibzuielile în cupeu, îndreptându-se spre Piaţa Sobacia, aşa că, vezi bine, n-au să se încăpăţâneze. Nu-s nişte persoane cine ştie ce sensibile. De altfel li se poate da şi o

---

42 Cu oarecare îndemânare *(germ.).*

43 E o ideee, e o idee *(germ.).*

sumă de bani. Dar ea?... Ea va consimţi. Mierea-i dulce... a şi gustat-o ieri. Să zicem că-i un capriciu din partea mea. Ei n-au decât de profitat... imbecilii! Eu le voi spune: lucrurile stau aşa... Decideţi-vă! Altfel voi lua altă fată, vreo orfană – ceea ce e şi mai simplu. Da ori ba, vă dau douăzeci şi patru de ore de gândire, *und damit Punctum!*[44] "

Cu aceste argumente se prezentă contele la prinţ, pe care îl anunţase din ajun de vizita sa. Despre urmările acestei vizite, după cum se vede, nu-i nevoie să vorbim prea mult. Contele nu se înşelase în socotelile sale. Într-adevăr, prinţul şi prinţesa nu se încăpăţânară şi primiră banii, iar Irina îşi dădu consimţământul înainte de împlinirea termenului. Nu-i fu uşor să rupă legăturile cu Litvinov, pe care-l iubea. După ce-i trimise biletul, aproape căzu la pat. Vărsă multe lacrimi, slăbi, iar faţa îi ajunse galbenă ca ceara... Cu toate acestea, peste o lună, prinţesa o conduse la Petersburg, o instala în casa contelui şi o dădu pe mâinile contesei, o femeie cu inimă foarte bună, dar cu minte şi cu înfăţişare de pui.

Litvinov părăsi universitatea şi se mută la ţară, la tatăl său. Încet-încet rana i se vindecă. La început nu avu nicio ştire despre Irina. De altfel chiar evita să vorbească despre Petersburg şi despre societatea din capitală. Mai pe urmă, încet-încet, începu să umble fel de fel de zvonuri pe socoteala ei – nu atât proaste, cât stranii. Irina ajunse o celebritate. Numele principesei Osinina, înconjurat de strălucire şi însemnat cu o pecete aparte, era din ce în ce mai răspândit, chiar până-n depărtatele cercuri guberniale. Era rostit cu invidie, curiozitate şi respect, cum fusese pronunţat cândva numele contesei Vorotînskaia. În cele din urmă se răspândi vestea căsătoriei sale. Dar Litvinov abia dădu atenţie acestei ştiri, căci între timp se logodise cu Tatiana.

Acum cititorul va înţelege pesemne ce amintiri se treziră în sufletul lui Litvinov când strigă: „Cu neputinţă!"

---

44 Şi cu asta, basta! *(germ.).*

Prin urmare să ne întoarcem la Baden şi să înnodăm firul întrerupt al povestirii noastre.

X

Litvinov se culcă foarte târziu şi dormi puţin: când se sculă din pat, tocmai răsărise soarele. De la fereastra lui se vedeau crestele munţilor desenându-se împurpurate şi umede pe cerul senin. „Ce răcoare trebuie să fie la umbra copacilor acestora!” se gândi el. Se îmbrăcă numaidecât, aruncă o privire distrată spre buchetul de flori, care se deschiseseră încă şi mai mult în timpul nopţii, îşi luă bastonul şi se îndreptă spre vestitele „Stânci” dincolo de „Vechiul Castel”. Dimineaţa îl cuprinse parcă într-o îmbrăţişare puternică şi mută. Răsufla vioi, se mişca energic. Vigoarea tinerească îi tresaltă în fiecare muşchi: pământul însuşi părea că-i împinge paşii uşori. Fiecare călcătură îl făcea mai sprinten şi mai bucuros. Păşea la umbra înrourată, pe nisipul mascat al potecilor, de-a lungul şirului de brazi cu vârful ramurilor împodobit de puternica verdeaţă a mugurilor primăvărateci. „Ce minune!” îşi spunea la tot pasul. Deodată auzi voci cunoscute. Se uită înainte şi-i văzu pe Voroşilov şi Bambaev, care veneau în întâmpinarea lui. Se fâstâci ca un şcolar în faţa dascălului. O zbughi în lături şi se piti după un tufiş. „Doamne, apără-mă de compatrioţi!” se rugă în gând. Ar fi dat oricât numai să nu fie văzut în momentul acela... Şi, într-adevăr, cei doi nu-l zăriră. Ziditorul îl salvă de compatrioţi. Voroşilov explica lui Bambaev, cu tonul său de cadet încrezut, diferitele „faze” ale arhitecturii gotice; iar celălalt se mărginea să mârâie aprobativ. Pesemne Voroşilov îl îndopa de mult cu „fazele” sale, încât bravu-i entuziasm ajunsese pe drojdie. Între timp Litvinov, cu gâtul întins înainte şi muşcându-şi buzele, ascultă îndelung zgomotul paşilor care se îndepărtau. Mult timp răsunară sunetele, când piţigăiate,

când nazale ale discursului sfătos. În sfârşit se făcu tăcere. Litvinov răsuflă uşurat, ieşi din ascunzătoarea lui şi îşi căută de drum.

Rătăci vreo trei ceasuri prin munţi. Ba părăsea poteca şi sărea din ţanc în ţanc, lunecând uneori pe un strat de muşchi mătăsos… ba se aşeza pe un colţ de stâncă sub un stejar sau sub un fag şi se lăsa purtat de gânduri plăcute, în neîntrerupta şoaptă a pâraielor, cu malul năpădit de ferigă, ca şi în molcomul freamăt al frunzişului sau în cântecul răsunător al vreunei mierle negre. Îl doborî în cele din urmă o picoteală uşoară, plăcută; se simţea cuprins parcă pe la spate de nişte braţe dezmierdătoare şi adormea… dar deodată zâmbea şi se uita împrejur: aurul şi verdele pădurii, adierea frunzişului îi năvăleau în ochi. Zâmbea iarăşi şi îi închidea din nou. I se făcu foame şi porni spre Vechiul Castel, unde pentru câţiva creiţari puteai lua o excelentă ceaşcă de cafea cu lapte. Dar nu apucase să se aşeze bine la una dintre măsuţele vopsite în alb, care se aflau pe terasa din faţa castelului, când se auzi sforăitul puternic al unor cai şi se iviră trei căleşti, din care descinse o numeroasă societate de doamne şi domni… Litvinov îşi dădu numaidecât seama că erau ruşi, deşi toţi vorbeau franţuzeşte… ba poate tocmai fiindcă vorbeau franţuzeşte. Toaletele doamnelor se distingeau printr-un gust ales. Domnii aveau redingote noi, pe talie şi – ceea ce nu se prea obişnuia pe atunci – pantaloni gri şi pălărie lucioasă de oraş. O cravată neagră, foarte joasă, strângea gâtul fiecărui bărbat. Ţinuta tuturor avea un aer ostăşesc. Într-adevăr, toţi erau militari. Litvinov nimerise la un picnic de tineri generali, oameni cu greutate, din înalta societate. Totul le trăda importanţa, şi anume: dezinvoltura stăpânită, zâmbetele maiestuos-afabile, privirile distrate şi afectate în acelaşi timp, delicata înălţare a umerilor cambrarea taliei şi uşoara îndoire a genunchilor… Li se vădea importanţa şi din tonul vocii, ce părea că ar exprima o mulţumire binevoitoare şi condescendenţă faţă de nişte persoane în

subordine. Aceşti militari erau proaspăt spălaţi, proaspăt bărbieriţi şi răspândeau un iz cu adevărat aristocratic, de ofiţeri de elită, un amestec din cel mai fin fum de trabuc şi paciuli de calitate. Toţi aveau mâini aristocratice, mari, albe, cu unghii tari ca fildeşul, mustăţi pomădate, dinţi strălucitori şi o piele fină, trecând de la rumenul obrajilor la azurul bărbiei. Unii dintre tinerii generali erau jucăuşi, alţii gânditori; dar toţi aveau întipărită pe figură o distincţie desăvârşită. Fiecare părea perfect convins de valoarea lui personală şi de importanţa viitorului său rol în stat şi păstra o ţinută severă şi nestingherită, cu o uşoară umbră de frivolitate, de „ăsta-s eu”, care apar atât de firesc în timpul călătoriilor în străinătate. După ce se aşeză cu zgomot, această societate luxoasă chemă chelnerii care îşi dădeau toată silinţa să le intre în voie. Litvinov se grăbi să-şi bea ceaşca de cafea cu lapte, plăti şi, înfundându-şi pălăria în cap, se strecură pe lângă grupul generalilor …

— Grigori Mihailîci, răsună o voce feminină, nu mă mai recunoaşteţi?

El se opri fără să vrea. Acest glas… acest glas făcuse odinioară să-i bată inima de prea multe ori… Se întoarse şi o văzu pe Irina.

Şedea la masă, cu mâinile încrucişate pe speteaza unui scaun din faţa ei. Îşi ţinea capul aplecat într-o parte şi, zâmbind, se uita la dânsul prietenos, aproape cu bucurie.

Litvinov o recunoscu numaidecât, deşi ea se schimbase în decurs de zece ani de când n-o mai văzuse, transformându-se din fată în femeie. Trupul ei zvelt se împlinise şi înflorise, conturul umerilor – înguşti odinioară – aminteau acum de zânele pictate pe plafonul anticelor palate italiene. Ochii însă îi rămăseseră aceiaşi. Lui Litvinov i se păru că îl priveau ca pe vremuri, în căsuţa din Moscova.

— Irina Pavlovna… rosti el, ezitând.

— M-aţi recunoscut? Ce bine-mi pare! Ce bine… (Ea se opri, se îmbujora uşor la faţă şi îşi îndreptă statura.) E o

întâlnire foarte plăcută, urmă ea de astă dată în franţuzeşte. Daţi-mi voie să vă recomand pe soţul meu Valérien – *monsieur* Litvinov, *un ami d'enfance*[45]. Valerian Vladimirovici Ratmirov, soţul meu.

Unul dintre tinerii generali, poate cel mai elegant dintre toţi, se sculă de pe scaun şi îl salută cu o extremă politeţe pe Litvinov, în vreme ce camarazii săi luară o atitudine rezervată sau, mai bine zis, se retraseră în sine protestând cu anticipaţie împotriva oricărei apropieri de un civil străin; iar doamnele care luau parte la picnic socotiră convenabil să-şi mijească ochii şi să surâdă, ba chiar să ia o expresie de nedumerire.

— Sunteţi de mult la Baden? îl întrebă, generalul Ratmirov, cu un accent străin, neştiind pesemne despre ce să vorbească cu prietenul din copilărie al nevestei sale.

— Nu, de curând, răspunse Litvinov.

— Şi aveţi de gând să rămâneţi mult timp aici? Adăugă cu o extremă politeţe tânărul general.

— N-am hotărât încă.

— A! Îmi pare foarte bine… foarte. Generalul tăcu. Litvinov, de asemenea. Amândoi îşi ţineau pălăria în mână şi, înclinându-şi bustul înainte, se uitau cu un zâmbet unul la altul, ferindu-şi ochii.

— *„Deux gendarmes un beau dimanche"*[46], începu să cânte, bineînţeles fals, un general; de altfel nu mi-a fost dat să întâlnesc un nobil rus care să nu cânte fals. Era un general miop, gălbejit, cu o permanentă expresie de iritaţie pe figură, nepu-tându-şi psfrcă ierta propria-i înfăţişare. Printre toţi ceilalţi camarazi numai el nu semăna cu un boboc de trandafir.

— Dar de ce nu luaţi loc, Grigori Mihailîci? zise în sfârşit Irina.

Litvinov se supuse şi se aşeză.

---

45 Un prieten din copilărie *(fr).*

46 Doi jandarmi, într-o duminică *(fr.).*

— *I say, Valérien, give me some fire*[47], rosti un alt general, tot tânăr, însă corpolent, cu ochii imobili, pironiţi parcă în văzduh, purtând nişte favoriţi stufoşi, catifelaţi, prin care îşi prefira degetele albe ca zăpada. Ratmirov îi întinse o cutiuţă de argint cu chibrituri.

— *Avez-vous despapiros?*[48] întrebă, graseind, una dintre doamne.

— *De vrais papelitos, comtesse*[49].

— *„Deux gendarmes un beau dimanche”,* începu iarăşi, aproape cu un scrâşnet de dinţi, generalul cel miop.

— Trebuie neapărat să treceţi pe la noi, îi spunea între timp Irina lui Litvinov. Locuim la *Hotel de L’Europe.* Sunt totdeauna acasă de la patru la şase. Nu ne-am văzut atât de demult.

Litvinov se uită la Irina, care nu-şi plecă ochii pământ.

— Da, Irina Pavlovna, de mult! De la Moscova…

— De la Moscova, de la Moscova, repetă ea după o pauză. Să veniţi pe la noi să mai stăm de vorbă. Să ne amintim de trecut. Dar ştiţi ceva, Grigori Mihailîci, nu v-aţi schimbat prea mult.

— Adevărat? În schimb dumneavoastră, Irina Pavlovna, v-aţi schimbat mult.

— Am îmbătrânit.

— Nu. N-am vrut să spun asta…

— Irène? rosti întrebător o doamnă cu o pălărie galbenă pe un păr tot galben, care şuşotise ceva mai înainte şi chicotise cu cavalerul de alături. Irène!

— Am îmbătrânit, urmă Irina, fără să răspundă doamnei, dar nu m-am schimbat. Nu, nu! Nu m-am schimbat întru nimic.

— *„Deux gendarmes un beau dimanche...”* răsună din nou vocea irascibilului general care nu-şi amintea decât primul vers din această vestită şansonetă.

---

47 Ţi-am spus, Valerian, dă-mi un foc *(engl.).*

48 Aveţi papiros? *(fr.).*

49 Adevărate papelitos, contesă *(fr.).*

— Tot mai înţeapă, excelenţă, răbufni cu un accent aparte robustul general cu favoriţi, făcând aluzie pesemne la vreo istorie amuzantă, cunoscută de *beau monde*[50] şi, izbucnind într-un râs scurt, sec, rămase iarăşi cu ochii pironiţi în văzduh.

— *What a sad dog you are, Boris!*[51] observă cu jumătate de gură Ratmirov. Rosti până şi numele „Boris” cu accent englezesc.

— Irène? rosti a treia oară doamna cu pălărie galbenă.

Irina se întoarse brusc spre dânsa:

— *Eh bien, quoi? Que me voulez-vous?*[52]

— *Je vous le dirai plus tard*[53], răspunse doamna, fandosindu-se. Deşi era foarte puţin drăguţă, nu înceta să se alinte şi să se schimonosească. Un şugubăţ spusese despre ea că *„minaudait dans le videu* – „se maimuţărea în deşert”.

Irina îşi încruntă sprâncenele şi, scoasă din răbdări, săltă din umeri.

— *Mais que fait donc monsieur Verdier? Pourquoi ne vient-il pas*?[54] exclamă o doamnă cu accent tărăgănat, atât de nesuferit pentru urechea francezilor – care caracterizează maniera de a vorbi a protipendadei ruseşti.

— Ah, vai… ah, vai, musiu Verdier, musiu Verdier, oftă o altă doamnă de baştină drept din Arzamas.

— *Tranquillisez-vous, mesdames,* intră în vorbă Ratmirov, *monsieur Verdier m’a promis de venir se mettre à vos pieds*[55]*.*

— Ha, ha, ha! Doamnele îşi agitară evantaiele. Chelnerul aduse câteva pahare de bere.

---

50 Lumea bună *(fr.).*

51 Glumeţ mai eşti, Boris! *(engl.).*

52 Ei bine, ce-i? Ce doreşti? *(fr.).*

53 Îţi voi spune mai târziu *(fr.).*

54 Dar ce face domnul Verdier? De ce nu vine? *(fr.).*

55 Liniştiţi-vă, doamnelor, domnul Verdier mi-a făgăduit că va veni să cadă la picioarele domniilor-voastre *(fr.).*

— *Bayrische Bier?*[56] întrebă, chipurile cu mirare, generalul cu favoriţi lungi, vorbind anume cu un bas profund. *Guten Morgen!*

— Apropo! Contele Paul e tot acolo? întrebă rece şi nepăsător un tânăr general pe un camarad de-al său.

— Tot acolo, răspunse cu aceeaşi răceală acesta. *Mais c'est provisoire.*[57] După cum se spune, Serge îi va lua locul.

— Ia te uită! făcu cel dintâi printre dinţi.

— M-da, mârâi al doilea.

— Eu nu pot înţelege, începu generalul cu şansoneta, nu-mi intră în cap ce nevoie avea Paul să se justifice, să dea fel de fel de explicaţii… Ei bine, el l-a strâns cu uşa pe negustorul acela, *il lui a fait rendre gorge…* ei şi, ce-i cu asta? Putea să aibă motivele sale…

— Se temea… de publicitatea ziarelor, mormăi cineva.

Irascibilul general se înflăcăra pe loc.

— Puah! Atâta grijă să am eu. Gazetele! Critica! Dacă ar depinde de mine, aş îngădui gazetelor voastre să publice numai informaţii despre taxele pe carne şi pe pâine, precum şi anunţuri cu privire la vânzarea de blănuri şi cizme.

— Şi despre scoaterea la mezat a moşiilor boiereşti, adăugă Ratmirov.

— Poate, în condiţiile actuale… Dar ăsta-i subiect de discuţie la Baden, *au Vieux Château*[58]*?!*

— *Mais pas du tout! Pas du tout!* gânguri doamna cu pălărie galbenă. *J'adora les questions politiques.*[59]

—*Madame a raison*[60], intră în vorbă alt general, cu o figură extrem de simpatică, de domnişoară. Dar ce să evităm asemenea chestiuni… chiar la Baden? Rostind aceste chestiuni, se uită politicos la Litvinov, cu un surâs

---

56 Bere de Bavaria (gem.).

57 Dar în mod provizoriu *(fr.).*

58 La Vechiul Castel? *(fr.).*

59 Deloc, deloc! Ador chestiunile politice *(fr.).*

60 Doamna are dreptate *(fr.).*

condescendent. Un om cumsecade, nicăieri şi în nicio împrejurare nu trebuie să-şi sacrifice convingerile. N-am dreptate?

— Desigur, răspunse generalul irascibil, ridicând şi el ochii asupra lui Litvinov, ca o dojana indirectă. Totuşi nu văd necesitatea…

— Ba nu, nu, îl întrerupse cu aceeaşi blândeţe generalul indulgent. Uite, prietenul nostru Valerian Vladimirovici, a pomenit despre vânzarea moşiilor boiereşti. Adică ce? Nu-i asta o realitate?

— Dar nici nu se pot vinde acum, cine le cumpără? izbucni generalul irascibil.

— Posibil… posibil! Un argument în plus, pentru a constata la fiecare pas acest fapt… acest fapt deplorabil. Suntem ruinaţi – foarte bine, suntem umiliţi – nimeni nu poate susţine contrariul. Totuşi noi, marii proprietari, reprezentăm o bază… *un principe.* Datoria noastră este să sprijinim acest principiu. *Pardon, madame,* mi se pare că aţi scăpat jos batista. Când o anume întunecare pune stăpânire pe minţile cele mai alese, noi trebuie – păstrând bineînţeles cuvenita deferentă – să semnalăm cu un deget de cetăţean prăpastia spre care se precipită toate (şi aici generalul îşi întinse degetul înainte). Noi trebuie să avertizăm lumea şi să spunem cu o respectuoasă fermitate: întoarceţi-vă, întoarceţi-vă îndărăt!”… Iată ce se cuvine să zicem.

— Oricum, nu-i cu putinţă să te întorci îndărăt cu totul, remarcă pe gânduri Ratmirov.

Indulgentul general doar rânji.

— Ba cu totul, cu totul, *mon très cher.* Cu cât mai mult îndărăt, cu atât mai bine!

Generalul se uită iarăşi cu amabilitate la Litvinov, care ajunsese la limita răbdării:

— Ar trebui oare, excelenţă, să ne întoarcem la semiiobăgie?

— Şi de ce nu?! Eu îmi exprim părerile mele fără nicio

restricţie. Trebuie refăcut totul… da… tot ce s-a săvârşit până acum.

— Chiar şi 19 februarie?[61]

— Chiar şi 19 februarie, bineînţeles, în limita posibilităţilor. *On est patriote ou on ne l'est pas*[62]*.* Şi libertatea? Mi se va spune. Credeţi că libertatea asta este aşa de plăcută poporului? Întrebaţi-l…

— Încercaţi, îl întrerupse Litvinov. Încercaţi să i-o răpiţi…

— *Comment nommez-vous* ce *monsieur?*[63] îl întrebă în şoaptă generalul pe Ratmirov.

— Dar despre ce discutaţi? intră deodată în vorbă generalul cel robust care juca pesemne, în această societate, rolul de copil răsfăţat. Tot despre presă şi despre scribi? Daţi-mi voie să vă povestesc o întâmplare petrecută cu un scrib – un deliciu! Mi s-a atras atenţia: „Un gazetăraş a scris un pamflet împotriva dumitale". Am trimis să mi-l aducă pe sus. Iată-l pe hulubaş… „Aşadar, zic, amice scrib, te distrezi alcătuind pamflete insultătoare? Arzi, după cum se vede, de patriotism?" „Ard", îmi răspunde el. „Dar banii, gazetăraşule, îţi plac?" „Îmi plac." Atunci, domnii mei i-am pus sub nas mânerul bastonului meu. „Şi asta îţi place îngeraşule!" „Nu, zice, asta nu-mi place." „Miroase-l cumsecade, zic, doar mi-s curate mâinile." „Ştiu, zice, dar nu-mi place." „Mie însă, zic, îmi place la nebunie, dragule, dar nu pe spinarea mea. Înţelegi alegoria asta, scumpule?" „Înţeleg", zice. „Aşa că de azi înainte să-ţi bagi minţile în cap şi să fii drăguţ, ai priceput, prietene? Acum uite o rublă, şterge-o şi să mă pomeneşti ziua şi noaptea!" Şi gazetăraşul şi-a văzut de drum.

Generalul izbucni în râs şi, după dânsul, ceilalţi

---

61 La 19 februarie 1861 ţarul Alexandru II a emis decretul privind reforma agrară, prin care s-a abolit iobăgia şi s-a acordat o aşa-zisă emancipare ţăranilor.

62 A fi sau a nu fi patriot *(fr.).*

63 Cum se numeşte domnul acesta? *(fr.)*

ascultători – afară de Irina care nu schiţă niciun zâmbet şi îl privi mohorâtă pe povestitor.

Generalul indulgent îl bătu pe Boris peste umăr.

— Tu ai inventat istoria asta, dragă prietene, de la început până la sfârşit… Nu eşti dintre cei ce ameninţă cu bastonul… De altfel nici nu porţi baston. *C'est pour faire rire ces dames*[64], ca să spui un cuvânt de haz. Dar în fond nu-i vorba de asta. Am spus adineaori că trebuie să ne întoarcem cu totul îndărăt. Înţelege-mă! Eu nu sunt inamicul, aşa-zisului progres. Dar toate aceste universităţi, seminarii, şcoli populare… aceşti studenţi, fii de popă, oameni de rând, toată această plevuşcă, *tout* ce *fond du sac, la petite propriété, pire que le prolétariat, voilà* ce *qui m'effraye…*[65] iată unde trebuie să ne oprim, ba să oprim şi pe alţii (generalul vorbea pe un ton domol, aproape stins şi la urmă îi aruncă iarăşi lui Litvinov o privire prietenoasă). Da, trebuie să ne oprim. Nu uita că la noi nimeni nu cere nimic, nu se roagă pentru asta. *Selfgovernment-ul,* de pildă, cine îl cere? Dumneavoastră îl cereţi? Sau tu? Sau eu? Ori dumneavoastră, doamnelor, care nu numai că vă guvernaţi voi înşivă, dar faceţi şi cu noi tot ce doriţi? (Un zâmbet viclean lumină fermecătoarea figură a generalului.) Dragi prieteni, de ce să facem ca iepurele care dă peste primejdie, căutând s-o ocolească?

Democraţia vă agreează, vă tămâiază şi-i gata să vă intre în voie, dar e o sabie cu două tăişuri. Vechiul sistem e mai bun… îi mai sigur. Nu lăsaţi prostimea să cugete, aveţi încredere în aristocraţie, căci numai ea este o forţă… Vă asigur că aşa lucrurile vor merge mai bine. Cât despre progres… în ce mă priveşte, eu n-am nimic împotriva progresului. Atâta doar: nu ne daţi avocaţi, juraţi şi slujbaşi de zemstve. Dar mai cu seamă, nu vă atingeţi de disciplină. Încolo sunteţi liberi să construiţi poduri, cheiuri şi spitale, şi

---

64 Asta-i ca să le amuzi pe doamne *(fr.).*

65 Toată această drojdie, mica proprietate, mai rea decât proletariatul – iată ce mă îngrozeşte *(fr.).*

nu văd de ce să nu luminaţi cu gaz străzile.

— Au dat foc Petersburgului din tuspatru părţile. Iată ce se înţelege prin progres! izbucni generalul irascibil.

— Văd că tu eşti pornit, rosti domol generalul cel corpolent, bălăbănindu-se la dreapta şi la stingă. Ar ieşi din tine un excelent procuror general. După mine însă, *avec „Orphee aux enfers” le progrès a dit son dernier mot*[66].

— *Vous dites toujours des bêtises*[67], chicoti doamna din Arzamas.

Generalul luă o poză gravă:

— *Je ne suis jamais plus – sérieux, madame, que quand je dis des bêtises*[68].

—*Monsieur* Verdier a spus de câteva ori aceeaşi frază, remarcă cu jumătate de gură Irina.

—*De la poigne et des formes*![69] izbucni robustul general: *de la poigne, surtout*[70]. Ceea ce s-ar putea traduce astfel în ruseşte: fii politicos, dar trage-i peste bot!

— Ah, eşti un ghiduş incorigibil, da, un ghiduş, intră în vorbă generalul cel indulgent. Doamnelor, să nu-i daţi crezare. El nu-i în stare să ucidă o muscă. Se mulţumeşte a devora inimi…

— Totuşi, nu-i aşa, Boris, începu Ratmirov, după ce schimbă o privire cu soţia sa. Gluma-i glumă… dar aici e şi multă exagerare. Progresul, este în fond o manifestare a vieţii sociale, iată ce nu trebuie să scăpăm din vedere. E un simptom care merită a fi studiat.

— M-da, replică generalul cel robust, zbârcindu-şi nasul. Se ştie că ai veleităţi de om politic.

— Dar nu-i deloc vorba aici de om politic… unde vezi

---

66 Cu *Orfeu în infern* progresul şi-a spus ultimul cuvânt *(fr.).* Referire la opereta compozitorului francez Jacques Offenbach (1819-l880).

67 Totdeauna spuneţi numai prostii *(fr.).*

68 Niciodată nu-s mai serios, doamnă, decât atunci când spun prostii *(fr.).*

69 Mână forte şi forme *(fr.).*

70 Mai cu seamă mână forte *(fr.).*

politică? Trebuie însă să recunoaştem adevărul.

Boris îşi împlântă iarăşi degetele în favoriţi şi îşi pironi ochii în sus.

— Viaţa socială este un fenomen foarte important, fiindcă în procesul de dezvoltare a unui popor, în destinele patriei, ca să zic aşa…

— Valerian, îl întrerupse semnificativ Boris. Sunt şi doamne aici. Nu mă aşteptam din partea ta la una ca asta. Sau poate vrei să faci parte din vreun comitet oarecare?

— Din fericire toate sunt acum închise, se grăbi să observe generalul irascibil şi începu din nou să cânte: *„Deux gendarmes un beau dimanche…”*

Ratmirov îşi duse la nas o batistă fină şi tăcu cu amabilitate. Generalul, indulgent repeta: „ghiduş”, „ghiduş!” Iar Boris se adresă doamnei care se maimuţărea în deşert şi, fără a-şi pogorî vocea şi a-şi schimba expresia figurii, o întrebă când are de gând să răspundă pasiunii sale amoroase, căci e nebun de dragoste pentru ea şi suferă din pricina asta chinuri infernale.

În cursul acestei conversaţii, Litvinov se simţea din ce în ce mai stingherit. Era revoltat în mândria lui cinstită, plebeiană… Ce putea fi comun între dânsul, fiu de modest slujbaş, şi aceşti militari aristocraţi din Petersburg? El iubea tot ce oamenii aceştia urau, şi ura ce iubeau ei. Înţelegea asta cât se poate de limpede şi o simţea cu toate fibrele fiinţei sale. Glumele lor le socotea plate, tonul, insuportabil, manierele, false… Chiar în amabilitatea vorbelor el simţea un dispreţ jignitor. Totuşi părea intimidat în faţa lor, înaintea acestor duşmani… „Uf, ce absurd! Îi jenez, le par ridicol, atunci de ce stau aici? Trebuie să plec, să plec numaidecât!” Iată ce idei i se învălmăşeau în cap. Prezenţa Irinei nu-l putea reţine. Ea îi făcea de asemeni o impresie penibilă. Se sculă de pe scaun şi începu să-şi ia rămas-bun.

— Plecaţi aşa de repede? rosti Irina; dar, după un moment de gândire, nu mai insistă. Îl făcu numai să-i făgăduiască că va trece neapărat s-o vadă. Generalul

Ratmirov îl salută cu obişnuita-i politeţe, plin de distincţie, îi strânse mâna şi îl conduse până la capătul terasei… Dar abia apucă Litvinov să treacă de colţul primei alei când o explozie de râsete se auzi în urma sa. Aceste râsete nu aveau nicio legătură cu dânsul, ci fuseseră provocate de apariţia lui musiu Verdier, atât de mult aşteptat, şi care se ivi din senin călare pe un măgar, purtând o pălărie tiroleză şi o cămaşă albastră… Dar obrajii lui Litvinov se îmbujorară, iar buzele i se crispară ca inundate de pelin. „Ce oameni de nimic!” murmură el, fără să-şi dea seama că cele câteva momente, petrecute în societatea lor, nu-i dădeau dreptul să-i judece atât de aspru. Vasăzică Irina, fosta lui Irină, nimerise în lumea asta. În mijlocul ei se învârtea, trăia, domnea, pentru ea îşi sacrificase demnitatea şi cele mai frumoase sentimente ale inimii… Pesemne că aşa-i fusese dat. Nu merita o soartă mai bună! Îi părea bine că nu-i venise în minte Irinei să-l întrebe despre planurile sale. Ar fi fost nevoit să se explice înaintea „lor”, în prezenţa lor”… „Pentru nimic în lume! Niciodată!” şopti Litvinov, trăgând adânc în piept aerul proaspăt şi, aproape în goană, coborî drumul spre Baden. Se gândea la logodnica sa, la drăgălaşa, buna şi sfânta Tatiana. Ce candidă, ce nobilă şi ce sinceră i se părea! Cu câtă înduioşare sinceră îşi amintea trăsăturile figurii ei, cuvintele şi deprinderile ei! Cu câtă nerăbdare îi aştepta reîntoarcerea!

Mersul repede îi linişti nervii. Întorcându-se acasă, Litvinov se aşeză la masă, luă o carte şi deodată o scăpă din mână… chiar tresări… Ce i se întâmplase? Nu i se întâmplase nimic, dar Irina… Irina… întâlnirea cu dânsa i se păru dintr-o dată surprinzătoare, stranie, nemaipomenită… E cu putinţă? A întâlnit-o pe Irina cea de altădată şi a vorbit cu dânsa… Şi oare de ce pe figura ei nu-i întipărit acelaşi aer monden, nesuferit, ca pe chipurile celorlalţi? De ce i se pare plictisită, tristă sau chinuită de situaţia ei? Ea se află în lagărul lor, dar nu îi e vrăjmaşă. Şi ce a putut-o face să-i vorbească cu atâta bucurie şi să-l invite la dânsa?

Litvinov tresări.

— O, Tania, Tania! Exclamă el cu încântare. Numai tu eşti îngerul meu, geniul meu bun. Numai pe tine te iubesc şi te voi iubi întotdeauna. N-am să mă duc la cealaltă. Domnul s-o aibă în paza lui! Amuză-te cu generalii tăi!

Litvinov puse din nou mâna pe carte.

XI

Litvinov puse iarăşi mâna pe carte, dar n-avea *gust* de citit. Ieşi în oraş, se plimbă puţin, ascultă muzică, urmări un joc de cărţi, se întoarse din nou în camera lui şi încercă încă o dată să citească, dar în zadar. I se părea că timpul trecea deosebit de încet. Veni la dânsul Pişcialkin şi stătu trei ceasuri bătute. Vorbi, discută, puse întrebări şi dezbătu tot felul de chestiuni – de la subiectele superioare până la cele de ordin practic, şi îl plictisi atât de tare, A încât bietului Litvinov îi venea să urle de urât. In arta de a stârni o plictiseală melancolică, glacială, iremediabilă şi fără nădejde, Pişcialkin n-avea rival, nici chiar printre profunzii moralişti, socotiţi maeştri în branşa asta. Numai aspectul craniului său cu părul tuns scurt şi lins, ochii spălăciţi şi fară viaţă, nasul respectabil trezea involuntar un spleen funebru; iar vocea lui de bariton, domoală, adormită părea anume scornită ca să anunţe cu convingere şi cu chibzuială sentinţe de felul acestora: două ori două fac patru, şi nu cinci sau trei... apa este udă... virtutea lăudabilă... că particularul la fel ca şi statul, iar statul la fel ca şi particularul, au nevoie de credit pentru operaţiile financiare. Cu toate acestea era un om admirabil! De altfel acesta-i destinul Rusiei: oamenii admirabili să fie plicticoşi. În sfârşit Pişcialkin plecă. Îi luă locul Bindasov, care numaidecât, fară pic de ruşine, ceru un împrumut de o sută de florini lui Litvinov; acesta îi şi dădu, cu toate că Bindasov nu-l interesa, ba-i era chiar antipatic, şi ştia de mai înainte că nu va mai vedea niciodată banii aceştia de care avea şi el nevoie. Oare de ce îi dăduse? Se va întreba cititorul. Dracul ştie de ce! Dar ruşii sunt vestiţi şi în privinţa asta! De altfel însuşi cititorul să-şi pună mâna pe inimă şi să

mărturisească dacă n-a procedat la fel, de nenumărate ori, absolut fără nicio explicaţie. Dar Bindasov nu-şi dădu nici măcar osteneala de a-i mulţumi lui Litvinov. Ceru un pahar mare de Affenthaler (vin roşu de Baden) şi plecă, fară să se şteargă la gură, bocănind insolent pe caldarâm cu ciubotele sale. Cu câtă ciudă împotrivă-şi urmări Litvinov ceafa roşie a acestui impertinent care se îndepărta! Pe seară Litvinov primi o scrisoare de la Tatiana, care îl înştiinţa că nu va putea sosi la Baden decât peste cinci-şase zile, întrucât mătuşă-sa nu se simţea bine. Această ştire îl indispuse: îi mări descumpănirea sufletească. Se culcă devreme într-o dispoziţie proastă. Ziua următoare nu se arătă mai bună decât cea din ajun, ci dimpotrivă, şi mai rea. Chiar dis-de-dimineaţă camera lui Litvinov se umplu de compatrioţi: Bambaev, Voroşilov, Pişcialkin, doi ofiţeri şi doi studenţi de la Heidelberg îi invadară locuinţa şi nu plecară decât în preajma amiezii, deşi îşi deşertară repede sacul de ştiri şi dădeau semne vizibile de plictiseală. Dar n-avea pur şi simplu ce face şi, nimerind în apartamentul lui Litvinov, se împotmoliră acolo. Sporovăiră la început despre Gubariov, care se întorsese la Heidelberg, şi spuseră că o să se ducă să-l vadă acolo. Făcură apoi puţină filosofie, atinseră în treacăt problema poloneză, dezbătură chestia jocurilor de noroc, se ocupară de femeile uşoare şi se apucară să povestească anecdote scandaloase. În sfârşit se angaja o conversaţie despre oamenii remarcabili prin forţa, obezitatea sau voracitatea lor. Ieşiră la lumina zilei vechile anecdote despre Lukin, despre un diacon care mâncase la un rămăşag treizeci şi trei de scrumbii, despre colonelul de ulani Iziedinov, celebru prin obezitatea lui, despre soldatul care sfărâma un os de bou cu fruntea lui sau câte şi mai câte, vrute şi nevrute. Însuşi Pişcialkin povesti căscând cum cunoscuse în Ucraina o ţărancă ce cântărea la moarte douăzeci şi şapte de puduri şi câteva funturi, precum şi un moşier ce înfuleca dimineaţa trei gâşte şi un nisetru. Bambaev căzu deodată în extaz şi declară că el însuşi este

în stare să mănânce un berbec întreg, „bineînţeles numai cu sosuri picante”. Iar Voroşilov trânti una aşa de gogonată pe seama unui prieten, un cadet straşnic de voinic, încât toţi rămaseră cu gurile căscate, nu mai rostiră niciun cuvânt, se boldiră unul la altul, apoi îşi luară pălăriile şi se împrăştiară. Rămas singur, Litvinov ar fi vrut să studieze ceva, dar îşi simţi capul înceţoşat. Nu putu face nimic mai acătării, pierzându-şi zadarnic şi seara aceea. A doua zi dimineaţă, când se pregătea să-şi ia gustarea, auzi o bătaie în uşă. „Doamne Dumnezeule, îşi zise, iar vreun amic dintre cei de ieri.” Şi rosti fără chef: *Herein!*[71]

Uşa se deschise încet şi în odaie intră Potughin. Litvinov nu mai putu de bucurie.

— E foarte frumos din partea dumitale! zise el, strângând cu putere mâna musafirului neaşteptat. Îţi mulţumesc! Eu însumi ţi-aş fi făcut o vizită, dacă mi-ai fi spus unde locuieşti. Ia loc, te rog! Pune-ţi undeva pălăria. Şezi.

Potughin nu răspunse nimic la cuvintele afectuoase ale lui Litvinov, dar rămase în mijlocul odăii, lăsându-se când pe un picior, când pe altul, cu un surâs pe buze şi clătinând din cap. Cordiala primire a lui Litvinov îl mişcase desigur, totuşi expresia feţei sale trăda stinghereală.

— S-avem iertare… dar e o mică neînţelegere la mijloc, începu el încurcat… De bună seamă aş fi venit şi singur cu plăcere… dar în cazul de faţă… de fapt am fost trimis la dumneata.

— Adică, vrei să spui, rosti cu un ton de reproş Litvinov, că altfel n-ai fi venit la mine?

— O, nu, te rog! Dar eu… eu… poate nu m-aş fi hotărât să te deranjez astăzi, dacă n-aş fi fost rugat să trec. Într-un cuvânt, am un comision.

— Aş putea şti de la cine?

— De la o persoană cunoscută, de la Irina Pavlovna Ratmirova. I-ai făgăduit, acum trei zile, că-i vei face o vizită,

---

71 Intră! *(germ.)*

şi nu te-ai dus.

Litvinov îl privi cu surprindere pe Potughin…

— O cunoşti pe doamna Ratmirova?

— După cum vezi.

— Şi o cunoşti bine?

— Într-o oarecare măsură, pot spune că suntem prieteni.

Litvinov tăcu.

— Îmi permiţi să te întreb, adăugă el în cele din urmă, dacă ştii: de ce vrea să mă vadă Irina Pavlovna?

Potughin se apropie de fereastră.

— Până la un oarecare punct ştiu. După toate aparenţele, ea s-a bucurat foarte mult de întâlnirea voastră şi ar vrea să reia relaţiile de odinioară.

— Să le reia, repetă Litvinov. Dar, scuză-mi indiscreţia, îmi îngădui să mai pun o întrebare: ştii ce fel de relaţii au fost între noi?

— De fapt, nu ştiu. Dar presupun, adăugă Potughin, întorcându-se brusc spre Litvinov şi privindu-l afectuos. Presupun că ele au fost excelente. Căci Irina Pavlovna ţi-a adus mari laude. Iar eu am fost obligat să-mi dau cuvântul că te voi aduce. Vrei să mergi?

— Când?

— Chiar acum, imediat. Litvinov îşi desfăcu uluit braţele.

— Irina Pavlovna, urmă Potughin, presupune că acel… cum să spun… că acel cerc, nu-i aşa? În care ai întâlnit-o deunăzi, n-a prea fost pe placul dumitale; dar ea m-a însărcinat să-ţi spun că dracul nu-i chiar aşa de negru cum îl zugrăvesc unii.

— Hm!… Comparaţia asta se aplică în special acelui cerc?

— Da… şi în genere.

— Hm!… Dar dumneata, Sozont Ivanovici, ce părere ai despre dracu?

— Eu cred, Grigori Mihailîci, că oricum nu-i chiar aşa cum este zugrăvit…

— E mai bun?

— Mai bun sau mai rău, greu de zis... dar nu-i aşa cum se spune. Ei, ce facem, mergem?

— Mai stai puţin. Oricum, trebuie să-ţi mărturisesc, totul mi se pare cam straniu...

— Ce anume, dacă îmi dai voie să te întreb?

— Cum ai ajuns dumneata prietenul Irinei Pavlovna?

Potughin reluă cu modestie:

— După chipul meu, după situaţia mea în societate, întâmplarea ar părea într-adevăr neverosimilă. Dar ştii ce-a spus Shakespeare: „Multe lucruri sunt pe lumea asta, dragă Horatio!” Şi aşa mai departe. Nici vieţii nu-i arde de glume. Să luăm, de pildă, o comparaţie: ai înainte un arbore, şi nu-i nicio adiere de vânt. În ce chip s-ar putea atinge o frunză de pe ramura de jos de-o altă frunză de pe ramura de sus? În niciun chip. Dar se stârneşte o furtună, care învolburează totul – şi cele două frunze se ating.

— Aha! Vasăzică, a fost o furtună?

— Ba bine că nu! Parcă poţi trăi fără asta? Dar să lăsăm filosofia. E timpul de plecare.

Litvinov mai şovăia încă.

— O, Doamne! Exclamă cu o grimasă comică Potughin. Ce-au ajuns tinerii de astăzi! O doamnă fermecătoare îi invită, trimite după dânşii curieri, soli, iar ei încă mai fac mofturi. E o ruşine, domnule, o ruşine! Ia-ţi pălăria şi *vorwärts!*[72] cum spun amicii noştri, înflăcăraţii nemţi.

Litvinov rămase câteva minute în cumpănă, dar în cele din urmă îşi luă pălăria şi ieşi împreună cu Potughin.

---

72 Înainte! *(germ.)*

XII

Se duseră amândoi la unul dintre cele mai confortabile hoteluri din Baden şi cerură s-o vadă pe doamna general Ratmirova. Portarul le ceru mai întâi numele, apoi răspunse numaidecât că *die Frau Fiirstin ist zu Hause*[73]. Îi conduse pe scară, bătu el însuşi în uşa camerei şi-i anunţă. *Die Frau Fiirstin* îi primi imediat. Era singură. Soţul său plecase la Karlsruhe ca să se întâlnească cu un demnitar rus, dintre cei „cu influenţe”, în trecere prin Baden.

Irina şedea la o măsuţă şi broda la canava când Potughin şi Litvinov intrară în apartamentul său. Ea se grăbi să pună lucrul deoparte, împinse puţin măsuţa şi se sculă în picioare. O sinceră mulţumire era întipărită pe faţa ei. Purta o rochie de dimineaţă, închisă până sus. Minunatele contururi ale umerilor şi ale braţelor sale se desenau sub stofa fină. Cosiţa ei, răsucită grabnic într-un coc, i se desprinsese căzându-i pe gâtul subţire. Irina îi aruncă lui Potughin o căutătură fugară, îi şopti „merci” şi, întinzând lui Litvinov mâna, îi reproşa graţios că o uitase, „mai ales el, un vechi prieten”, cum adăugă ea.

Litvinov dădu să se scuze. *„Cest bien, c’est bien”,* rosti repede ea şi, după ce-i luă din mână pălăria cu o delicată insistenţă, îl invită să se aşeze. Potughin luă şi el loc, dar numaidecât se sculă şi, zicând că îl aşteaptă o afacere ce nu rabdă amânare, îşi luă rămas-bun, după ce făgădui că va reveni după-masă. Irina îi aruncă iarăşi o privire fugară, îi făcu un semn prietenos cu capul, dar nu-l reţinu şi, cum îl văzu ieşind pe uşă, i se adresă lui Litvinov cu o grabnică vioiciune.

— Grigori Mihailîci, rosti ea în ruseşte, cu glasul ei

73 Doamna prinţesă e acasă *(germ.).*

molcom şi argintiu. Iată-ne în sfârşit singuri şi pot să-ţi spun că-s foarte mulţumită de întâlnirea noastră, fiindcă, astfel voi avea posibilitatea… (aici Irina îl privi drept în ochi) să-ţi cer iertare.

Litvinov tresări involuntar. Nu se aşteptase la un atac atât de rapid. Nu credea că ea însăşi va începe vorba despre trecut.

— De ce… iertare… se bâlbâi el.

Irina se împurpura la faţă.

— De ce? Ştii prea bine de ce, rosti ea şi îşi întoarse puţin faţa. Am fost vinovată faţă de dumneata, Grigori Mihailîci… deşi aceasta mi-a fost pesemne soarta (Litvinov îşi aduse aminte de scrisoarea ei) şi nu mă căiesc… asta, oricum, ar fi tardiv… Dar întâlnindu-te într-un mod aşa de neprevăzut mi-am spus că trebuie să ajungem neapărat, prieteni, neapărat… şi mi-ar părea foarte rău dacă n-aş reuşi… De aceea cred că trebuie să am fară întârziere o explicaţie cu dumneata, o dată pentru totdeauna, ca după aceea să nu mai fie între noi nicio *gêne,* nicio sfială… o dată pentru totdeauna, Grigori Mihailîci! Trebuie să-mi spui că m-ai iertat. Altfel voi presupune că îmi păstrezi… *de la rancune. Voilà!*[74] Poate-i o mare, pretenţie din partea mea, căci îmi închipui că ai uitat de mult totul. Oricum, spune-mi că m-ai iertat.

Irina rosti această mărturisire dintr-o singură răsuflare, iar Litvinov putu observa cum în ochii săi sclipiră lacrimi… da, lacrimi adevărate.

— Vai, Irina Pavlovna, se grăbi el să răspundă. Oare nu ţi-e ruşine să te dezvinovăţeşti şi să-mi ceri iertare… Toate acestea ţin de trecut, le-a luat de mult apa vremii… nu mi-a mai rămas decât să mă mir că dumneata, în, mijlocul lumii strălucite care te înconjoară, ai putut păstra amintirea unui modest prieten din prima tinereţe…

— Asta te surprinde? rosti încet Irina.

— Ba mă mişcă, reluă Litvinov, fiindcă nu-mi puteam

---

74 Un resentiment. Asta-i! *(fr.)*

imagina…

— Totuşi încă nu mi-ai spus că m-ai iertat, îl întrerupse Irina.

— Eu mă bucur până în adâncul sufletului de fericirea dumitale, Irina Pavlovna. Îţi doresc din inimă tot norocul de pe lume.

— Şi ai uitat răul ce ţi l-am făcut?

— Îmi amintesc numai clipele fericite, pe care ţi le datorez.

Irina îi întinse amândouă mâinile. Litvinov le strânse cu putere şi nu le dădu drumul numaidecât… Această strângere uşoară îi trezi în suflet un sentiment tainic, de mult uitat. Irina îl privi iarăşi drept în ochi, însă de data asta nu mai zâmbi… Iar el pentru prima oară avu curajul s-o privească ţintă, stăruitor… Recunoscu trăsăturile sale, odinioară aşa de dragi, ochii adânci cu gene fără asemănare, aluniţa din obraz, părul care-i împodobea într-un fel aparte fruntea, obiceiul de a-şi strâmba amuzant şi cu drăgălăşenie buzele, uşorul zvâcnet al sprâncenelor, recunoscu totul, totul… Dar ce frumoasă se făcuse! Ce minune şi ce forţă în acest trup tânăr de femeie! Şi nici roşu, nici pudră – niciun fel de sulimanuri pe obrazul acesta atât de curat şi de proaspăt… Da, Irina era o adevărată frumuseţe!

Litvinov căzu pe gânduri… Se uita la dânsa, dar gândurile îi erau departe… Irina îşi dădu seama.

— Minunat, urmă ea cu voce tare! Acum conştiinţa mi-i liniştită şi pot să-mi satisfac curiozitatea…

— Curiozitatea? repetă Litvinov fără să înţeleagă despre ce-i vorba.

— Da, da. Vreau neapărat să ştiu ce-ai făcut în toată vremea asta şi care-ţi sunt planurile actuale. Vreau să ştiu totul: cum, când, de ce – totul de-a fir-a-păr… Iar, dumneata trebuie să-mi spui adevărul. De altfel te previn că nu te-am scăpat niciun moment din vedere… pe cât a fost cu putinţă.

— Nu m-ai scăpat din vedere… acolo… la Petersburg?

— În mijlocul lumii strălucite, cum te-ai exprimat adineaori. Tocmai acolo nu te-am scăpat din vedere. Dar vom reveni mai târziu asupra acestei lumi strălucite. Acum trebuie să-mi povesteşti totul, pe-ndelete. Nimeni nu ne va întrerupe. Va fi cât se poate de încântător, adăugă, Irina, cuibărindu-se vesel în fotoliu şi îndreptându-şi ţinuta. Şi acum poţi începe.

— Înainte de a începe, trebuie să-ţi aduc mulţumiri, zise Litvinov…

— Pentru ce?

— Pentru buchetul pe care l-am găsit în camera mea.

— Ce buchet? Eu nu ştiu nimic.

— Cum?

— Repet, nu ştiu nimic, dar aştept povestirea dumitale. Vai, ce înţelept a fost Potughin că te-a adus aici!

Litvinov ciuli urechile.

— Îl cunoşti de mult pe domnul Potughin? o întrebă el.

— Da, de mult… dar povesteşte-mi.

— Şi îl cunoşti bine de tot?

— O, da! Irina suspină. Au fost nişte împrejurări speciale. Ai auzit, fără îndoială, de Eliza Belskaia, care s-a prăpădit acum doi ani de o moarte atât de năprasnică… Am uitat însă că nu cunoşti istoriile noastre. De altfel, te felicit că nu le cunoşti. *Oh, quelle chance!*[75] Iată în sfârşit un om, un om viu, care nu ştie nimic din ceea ce se petrece în lumea noastră! Şi cu care te poţi înţelege în limba rusă, o rusească stâlcită şi totuşi preferabilă eternului jargon franţuzesc, atât de dulceag şi de insuportabil, care se vorbeşte la Petersburg!

— Iar Potughin, după cât înţeleg, era în relaţii cu această…

— Mă doare până şi amintirea acestor lucruri, îl întrerupse Irina. Eliza a fost cea mai bună prietenă a mea din pension. Iar pe urmă, la Petersburg, eram veşnic

---

75 O, ce noroc! *(fr.)*

împreună. Ea mi-a dezvăluit toate tainele ei: era foarte nenorocită, suferea mult. În istoria asta Potughin s-a purtat admirabil, ca un adevărat cavaler. S-a jertfit pentru ea. Abia atunci i-am preţuit caracterul. Dar ne-am îndepărtat iarăşi de subiect. Aştept povestirea, Grigori Mihailîci.

— Dar povestirea mea nu te poate interesa întru nimic, Irina Pavlovna.

— Asta nu mai este treaba dumitale.

— Gândeşte-te, Irina Pavlovna, că nu ne-am văzut de zece ani, zece ani bătuţi. Câtă apă a curs de-atunci!

— Şi nu numai apă! Nu numai apă, repetă ea cu o expresie de adâncă tristeţe. De aceea şi vreau să te ascult.

— De altfel, la drept vorbind, nici nu ştiu de unde să încep.

— De la început. Chiar din vremea când dumneata… adică eu am plecat, la Petersburg. Atunci ai părăsit Moscova… Ştii că de-atunci nu m-am întors niciodată la Moscova?!

— Într-adevăr?

— La început n-a fost cu putinţă. Iar, pe urmă, după ce m-am măritat…

— De mult eşti măritată?

— De patru ani.

— Ai copii?

— Nu, răspunse ea sec.

Litvinov tăcu.

— Dar până la căsătorie ai locuit mereu la acel… cum îi zice… la contele Reisenbach?

Irina îl privi stăruitor, vrând parcă să-şi dea seama de motivul acestei întrebări.

— Nu, răspunse ea în sfârşit.

— Aşadar, părinţii… De altfel, nu te-am întrebat de ei. Ce mai fac?

— Sunt bine amândoi.

— Locuiesc ca şi înainte, la Moscova?

— Da, ca şi înainte.

— Dar fraţii, surorile?

— Ei o duc bine. I-am căpătuit pe toţi.

— A! Şi Litvinov se uită pe sub sprâncene la dânsa. La drept vorbind, Irina Pavlovna, nu eu s-ar cuveni să povestesc, ci dumneata, numai dacă…

Şi luându-şi deodată seama, Litvinov tăcu. Irina îşi duse mâinile la faţă şi începu să-şi învârtă verigheta pe deget.

— De ce nu? Am zis eu că nu vreau? rosti ea în cele din urmă. Cândva… într-o zi… Dar mai întâi e rândul dumitale… căci, vezi, deşi te-am urmărit de departe, nu ştiu aproape nimic despre dumneata, pe când despre mine ai auzit cred vorbindu-se destul. Nu-i aşa? Ai auzit? Spune-mi!

— Ai ocupat, Irina Pavlovna, un loc prea înalt în societate, ca să nu se vorbească de dumneata.., mai cu seamă în provincie, unde am locuit eu şi unde fiecare zvon este crezut.

— Şi le-ai crezut? Ce fel de zvonuri umblau?

— Drept să-ţi spun, Irina Pavlovna, zvonurile acestea ajungeau rar de tot la mine. Trăiam aşa de retras!

— Cum aşa? Ai fost doar voluntar în Crimeea?

— Şi asta ai aflat-o?

— După cum vezi. Nu ţi-am spus că nu te-am scăpat din ochi?

Litvinov se simţi iarăşi uimit.

— De ce să mai povestesc lucruri pe care le cunoşti şi fără mine? rosti el cu jumătate de gură.

— De ce… De ce… ca să-mi satisfaci dorinţa. Doar te-am rugat, Grigori Mihailîci.

Litvinov îşi plecă ochii şi începu să povestească în linii mari şi cam confuz întâmplările, de altfel simple, ale vieţii sale. Se oprea adesea, întrebând-o din ochi dacă nu-i de ajuns. Dar Irina îi cerea stăruitor să-şi urmeze povestirea şi, cu părul zvârlit după urechi, sprijinită pe un braţ al fotoliului, căuta parcă – cu o atenţie încordată – să-i soarbă fiecare cuvânt. Un străin însă, care s-ar fi uitat la dânsa fără s-o cunoască îndeaproape şi i-ar fi urmărit expresia feţei şi-

ar fi putut închipui că nu asculta deloc spusele lui Litvinov, ci se cufunda în propriile-i meditaţii… care nu-l priveau pe dânsul, deşi el se tulbura şi se îmbujora la faţă sub privirile cercetătoare ale Irinei. Înaintea ei se desfăşura o întreagă viaţă, dar alta, nu a lui, ci propria sa viaţă.

Înainte de a ajunge la sfârşitul povestirii, Litvinov se opri sub înrâurirea unui sentiment de stinghereală care sporea în suflet. De data asta Irina nu spuse nimic, nu-l mai rugă să continue, ci îşi lipi strâns palma de ochi ca şi cum ar fi fost obosită, se sprijini încet de speteaza fotoliului, rămânând nemişcată. Litvinov aşteptă câteva minute şi, socotind că vizita lui se prelungise peste două ceasuri, îşi întinse mâna spre pălărie. Dar în aceeaşi clipă răsună în camera de alături scârţâitul grăbit al unor cizme fine de lac şi intră Valerian Vladimirovici Ratmirov, precedat de acelaşi parfum distins aristocratic, de ofiţer din garda imperială.

Litvinov se ridică de pe scaun şi schimbă un salut cu amabilul general. Iar Irina îşi luă fără grabă mâna de pe faţă şi, privindu-l rece pe soţul ei, rosti în franţuzeşte:

— A! Te-ai întors! Cât e ceasul?

— Aproape patru, *ma chère amie,* şi încă nu eşti îmbrăcată. Prinţesa are să ne aştepte, răspunse generalul şi, înclinându-şi graţios trupul strâns în uniformă în direcţia lui Litvinov, adăugă cu tonul său jucăuş, aproape alintat: Pesemne amabilul musafir te-a făcut să uiţi ora.

Cititorul ne va îngădui să-i comunicăm aici câteva amănunte asupra generalului Ratmirov. Tatăl său se trăgea ca fiu natural – nici mai mult, nici mai puţin – dintr-un vestit demnitar de pe vremea lui Alexandru I şi dintr-o drăguţă actriţă franţuzoaică. Înaltul dregător îi dădu fiului său o creştere aleasă, dar avere nu-i lăsă. Acest fiu (tatăl eroului nostru) nu izbuti nici el să se îmbogăţească şi muri cu gradul de colonel, în funcţie de prefect de poliţie. Cu un an înainte de moarte, el se căsători cu o văduvă tânără şi frumoasă, care căutase protecţia lui. Fiul lui şi al văduvei, Valerian Vladimirovici – intrând printr-o stăruinţă specială în

Corpul pajilor – atrase în curând asupră-i atenţia superiorilor mai puţin prin succese în ale ştiinţei, cât printr-o ţinută ostăşească fără cusur, maniere distinse şi bună purtare (dovedind spirit de ascultare înaintea tuturor acelora faţă de care se supun îndeobşte absolvenţii şcolilor militare) şi intră în garda imperială. Făcu aici o carieră strălucită, prin modesta bună dispoziţie a caracterului său, graţie la dans, măiastră artă a echitaţiei la parăzi – mai ales pe cai străini – şi îndeosebi printr-un meşteşug special de a se adresa superiorilor cu un ton familiar, respectuos, cu o supunere insinuantă, aproape servilă, în care era amestecat şi un grăunte de liberalism. Acest liberalism nu-l împiedică să snopească în bătăi vreo cincizeci de ţărani dintr-un sat bielorus răsculat, unde fusese trimis pentru represalii. Avea o înfăţişare plăcută şi neobişnuit de tinerească. Cu obrajii netezi şi rumeni, suplu şi galant, se bucura de mari succese în saloane, mai cu seamă băbuţele respectabile se dădeau în vânt după dânsul. Prudent din obicei, taciturn din calcul, generalul Ratmirov, ca albina cea harnică ce extrage mierea până şi din florile cele mai neînsemnate, nu înceta de a frecventa lumea bună şi în sfârşit i se deschiseră toate drumurile în viaţă, deşi era incult, fără niciun scrupul, dar cu reputaţie de om activ care cunoaşte oamenii şi înţelege împrejurările, dar mai cu seamă înzestrat cu dârza voinţă de a parveni. Litvinov surâse silit, iar Irina ridică din umeri.

— Ia spune-mi, rosti ea cu acelaşi ton rece, l-ai văzut pe prinţ?

— Cum să nu, l-am văzut. M-a însărcinat să-ţi transmit omagiile lui.

— Uf, e tot atât de prost ca de obicei protectorul dumitale?

Generalul Ratmirov nu răspunse nimic, doar pufni uşor, cu îngăduinţă, faţă de pripeala judecăţii feminine. Aşa surâd oamenii maturi şi binevoitori drept răspuns la năzbâtiile copiilor.

— Da, adăugă Irina, prostia prinţului dumitale este într-adevăr uimitoare! Ţi-o spun eu, care, slavă Domnului, am văzut multe.

— Singură m-ai trimis la dânsul, mormăi printre dinţi generalul; apoi adresându-i-se lui Litvinov, îl întrebă în ruseşte dacă face cură cu apele din Baden!

— Sunt sănătos, slavă Domnului, răspunse, Litvinov.

— Asta-i lucrul cel mai bun, urmă generalul, zâmbind afabil. În Baden – în genere – nu vin oamenii numai pentru tratament. Totuşi apele de aici sunt foarte bune, *je veux dire efficaces*[76]*...* De pildă, pentru cine suferă, ca mine de o tuse nervoasă...

Irina se sculă brusc.

— Ne vom mai vedea, Grigori Mihailîci, şi sper cât de curând, rosti ea în franţuzeşte, tăind dispreţuitor vorba soţului său. Acum trebuie să mă îmbrac. Această bătrână prinţesă este insuportabilă cu eternele sale *parties de plaisir*[77] la care te plictiseşti de moarte.

— Azi eşti foarte severă cu toată lumea, bodogăni soţul şi trecu în altă odaie.

Litvinov se îndreptă spre uşă. Irina îl opri.

— Mi-ai povestit despre toate, zise ea, dar mi-ai ascuns lucrul cel mai important.

— Care?

— Se spune că eşti pe cale să te căsătoreşti.

Litvinov roşi până în vârful urechilor...

Într-adevăr nu-i vorbise cu bună ştiinţă de Tania. Se simţea acum grozav de înciudat, mai întâi pentru că Irina ştia despre apropiata lui căsătorie, iar în al doilea rând, pentru că dădea parcă în vileag dorinţa lui de a-i ascunde această căsătorie. Nu ştia ce să răspundă, în timp ce ochii Irinei îl priveau ţintă.

— Da, mă însor, rosti el în cele din urmă şi se retrase numaidecât.

---

76 Vreau să zic curative *(fr.).*

77 Reuniuni, petreceri *(fr.).*

Ratmirov se întoarse în cameră.

— Nu te mai îmbraci odată? o întrebă el.

— Du-te singur. Pe mine mă doare capul.

— Dar prinţesa…

Irina îl măsură cu privirea din cap până-n picioare, se întoarse brusc cu spatele spre dânsul şi intră în iatacul ei.

XIII

Litvinov era foarte nemulţumit de el însuşi, ca şi cum ar fi pierdut la cărţi sau nu şi-ar fi ţinut cuvântul dat. O voce lăuntrică îi spunea că unui logodnic, om aşezat, nu un băieţaş, nu-i şade bine să se lase antrenat de curiozităţi sau sedus de amintiri. „Nu trebuia să mă duc la dânsa! îşi zicea el. Din partea ei nu-i decât cochetărie, un capriciu, o toană... Se plictiseşte... S-a săturat de toate... şi acum se agaţă de mine ca un mâncăcios căruia îi vine din senin pofta de pâine neagră..., foarte frumos! Dar eu de ce m-am dus? Oare s-ar putea... să n-o dispreţuiesc?” Ultimul cuvânt îl pronunţă, chiar şi în gând cu un oarecare efort. „Fără îndoială, îşi urmă el meditaţiile, nu-i nicio primejdie şi nici nu poate fi. Ştiu doar cu cine am de-a face. Totuşi nu trebuie să te joci cu focul...De azi înainte nu-mi va mai călca piciorul la ea! Litvinov nu îndrăznea, sau nu putea încă să recunoască ce frumoasă se făcuse Irina şi cât îl tulburase.

Ziua îi păru stupidă şi searbădă. La prânz se nimeri să şadă lângă un bărbat frumos, impozant, cu mustăţi pomădate, care tăcea tot timpul, pufăind numai şi dându-şi ochii peste cap. Un sughiţ subit i-l trăda drept compatriot, fiindcă izbucni de ciudă în ruseşte: „Am spus doar că nu trebuie să mănânc pepene galben!” Seara de asemeni nu-i aduse nicio mângâiere. Bindasov câştigă la cărţi, de faţă cu Litvinov, o sumă de patru ori mai mare decât cea împrumutată de la dânsul. Şi nu numai că nu-i plăti datoria, dar îl privi chiar ameninţător, drept în ochi, ca şi cum se pregătea să-i aplice o pedeapsă serioasă pentru vina de a fi fost martor la norocul lui. A doua zi dimineaţă o ceată de compatrioţi îi invada iarăşi apartamentul. Cum se

descotorosi de dânşii, Litvinov plecă în munţi şi pe drum se întâlni mai întâi cu Irina, pe care se prefăcu a nu o recunoaşte, şi trecu mai departe, iar după aceea cu Potughin. Cu dânsul ar fi vrut să stea de vorbă, dar acesta n-avea chef să-i răspundă. Ducea de mână o fetiţă gătită, care avea nişte bucle mătăsoase, bălaie, ochi mari şi întunecaţi pe o faţă palidă, bolnăvicioasă, şi o expresie poruncitoare şi nerăbdătoare, caracteristică copiilor răsfăţaţi. Litvinov petrecu două ore în munţi şi se întoarse pe aleea Lichtenthal… O doamnă cu un voal albastru pe faţă, care şedea pe o băncuţă, se sculă repede şi se îndreptă spre dânsul… O recunoscu pe Irina.

— De ce mă eviţi, Grigori Mihailovici? rosti ea cu o voce şovăielnică, ca un om cu inima prea plină.

Litvinov se fâstâci.

— Eu te evit, Irina Pavlovna?

— Da, dumneata… dumneata…

Irina părea foarte tulburară, aproape mânioasă.

— Greşeşti, te asigur.

— Ba nu greşesc deloc. Dar azi-dimineaţă, când ne-am întâlnit, crezi că n-am observat că m-ai recunoscut? Spune că nu m-ai recunoscut? Spune!

— Zău… Irina Pavlovna…

— Grigori Mihailovici, eşti un om sincer, totdeauna ai spus adevărul. Mărturiseşte! Nu-i aşa că m-ai recunoscut? Nu-i aşa că te-ai întors intenţionat?

Litvinov o cercetă cu privirea. Ochii ei aveau o strălucire stranie. Iar obrajii şi buzele se vedeau livide prin deasa reţea a voalului. Din expresia feţei şi din şoapta ei întretăiată se desprindea un amestec de nespusă tristeţe şi rugă… Litvinov nu se mai putu preface.

— Da… te-am recunoscut, rosti el cu greutate. Irina tresări uşor. Braţele îi căzură încet de-a lungul trupului.

— De ce nu te-ai apropiat de mine?

— De ce… de ce? Litvinov coti din drum. Irina îl urmă în tăcere. De ce? repetă el, şi faţa i se îmbujora brusc, iar o

izbucnire ca de mânie îi apăsă pieptul şi îi sugrumă gâtul. Dumneata… dumneata mă întrebi, după ceea ce s-a petrecut între noi? Nu acum, bineînţeles… nu acum, ci acolo… acolo… la Moscova?

— Dar ne-am înţeles parcă… mi-ai făgăduit doar… dădu să zică Irina.

— N-am făgăduit nimic. Iartă-mi duritatea expresiilor, dar mi-ai cerut adevărul. Judecă deci singură! Cărui fapt aş putea atribui… cum să zic… insistenţa dumitale, dacă nu cochetăriei – recunosc, inexplicabilă pentru mine – sau dorinţei de a verifica ce influenţă mai poţi avea asupră-mi? Drumurile noastre s-au despărţit cu totul! Am uitat totul, durerea a trecut de mult, acum sunt un alt om! Dumneata eşti căsătorită, fericită (cel puţin în aparenţă), ai în societate o situaţie de invidiat. Atunci la ce bun o nouă apropiere între noi? În definitiv, ce sunt eu pentru dumneata, sau dumneata pentru mine? Noi nu ne mai putem înţelege acum unul pe altul. Între noi nu mai este azi absolut nimic comun, nici în trecut, nici în prezent! Mai cu seamă… mai cu seamă în trecut!

Litvinov rosti frazele acestea repede, sacadat, fără a-şi întoarce capul. Irina rămase înmărmurită şi numai din când în când întindea încet mâinile spre dânsul. Parcă îl implora să se oprească şi s-o asculte. Iar la ultimele lui cuvinte ea îşi muşcă buza de jos, căutând parcă să-şi înăbuşe o săgetătură dureroasă.

— Grigori Mihailîci… începu ea în sfârşit cu o voce mai liniştită şi se îndepărtă încă mai mult de aleea pe care treceau rarii pietoni.

Litvinov o urmă la rândul său.

— Crede-mă, Grigori Mihailîci, dacă mi-aş fi închipuit că mi-a mai rămas o umbră de influenţă asupra dumitale, eu însămi te-aş fi ocolit cea dintâi. Dacă n-am făcut asta, dacă m-am hotărât, cu toată… vina mea trecută, să reînnoiesc cunoştinţa noastră… am procedat astfel, fiindcă… fiindcă…

— De ce? o întrebă aproape grosolan Litvinov.

— Fiindcă totul îmi pare insuportabil, reluă Irina cu o energie neaşteptată, mă înăbuş în lumea asta, în situaţia mea de invidiat despre care ai pomenit… fiindcă întâlnindu-te, un om viu între atâtea manechine (dintre care ai putut vedea deunăzi eşantioane *au Vieux Château),* m-am bucurat ca de găsirea unui izvor în pustiu, iar dumneata mă numeşti cochetă, mă bănuieşti şi mă respingi sub cuvinte că am fost într-adevăr vinovată faţă de dumneata şi încă şi mai mult faţă de mine însămi!

— Singură ţi-ai ales soarta asta, Irina Pavlovna, rosti mohorât Litvinov, ţinându-şi mereu faţa întoarsă de la ea.

— Singură, singură… şi nu mă plâng, de altfel nici n-am dreptul a mă plânge, rosti repede Irina, căreia însăşi asprimea lui Litvinov îi aducea parcă o tainică alinare. Ştiu că trebuie să mă condamni şi nici nu încerc să mă dezvinovăţesc. Vreau numai să-ţi lămuresc sentimentele mele. Vreau să te fac să înţelegi că acum nu-mi arde nici de cochetărie… Să cochetez cu dumneata! Dar asta n-are niciun rost… Când te-am văzut, tot ce e bun în sufletul meu, însăşi tinereţea mea s-a trezit în mine… vremea când nu-mi alesesem încă destinul, precum şi tot ce s-a petrecut atunci, dincolo de bariera ultimilor zece ani…

— Dă-mi voie, Irina Pavlovna! Însă, după câte ştiu, epoca luminoasă din viaţa dumitale a început tocmai din ziua când ne-am despărţit…

Irina îşi duse batista la gură.

— Sunt vorbe foarte crude cele ce-mi spui, Grigori Mihailîci. Totuşi nu mă pot supăra pe dumneata. O, n-a fost luminoasă vremea aceea. Nu pentru fericire am părăsit Moscova. N-am cunoscut niciun moment, nicio clipă de fericire. Crede-mă pe mine, nu crede ce au putut să-ţi spună alţii. Dacă aş fi fost fericită, aş fi putut vorbi aşa cum vorbesc astăzi? Nu ştii, cum ţi-am mai spus, ce fel de oameni sunt aceştia din juru-mi… Ei nu înţeleg nimic, nu simt nimic. N-au nici minte, *ni esprit, ni inteligence*[78], ci

---

78 Nici spirit, nici inteligenţă *(fr.).*

numai viclenie şi abilitate. De fapt li-s deopotrivă de străine şi muzica, şi poezia, şi arta… îmi vei spune că eu am fost destul de indiferentă faţă de toate acestea, dar nu în aceeaşi măsură, Grigori Mihailîci… nu în aceeaşi măsură! N-ai înainte o femeie de lume… e destul să arunci o căutătură asupră-mi ca să-ţi dai seama că nu-s „o leoaică” cum mi se pare că suntem preamărite… ci o biată fiinţă prăpădită, vrednică într-adevăr numai de compătimire. Să nu te mire cuvintele mele. Nu-mi arde acum de mândrie! Întind mâna spre dumneata ca o cerşetoare – să-ţi intre asta odată în cap – ca o cerşetoare… îţi cer pomană, adăugă Irina într-o involuntară şi nestăpânită izbucnire de durere, eu îţi cer pomană, iar dumneata…

Vocea i se frânse. Litvinov îşi înălţă capul şi o privi; Irina respira repede, buzele îi tremurau. El avu o strângere de inimă, din suflet i se risipi orice urmă de resentiment.

— Spui că drumurile noastre s-au despărţit, urmă Irina. Ştiu că te căsătoreşti din dragoste. Ţi-ai şi făcut un plan pentru toată viaţa. Totuşi noi n-am devenit aşa de străini unul faţă de celălalt. Ne mai putem încă înţelege, sau poate îţi închipui că m-am îndobitocit iremediabil şi că m-am afundat cu totul în mlaştină? Vai, să nu crezi una ca asta, pentru numele lui Dumnezeu! Lasă-mă, te rog, să-mi descarc sufletul, măcar în numele zilelor de odinioară, pe care nu vrei să le uiţi. Fă aşa ca întâlnirea noastră să nu se piardă în zadar. Ar fi prea dureros pentru mine. De altfel, chiar aşa, ea nu va dura mult timp… Eu n-am darul vorbirii. Dar sper că mă vei înţelege, căci îţi cer puţin, aşa de puţin… numai un pic de simpatie… doar să nu mă respingi, ca să-mi pot odihni sufletul…

Irina tăcu. În vocea ei gâlgâiau lacrimi. Ea suspină şi – uitându-se cu o privire timidă, piezişă, oarecum rugătoare la Litvinov – îi întinse mâna. El o luă încet şi o strânse uşurel.

— Să rămânem prieteni, şopti Irina.

— Prieteni, repetă pe gânduri Litvinov.

— Da, prieteni… şi, dacă asta-i o pretenţie prea mare, să fim cel puţin bune cunoştinţe. Să ne purtăm pur şi simplu ca şi când între noi nu s-ar fi întâmplat niciodată nimic.

— Ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic… repetă iarăşi Litvinov. Adineaori mi-ai spus, Irina Pavlovna, că eu nu vreau să uit zilele trecute… Dar dacă nu le pot uita?

Un surâs fericit fulgeră pe faţa Irinei şi se risipi numaidecât; înlocuit de o expresie preocupată, aproape alarmată.

— Fă ca mine, Grigori Mihailîci, aminteşte-ţi numai lucrurile bune. Dar, mai cu seamă, dă-mi cuvântul… cuvântul de onoare…

— Că?

— Că nu mă vei mai ocoli… că nu mă vei mai îndurera în zadar… îmi făgăduieşti? Spune-mi!

— Da.

— Că vei izgoni din cap orice gând rău?

— Da… totuşi nu te pot înţelege.

— Nici nu-i nevoie… ai răbdare şi o să mă înţelegi. Îmi promiţi?

— Ţi-am mai spus, da.

— Îţi mulţumesc. Dar să ai în vedere că sunt obişnuită să te cred pe cuvânt. Te voi aştepta azi şi mâine; nu voi ieşi din casă. Iar acum trebuie să te părăsesc. Prinţesa se plimbă pe alee. M-a şi văzut. Trebuie să mă duc la dânsa… La revedere… Dă-mi mâna, *vite, vite!*[79] La revedere!

După ce-i strânse cu putere mâna lui Litvinov, Irina se îndreptă spre o persoană între două vârste, cu o înfăţişare maiestuoasă, care păşea anevoie pe nisipul aleii, însoţită de două doamne şi de un lacheu cu o livrea luxoasă.

— *Eh, bonjour, chère madame,* rosti persoana aceea, când Irina îi făcu o reverenţă respectoasă. *Comment allez-vous aujourd'hui? Venez un peu avec moi.*[80]

---

79 Repede, repede! *(fr.)*

80 Bună ziua, scumpă doamnă. Cum vă simţiţi astăzi? Veniţi puţin cu

— *Votre Altesse a trop de bonté*,[81] se auzi vocea insinuantă a Irinei.

mine *(fr.).*

81 Alteţa-voastră e prea bună *(fr.).*

XIV

Litvinov lăsă să se îndepărteze prinţesa cu suita ei şi numai după aceea ieşi pe alee. Nu-şi putea da limpede socoteală de ceea ce se petrecea cu dânsul: simţea şi ruşine, şi oarecare spaimă, dar şi o măgulire a vanităţii sale... Explicaţia neaşteptată cu Irina îl uluise; cuvintele ei înflăcărate şi precipitate căzură asupra-i ca o grindină năprasnică. „Ce stranii sunt femeile din lumea mare, îşi zise el. Ce inconsecvente! Cum le descompune sufleteşte mediul în care trăiesc într-o deşertăciune pe care o detestă ele însele!” La drept vorbind, acestea nu erau gândurile lui proprii, ci Litvinov repeta maşinal asemenea locuri comune, vrând parcă să evite alte gânduri mai negre. Îşi dădea seama că acum nu era timpul pentru reflexiuni serioase, că mai curând ar fi trebuit să se învinuiască singur, de aceea înainta cu paşi înceţi, silindu-se să-şi încordeze atenţia asupra celor ce se petreceau în juru-i... Deodată se trezi înaintea unei bănci, văzu lângă ea nişte picioare şi îşi ridică ochii... Picioarele acestea aparţineau unui domn care şedea pe bancă şi citea o gazetă. Şi domnul acesta era Potughin. Litvinov scoase o uşoară exclamaţie. Potughin îşi puse ziarul pe genunchi şi, atent, fără un zâmbet, îl privi pe Litvinov, care îl cerceta şi el la fel de atent şi fără niciun surâs.

— Îmi daţi voie să mă aşez lângă dumneavoastră? îl întrebă în sfârşit Litvinov.

— Luaţi loc, cu plăcere! Vă previn însă că, dacă vreţi să legaţi cu mine o conversaţie, să nu vă fie cu supărare, dar mă găsesc acum într-o dispoziţie sufletească mizantropică şi toate lucrurile îmi apar într-o lumină exagerat de urâtă.

— Nu-i nimic, Sozont Ivanîci, rosti Litvinov, aşezându-se

pe bancă. Asta mi se potriveşte de minune… Dar de unde vi se trage starea asta sufletească?

— Drept vorbind, n-am de ce să fiu enervat, începu Potughin. Tocmai am citit într-o gazetă proiectul de reformă judiciară în Rusia şi văd cu o sinceră satisfacţie că am ajuns şi noi la dreapta judecată; nu mai vrem – sub pretextul independenţei, naţionalităţii sau originalităţii – să adăugăm logicii europene, curate şi limpezi, o codiţă băştinaşă, ci luăm de la străini pe de-a-ntregul ceea ce găsim bun. E de ajuns o concesie făcută în problema ţărănească… Descurcaţi-vă acuma cum ştiţi cu comunitatea de bunuri!… Chiar aşa, n-aş avea de ce să fiu nemulţumit. Dar din nenorocire am dat peste un compatriot „talent înnăscut”, am stat de vorbă cu dânsul… Talentaţii şi autodidacţii aceştia au să mă bage în mormânt!

— Despre ce „talent nativ” e vorba? întrebă Litvinov.

— Despre un domn pe care-l întâlneşti aici şi care se dă drept un muzician de geniu. „Eu, zice, sunt fără îndoială o nulitate, fiindcă n-am studii, dar nici nu sufăr comparaţie cu Mayerbeer în privinţa melodiei şi a ideii.” Mai întâi l-aş întreba: de ce n-ai studiat? În al doilea rând, fară să vorbim de Meyerbeer, dar ultimul flautist neamţ care îşi fluieră cu modestie partitura în cea din urmă orchestră germană are de douăzeci de ori mai multe idei decât talentele noastre native. Atât numai că flautistul îşi păstrează ideile pentru sine şi nu face paradă de ele în patria lui Mozart şi Haydn. Pe când fanfaronul nostru, cum compune un valsişor sau o biată romanţă, ţi se şi proţăpeşte dinainte cu mâinile în buzunarele pantalonilor şi cu un zâmbet dispreţuitor pe buze, proclamându-se chipurile geniu. Acelaşi lucru se petrece şi în pictură, şi pretutindeni. Uf, mă înăbuşă talentele astea. Cine nu ştie că se face paradă de dânşii numai acolo unde nu-i ştiinţă autentică, fundamentală şi nici artă adevărată? Oare n-a sosit timpul să aruncăm la gunoi aceste îngâmfări şi aceste vechituri banale împreună cu răsuflatele fraze, ca de pildă: în Rusia nimeni nu moare

de foame… în nicio ţară nu se circulă mai repede decât la noi… şi că nimeni nu-i mai grozav ca noi. Îmi scot ochii cu „atât de înzestrata” natură rusească, cu instinctul genial, cu Kulibin… Dar, domnilor, unde-i acest talent? Vă rog, arătaţi-ni-l. E mai mult o bâlbâială de om care se trezeşte din somn, o agerime mai demnă de un animal decât de un om. Instinct. Aţi şi găsit cu ce să vă îngâmfaţi! Luaţi o furnică din pădure şi aduceţi-o la o depărtare de o verstă de muşuroiul său: va găsi drumul îndărăt spre casă. Omul însă nu-i în stare să facă aşa ceva. Şi ce? Oare el este mai prejos decât furnica? Instinctul, poate să fie şi extra genial, dar nu-i de demnitatea omului. Judecata simplă, sănătoasă, adevărată – acesta-i apanajul nostru, just motiv de mândrie. Judecata nu-ţi joacă nicio festă; de aceea totul se sprijină pe ea. Cât despre Kulibin care, fară a cunoaşte mecanica, a meşterit un ceasornic foarte prost, eu i-aş pune opera la stâlpul infamiei cu inscripţia: „Uite, oameni buni, cum nu trebuie să lucraţi”. Kulibin nu-i vinovat, dar maniera lui de lucru nu face două parale. A lăuda pe Teluşkin pentru îndrăzneală şi abilitate, fiindcă s-a urcat până la săgeata de pe Amiralitate – e foarte frumos. De ce să nu-l lauzi? Dar să nu-l ridici în slavă că ar fi băgat în cofă pe arhitecţii nemţi care chipurile nu-s buni decât să ne ia banii… În fond nu i-a băgat deloc în cofă, căci a fost nevoie, pe urmă, să se ridice schele în jurul Amiralităţii spre a repara cumsecade turnul. Pentru numele lui Dumnezeu, nu răspândiţi în Rusia părerea că poţi ajunge la orice fără studii! Nu-u! Chiar de-ai fi cu stea-n frunte, pune-te pe învăţat pe brânci, de la abecedar! Altfel, taci din gură şi stai smirnă cu coada între picioare! Uf, m-au trecut şi năduşelile!

Potughin îşi scoase pălăria şi îşi făcu vânt cu batista.

— Arta rusă, reluă Potughin, industria rusă! Cunosc înfumurarea rusească şi neputinţa rusească. Dar artă rusească zău că n-am întâlnit niciodată! Douăzeci de ani ne-am prosternat înaintea lui Briullov, această nulitate

pretenţioasă, şi ne-am imaginat că şi la noi s-a înjghebat, dragă Doamne, o şcoală superioară tuturor şcolilor din lume… Artă rusă! Ha-ha-ha! Hi-hi!

— Totuşi, daţi-mi voie, Sozont Ivanîci, ripostă Litvinov, nu-l recunoaşteţi cel puţin pe Glinka?

Potughin se scarpină după ureche.

— Excepţiile, după cum prea bine ştiţi, nu fac decât să confirme regula, dar nici în cazul acesta n-am fi putut scăpa de fanfaronadă. Dacă ne-am fi mărginit, de pildă, să spunem că Glinka a fost, într-adevăr, un muzician remarcabil, pe care împrejurările din afară şi dinăuntru l-au împiedicat să ajungă întemeietorul operei ruseşti – nimeni n-ar fi avut nimic de zis. Dar nu! Cum se poate să păstrăm măsura!” trebuit să-l ridicăm bătând din palme la rangul de general *en chef,* de oberhofmareşal în domeniul muzicii şi să pretindem că alte popoare, cică, nu sunt procopsite cu aşa ceva. Şi drept dovadă să cităm vreun viguros geniu amator, operele căruia nu sunt altceva decât o biată imitaţie a unor compozitori străini de mâna a doua – notaţi bine: de mâna a doua, căci aceştia sunt şi mai uşor de imitat. Alţii n-au nimic asemănător? Vai, bieţi barbari nătângi, pentru care nu există continuitate în artă, iar artiştii sunt nişte saltimbanci în genul lui Rappo: străinul cică ridică cu o singură mână şase puduri, pe când unul de ai noştri – douăsprezece în cap! Ca la noi la nimeni! Cât despre mine, mi-aş lua libertatea să vă comunic o amintire care îmi stăruie în minte. Astă-primăvară am vizitat Palatul de Cristal de lângă Londra. Acolo se află, după cum ştiţi, un fel de expoziţie a tuturor invenţiilor omeneşti – este, ca să zicem aşa, o enciclopedie a umanităţii. Ei bine, m-am plimbat încoace şi încolo pe dinaintea tuturor acestor maşini, arme şi statui de oameni mari. Şi în vremea asta mi-a venit o idee: dacă ar ieşi o poruncă ca, o dată cu dispariţia unui popor de pe faţa pământului, să dispară din Palatul de Cristal tot ce-a inventat poporul acela, atunci „maica” noastră dragă, pravoslavnica Rusie, s-ar putea

scufunda în Tartar, fară a se clinti din loc niciun cuişor, niciun ac cu gămălie. Totul ar rămânea în tihnă la locul lui, fiindcă nici chiar samovarul, încălţările din curmei de tei, cnutul şi arcul de înhămat calul – toate aceste produse vestite ale noastre – n-au fost născocite de noi. O experienţă asemănătoare nu s-ar putea face nici cu Insulele Sandwich. Indigenii de acolo au născocit un fel de lănci şi de pirogi: vizitatorii ar băga numaidecât de seamă dispariţia lor. Veţi binevoi poate să spuneţi: asta-i o clevetire, vorbiţi cu prea multă asprime… Iar eu vă răspund: mai întâi n-am obiceiul să dojenesc gândurile. În al doilea rând, e limpede pentru toată lumea că la noi nimeni nu îndrăzneşte să se uite drept nici măcar în propriii săi ochi, şi că nu numai copiilor le place să fie legănaţi, cântându-li-se: nani, nani… Vechile noastre investiţii ne-au venit din Răsărit, iar cele noi le-am cărat cu chiu, cu vai din Occident, şi totuşi noi continuăm să discutăm despre originalitatea artei ruseşti! Unii mai grozavi au descoperit chiar ştiinţa rusească: şi la noi chipurile două şi cu două fac patru, dar parcă cu mai multă siguranţă…

— Staţi puţin, Sozont Ivanîci, exclamă Litvinov. Staţi puţin! Doar trimitem şi noi câte ceva la expoziţiile internaţionale, iar Europa se aprovizionează cu unele lucruri de la noi?!

— Da, materie primă, materie primă… Dar fiţi atât de bun, stimate domn, şi recunoaşteţi că materia noastră primă este în genere bună datorită unor împrejurări defavorabile; părul de porc de la noi, de pildă, e mare şi aspru, fiindcă animalul e bicisnic. Pielea este compactă şi groasă, pentru că vacile sunt slabe. Seul e gras, căci la topit lăsăm şi bucăţi de carne… De altfel de ce să vă spun toate astea? Vă ocupaţi doar de tehnologie şi trebuie să cunoaşteţi problema mai temeinic decât mine. Mi se pomeneşte de ingeniozitate… de ingeniozitatea rusească! Iată pe proprietarii noştri care se plâng amarnic din pricina pierderilor suferite de dânşii, fiindcă nu există maşini bune

de uscat boabele – ceea ce i-ar scuti de a pune snopii în şure, ca pe vremea lui Riuric. Uscătoriile astea sunt grozav de nerentabile, la fel ca opincile şi rogojinile, şi iau foc întruna. Proprietarii se lamentează, dar uscătoare de grăunţe tot nu capătă. Şi oare de ce nu se fac? Fiindcă neamţului nu-i trebuie: el treieră grâul jilav. N-are deci nevoie să se gândească la această invenţie, iar noi… noi nu suntem în stare… Nu suntem în stare, şi basta! De azi înainte cum voi da cu ochii de vreun talent nativ sau autodidact, îi voi spune: „Halt, stimabile! Unde-i uscătoarea de boabe? Ad-o încoace! Dar ţi-ai găsit! Să culegem o gheată veche şi scâlciată, căzută din picioarele lui Saint-Simon sau Fourier, să ne-o punem respectuos pe cap şi să ne purtăm cu ea, de parcă ar fi nişte moaşte – de aşa ceva, într-adevăr, suntem capabili. Sau să scriem un articolaş despre importanţa istorică şi contemporană a proletariatului în pricipalele oraşe ale Franţei – şi de asta, de asemeni, suntem în stare. Într-un rând însă am încercat să propun unui asemenea scriitor de economie politică, de teapa domnului Voroşilov al dumneavoastră, să-mi citeze douăzeci de oraşe din Franţa. Ştiţi ce a ieşit de aici? A ieşit că economistul, în disperare de cauză, pentru a completa numărul oraşelor franceze, s-a văzut nevoit să-mi pomenească de Montfermeil, de care şi-a adus aminte dintr-un roman de Paul de Kock. În legătură cu asta, mi-a venit în minte o anecdotă. Intrasem odată într-o pădure cu puşca şi cu câinele…

— Sunteţi vânător? îl întrebă Litvinov.

— Trag şi eu niţeluş cu puşca. Şi ajunsesem, zic, după becaţine într-o baltă despre care îmi vorbiseră mult alţi vânători. Văd într-o poiană, dinaintea unei colibe, pe un slujbaş al negustorului – proaspăt ca un castravecior – şade şi zâmbeşte cu gândul cine ştie unde… „Unde-i pe aici o baltă? Şi-i adevărat că-i plină de becaţe?” „Vai de mine, cum nu! Rosti el mieros, având o expresie de încântare pe figură: parcă i-aş fi dăruit o rublă… Şi adăugă: Poftiţi, cu

cea mai mare plăcere, e o baltă de mâna întâi. Iar cât priveşte feluritele soiuri de păsări sălbatice, Doamne Dumnezeule… sunt cu nemiluita…” Am pornit în direcţia indicată de dânsul, dar nu numai picior de sălbăticiune n-am găsit, dar nici balta care secase de mult. Spuneţi-mi, rogu-vă, de ce minte rusul? De ce minte specialistul în economie politică? De ce umblă cu cioara vopsită?

Litvinov nu zise nimic, se mărgini să răspundă numai printr-un oftat înţelegător.

— Legaţi însă o discuţie cu un asemenea specialist despre chestiunile cele mai complicate ale ştiinţei sociale, dar în general, fără fapte pozitive. Numai ce vezi că îşi şi ia zborul: sfrrr… ca un vultur. Într-un rând, am izbutit să prind o asemenea pasăre. Am întrebuinţat o nadă, cum veţi vedea, bună, atrăgătoare… Am discutat cu un ţângău de-al nostru despre diferite „probleme”, cum spun ei. El fierbea, aşa cum se cuvine. Nega, printre altele, mariajul cu o încăpăţânare într-adevăr puerilă. I-am dat câteva argumente, el nimic! Parcă aş fi vorbit la perete! Văd că nu pot să-l mişc deloc, din orice parte l-aş lua. Atunci îmi veni o idee strălucită. „Sunteţi atât de bun să-mi permiteţi a vă face o observaţie, încep eu (cu ţângăii trebuie să vorbeşti totdeauna respectuos), mărturisesc, stimate domn, că mă uimiţi. Cum se face că dumneavoastră, care vă ocupaţi cu ştiinţele naturale, n-aţi remarcat până acum faptul că toate animalele carnivore şi răpitoare, fiarele, păsările – prin urmare toate care trăiesc din pradă – se trudesc ca să capete hrană vie pentru odraslele lor şi pentru ele înşile. Iar dumneavoastră clasaţi şi omul printre animalele acestea!” „Fără îndoială, replică ţângăul, omul nu-i îndeobşte decât un animal carnivor.” „Şi prădalnic”, adăugai eu. „Şi prădalnic”, adeveri el. „Foarte bine spus! Urmai eu. De aceea mă şi mir cum n-aţi observat că toate animalele acestea sunt monogame!” Ţângăul tresări. „Adică cum vine asta?” „Uite aşa! Gândiţi-vă la leu, lup, vulpe, uliu, vindereu!… Cum ar putea proceda altfel? Fiţi bun şi

cugetaţi: în doi, şi abia îşi pot hrăni puii…” Ageamiul căzu pe gânduri. „În cazul acesta, zice, fiara nu poate fi un model pentru om…” Atunci l-am calificat drept idealist. Asta l-a îndurerat profund: aproape c-a izbucnit în lacrimi. Eu m-am văzut nevoit să-l liniştesc şi să-i făgăduiesc că nu-l voi divulga. Calificarea de idealist! Credeţi că i-a venit uşor?! Aici îi aici – că tineretul de astăzi şi-a greşit calculul. El şi-a imaginat că epoca precedentă de lucru obscur şi subteran a trecut de mult… Că era potrivit pentru bătrânii noştri părinţi să-şi sape vizuini ca cârtiţa, dar rolul acesta este umilitor pentru noi, care trebuie să activăm în plin aer şi vom activa… Dragi hulubaşi! Nici copiii voştri nu vor acţiona încă! Iar voi fiţi buni şi reintraţi în vizuină pe urmele străbunilor!

Urmă un moment de tăcere.

— Iată, stimate domn, care-s părerile mele, reluă Potughin. Cred că noi datorăm civilizaţiei nu numai tot ceea ce posedăm ca ştiinţă, măiestrie, justiţie, ci socot că însuşi sentimentul frumosului şi al poeziei nu se poate naşte şi dezvolta decât sub influenţa aceleiaşi civilizaţii. Iar cât priveşte aşa-zisa creaţie populară, naivă, spontană – ea nu-i decât o nerozie şi un moft. Chiar în Homer găsim germenii unei civilizaţii bogate şi rafinate, însăşi dragostea se înnobilează prin contactul cu ea. Slavofilii m-ar spânzura cu plăcere pentru asemenea erezie, dacă n-ar avea inima aşa de gingaşă. Totuşi nu voi renunţa la părerile mele, oricât m-ar trata doamna Kohanovskaia cu volumul său *Roi în retragere.* N-am să suport acest *triple extrait de mougikrusse*[82], deoarece nu aparţin înaltei societăţi, care simte nevoia din când în când să se încredinţeze că nu-i complet franţuzită şi pentru uzul exclusiv al căreia se şi fabrică această literatură *en cuir de Russie*[83]. Încercaţi să citiţi unui om simplu cu adevărat cele mai „populare” şi mai caustice părţi din *Roi*; el îşi va închipui că îi aduci la

82 Triplu extract de mujic rus *(fr).*

83 De piele rusească *(fr).*

cunoştinţă un nou descântec împotriva frigurilor sau a beţiei. Fără civilizaţie, repet, nu există nici poezie. Vreţi să vă daţi seama de idealul poetic al rusului primitiv? Luaţi bâlinele şi legendele noastre. Ce să mai spun că dragostea apare permanent în ele ca urmare a unor vrăji, descântece, care se fac cu „apa uitării”, căpătând chiar unele atribute de-ale secetei şi ale gerului (te „usuci” de amor şi te „trec fiori”); nu mai vorbesc de faptul că aşa-zisa literatură epică, unică între literaturile similare europene şi asiatice – dacă trecem cu vederea pe Vanka-Tanka – n-a creat un cuplu tipic de îndrăgostiţi. Iar eroul „sfintei Rusii” îşi începe legăturile cu ursita lui snopindu-i în bătăi trupşorul alb, de unde şi „creşte carnea pe muiere”. Dar nu vreau să vorbesc de toate acestea. Îmi îngădui numai să vă atrag atenţia asupra chipului de tânăr elegant, *jeune premier*[84]*,* zugrăvit de imaginaţia slavului primitiv şi necivilizat. Vă rog priviţi-l: vine *le jeune premier* într-o şubuţă de jder, tighelită pe la toate cusăturile, cu un brâu de mătase nalt până la subsuori, cu degetele înfundate în mâneci. Gulerul şubei îi trece peste cap, din faţă nu-i vezi chipul rumen, din spate nu-i zăreşti ceafa bălaie, poartă cuşma pe-o ureche, iar în picioare are cizme de saftian, cu vârf ascuţit şi călcâie înalte, de poate trece vrabia cu aripile întinse pe la mijlocul tălpii. Şi merge flăcăul acesta cu vestita călcătura măruntă, deasă şi jucăuşă, ca Ciurilo Plenkovici, acest Alcibiade al nostru, care produce muierilor bătrâne şi fetelor tinere o impresie uimitoare, aproape terapeutică – călcătura cu care umblă atât de inimitabil şi astăzi chelnerii noştri, deşurubaţi din toate încheieturile, mers adoptat de floarea filfizonilor noştri, acest *nec plus ultra* al gustului artistic rusesc. Nu fac nicio glumă: semeţie grosolană – iată idealul nostru artistic. Ce ziceţi? Frumos ideal! Oferă mult material pictorului şi sculptorului? Ce să mai zicem de frumoasa, care-l seduce pe tânăr, rumenă în obraz „ca sângele de iepure”… Dar am impresia că nu sunteţi atent?

---

84 June prim *(fr.).*

Litvinov tresări. Într-adevăr, nu mai asculta ce-i spunea Potughin. Se gândea stăruitor numai la Irina şi la ultima întrevedere cu dânsa.

— Scuzaţi-mă, Sozont Ivanîci, începu Litvinov. Dar aş vrea să vă pun iarăşi întrebarea de deunăzi cu privire… tot la doamna Ratmirova.

Potughin îşi împături gazeta şi o vârî în buzunar.

— Vreţi să ştiţi cum am făcut cunoştinţă cu ea?

— Nu, asta nu. Aş vrea să cunosc părerea dumneavoastră asupra rolului pe care l-a jucat ea la Petersburg. Şi de fapt care a fost acest rol?

— Drept să vă spun, nu ştiu ce să vă răspund, Grigori Mihailîci. Am fost în raporturi destul de strânse cu doamna Ratmirova… dar cu totul întâmplător şi pentru scurtă vreme. Eu n-am pătruns în societatea ei şi nu ştiu ce se petrecea acolo. Flecăreau destule pe socoteala ei… Ştiţi doar că mahalagismele bântuie la noi nu numai în cercurile democratice. De altfel, nici nu mă interesau. Dar, adăugă el după un moment de tăcere, văd că vă preocupă.

— Da, am stat de vorbă de două ori, destul de sincer. Totuşi nu ştiu dacă a fost într-adevăr sinceră.

Potughin îşi plecă ochii în pământ.

— Când se înflăcărează e sinceră, ca toate femeile pasionate. Uneori însăşi mândria o împiedică de a minţi.

— E mândră? Bănuiesc mai degrabă că-i capricioasă.

— E fără pereche de orgolioasă. Asta însă n-ar fi nimic.

— Mi se pare că exagerează uneori…

— Şi asta n-ar avea nicio importanţă… n-ar face-o mai puţin sinceră. Dar unde aveţi pretenţia să găsiţi adevărul? Cele mai multe dintre doamnele acestea sunt corupte până în măduva oaselor.

— Dar amintiţi-vă, Sozont Ivanîci, n-aţi spus chiar dumneavoastră că vi-i prietenă? Nu m-aţi dus la dânsa aproape cu sila?

— Şi ce-i cu asta? Ea m-a rugat să vă aduc şi eu mi-am zis: de ce nu? Iar cât priveşte amiciţia, îi sunt într-adevăr

prieten. Nu-i lipsită de calităţi: e foarte bună, adică generoasă, în sensul că dăruieşte altora ceea ce nu-i este strict necesar. De altfel dumneavoastră trebuie s-o cunoaşteţi tot atât de bine ca şi mine.

— Am cunoscut-o pe Irina Pavlovna acum zece ani; dar de-atunci…

— Vai, Grigori Mihailîci, ce spuneţi? Caracterul oamenilor credeţi că se schimbă? Cum e în leagăn, aşa-i şi când se pogoară în mormânt. Sau poate… şi aici Potughin se plecă şi mai mult spre Litvinov… nu cumva vă temeţi să nu-i cădeţi în gheare? Posibil… dar tot trebuie să cădeţi în nişte gheare, într-o bună zi.

Litvinov schiţă un zâmbet silit.

— Credeţi?

— Nu-i niciun chip de scăpare. Bărbatul e slab, femeia tenace, iar hazardul atotputernic. E greu să te resemnezi cu o viaţă cenuşie, iar să te resemnezi cu totul e imposibil… Când se ivesc frumuseţea şi simpatia, căldura şi lumina – cum să te opui? Le urmezi, ca pruncul pe dădacă. Apoi vin fără îndoială frigul, negura, pustiul… cum se şi cuvine. In cele din urmă te dezobişnuieşti de totul şi nu mai înţelegi nimic. Întâi nu vei pricepe cum poţi iubi, iar după aceea nu vei pricepe cum eşti în stare să trăieşti.

Litvinov îl privi pe Potughin şi i se păru că niciodată nu întâlnise un om mai singuratic, mai părăsit şi mai nefericit. Potughin nu se sfia de data asta şi nici nu se prefăcea: posomorât şi livid la faţă, cu capul în piept şi cu palmele pe genunchi, şedea nemişcat şi surâdea cu un zâmbet stins. Lui Litvinov i se făcu milă de acest biet original înrăit.

— Irina Pavlovna mi-a pomenit printre altele, reluă Litvinov cu jumătate de gură, despre una dintre cele mai bune cunoştinţe de-ale sale care se numea parcă Belskaia sau Dolskaia…

Potughin îşi ridică spre Litvinov ochii plini de tristeţe.

— A! şopti el cu o voce surdă. V-a pomenit de ea… Ei şi? De altfel, trebuie să mă duc acasă. E vremea prânzului,

adăugă el cu un căscat silit. Adio!

Apoi sări de pe bancă şi se îndepărtă cu paşi repezi, înainte ca Litvinov să fi izbutit a pronunţa vreun cuvânt... Ciuda înlocui compătimirea în sufletul lui Litvinov; bineînţeles ciuda împotriva lui însuşi. Orice fel de indiscreţie era străină de firea sa. Voise de fapt să-şi exprime compătimirea faţă de Potughin. Şi când colo, făcuse o aluzie nătângă. Se întoarse la hotel cu o tainică nemulţumire în inimă.

„Coruptă până în măduva oaselor, îşi zise Litvinov după câtva timp... dar fără pereche de mândră! Ea, care aproape a căzut la picioarele mele, mândră? Mândră, şi nu capricioasă?”

Litvinov se sili să izgonească din minte chipul Irinei, dar nu izbuti. De aceea nu vru să se gândească nici la logodnica sa. Simţea că chipul Irinei nu i-ar fi cedat locul. Hotărî până la urmă ca, fară a-şi tulbura sufletul, să aştepte deznodământul acestei „istorii stranii”. Dezlegarea nu putea întârzia, iar Litvinov nu se îndoia că ea va fi cea mai simplă şi firească. Astfel se gândea el, dar între timp chipul Irinei nu-l părăsea şi toate cuvintele ei îi veneau în minte, rând pe rând.

Chelnerul îi aduse un bilet; era tot de la Irina, care-i scria:

„Dacă nu eşti ocupat în astă-seară, vino la noi. Nu voi fi singură. Am musafiri şi vei putea să vezi mai de aproape pe cei din societatea noastră. Doresc foarte mult să-i vezi. Presimt că ţi se vor arăta astăzi în toată splendoarea lor. Trebuie să-ţi dai seama ce aer respir. Vino! Voi fi bucuroasă să te văd; nu te vei plictisi. Dovedeşte-mi că explicaţia de astăzi a făcut imposibilă orice neînţelegere între noi. A dumitale devotată, I.”

Litvinov îşi puse fracul şi cravata albă şi porni spre Irina. „Toate acestea n-au nicio importanţă, îşi repetă el în gând. Iar de privit de ce nu i-aş privi? Mă interesează!” Acum câteva zile, aceleaşi persoane trezeau în sufletul său cu

totul alt sentiment: îi stârneau mânia.

Litvinov mergea cu paşi repezi, cu pălăria trasă pe ochi, cu un zâmbet forţat pe buze. Iar Bambaev, aşezat în faţă cafenelei Weber, îl arătă de departe lui Voroşilov şi Pişcialkin, exclamând cu entuziasm: „Vedeţi pe omul acesta? E o piatră! O stâncă!! Un bloc de granit!!!”

XV

Litvinov găsi la Irina destulă lume. Într-un colţ, la o masă de cărţi, şedeau trei dintre generalii cunoscuţi la picnic: robustul, irascibilul şi indulgentul. Ei jucau wist cu „mortul”. Vocabularul n-are termeni care să exprime gravitatea cu care împărţeau cărţile, luau levatele, jucau trefla, caroul… Adevăraţi oameni de stat! Lăsând pe seama oamenilor de rând, *aux bourgeois,* obiceiul de a spune glume şi zicale în timpul jocului, domnii generali nu rosteau decât cuvinte sacramentale. Numai grasul îşi permise, între două levate, să izbucnească energic: „Ce *satané as de pique!*”[85] Printre vizitatoare, Litvinov recunoscu de asemenea pe doamnele care luaseră parte la picnic. Dar se mai aflau aici şi altele pe care nu le mai văzuse. Era una aşa de bătrână, încât părea gata-gata să se prăbuşească la pământ. Etala nişte umeri goi înfiorători, cenuşii şi, acoperindu-şi gura cu evantaiul, arunca priviri galeşe lui Ratmirov, cu ochii ei morţi; el se purta curtenitor cu dânsa. De altfel întreaga protipendadă îi arăta mare stimă, ea fiind ultima domnişoară de onoare a împărătesei Ecaterina. La fereastră, în costum de păstoriţă, şedea contesa Ş., „regina viespilor”, înconjurată de un grup de tineri. Printre aceştia se distingea prin ţinuta lui arogantă vestitul bogătaş, frumosul Finikov – un bărbat cu craniul complet plat şi cu o expresie de cruzime pe faţă, vrednică de împăratul roman Heliogabal sau de un han din Buhara. O altă doamnă, tot contesă, cunoscută sub scurtul prenume de Lise, stătea de vorbă cu un hipnotizator blond, palid, cu plete lungi. Alături stătea un domn, de asemeni livid şi pletos, chicotind semnificativ – credea şi el în spiritism, dar pe deasupra se

85 Acest blestemat as de pică! *(fr.)*

ocupa şi de prorociri. Bazându-se pe Apocalips şi pe Talmud, el prezicea tot felul de evenimente fantastice. Deşi niciuna din aceste întâmplări nu se adevereau, nu se simţea deloc încurcat, ci prorocea mai departe. La pian era instalat acel „geniu nativ” care îl exasperase pe Potughin. Lua acorduri la întâmplare, *d'une main distraite*[86], şi se uita nepăsător în juru-i. Irina şedea pe divan între prinţul Coco şi doamna X., vestită odinioară ca o mare frumuseţe şi femeie de spirit pe toate meleagurile ruseşti, prefăcută de mult într-o ciupercă zbârcită, cu iz de untdelemn şi venin răsuflat. Văzându-l pe Litvinov, Irina se îmbujora, se ridică în picioare, iar când el se apropie de dânsa, îi strânse cu putere mâna. Purta o rochie de crep negru, cu desene fine de aur. Albul mat al umerilor strălucea, iar faţa ei palidă, pe care se revărsă deodată roşeaţa, reflecta triumful frumuseţii; dar nu numai frumuseţe, ci o bucurie ascunsă, aproape ironică, îi ilumina ochii pe jumătate închişi, tresărind în jurul buzelor şi al nărilor…

Ratmirov se apropie de Litvinov şi, schimbând cu dânsul câteva cuvinte banale de bun sosit, dar fără obişnuitul său aer de bună dispoziţie, îl prezentă la două-trei doamne: vechii ruine, reginei viespilor şi contesei Lise… Ele îl întâmpinară cu destulă bunăvoinţă. Litvinov nu făcea parte din cercul lor, dar era un bărbat prezentabil, chiar foarte bine, şi trăsăturile expresive ale figurii sale tinere atraseră atenţia doamnelor. Nu ştia însă să profite de atenţia aceasta. Se dezobişnuise să frecventeze societatea şi în lume nu se simţea în apele lui – pe deasupra şi corpolentul general îşi aţinti privirile asupra lui. „Aha, ţivilule, liber-cugetătorule! Parcă-i spunea căutătura lui persistentă, copleşitoare. Te-ai strecurat printre noi. Vă întind mâna, da?” Irina veni în ajutorul lui Litvinov. Aranja cu atâta îndemânare lucrurile, încât el se trezi instalat într-un colţişor, aproape de uşă, cam la spatele ei. Stând de vorbă cu dânsul, ea trebuia de fiecare dată să se întoarcă spre el;

86 Distrat *(fr.).*

iar el îi admira de fiecare dată linia frumoasă a gâtului şi se îmbăta de parfumul fin al părului ei. O expresie de recunoştinţă, profundă şi calmă, nu se ştergea de pe figura Irinei. Litvinov nu se putea înşela: tocmai recunoştinţă exprimau zâmbetele şi privirile ei. Acelaşi sentiment fremăta şi-n sufletul său. Îşi dădea seama de asta şi-l cuprindea ruşinea şi-n acelaşi timp un fior dulce, de teamă… între timp ea parcă voia să întrebe mereu acelaşi lucru: „Ei bine, cum îi găseşti?” Litvinov auzea limpede această întrebare mută, când cineva dintre cei prezenţi rostea sau făcea vreo prostie – lucru ce se petrecu de mai multe ori în cursul acelei seri. Ba o dată ea nu se putu stăpâni şi chiar izbucni în hohote de râs.

Contesa Lise, foarte superstiţioasă şi atrasă de tot ce era miraculos, după ce se satură de discutat cu hipnotizatorul blondin despre Hume, despre mesele ce se mişcă, despre armonicile care cântă singure, şi altele de acest fel, îl întrebă în cele din urmă dacă există animale sensibile la magnetism.

— Un asemenea animal există în orice caz, exclamă din capătul salonului prinţul Coco. Îl cunoaşteţi doar pe Milvanovki? L-au adormit în faţa mea: ce-a mai sforăit!

— Sunteţi foarte răutăcios, *mon prince;* vorbesc de animale veritabile, *je parle des bêtes*[87]*.*

— *Mais moi aussi, madame, je parle d’une bête…*[88]

— Sunt şi animale adevărate, intră în vorbă hipnotizatorul, de pildă, racii… care-s foarte nervoşi şi cad uşor în catalepsie.

Contesa rămase înmărmurită.

— Cum? Racii? E oare cu putinţă! Ah, extraordinar de interesant! Aş vrea să văd şi eu aşa ceva! *Monsieur* Lujin, adăugă ea, adresându-se unui tânăr, cu faţa împietrită ca de păpuşă şi cu guler de asemeni pietros (era vestit pentru că îşi stropise faţa şi gulerul cu pulberea de apă a Niagarei

---

87 Vorbesc de animale *(fr.).*

88 Şi eu, doamnă, vorbesc de-un animal *(fr.).*

şi a Nilului; de altfel nu-şi amintea nimic din călătoriile sale şi se înnebunea după calambururile ruseşti…), *monsieur* Lujin, fiţi atât de bun şi procuraţi-mi un rac.

Monsieur Lujin surâse:

— Să-l aduc viu sau numai vioi?

Contesa nu-l înţelese:

— *Mais oui,* un rac, repetă ea, *une écrevisse*[89]*.*

— Cum? Ce-i asta? Un rac? Un rac? intră grav în vorbă contesa Ş. Absenţa domnului Verdier o scotea din sărite. Ea nu putea înţelege de ce Irina nu invitase pe cel mai adorabil francez. Bătrâna ruină, care de mult nu mai înţelegea nimic (fiind lovită pe deasupra şi de surzenie), dădu din cap în semn de dezaprobare.

— *Oui, oui, vous allez voir*[90]*. Monsieur* Lujin, vă rog…

Tânărul călător se înclină, ieşi şi se întoarse curând. Un chelner păşea după dânsul şi, zâmbind cu gura până la urechi ducea un platou pe care se vedea un rac mare negru.

— *Voici, madame,* exclamă Lujin. Acum puteţi proceda la operaţia racului. Ha-ha-ha! (Ruşii au obiceiul de a râde ei cei dintâi de glumele lor.)

— Hi-hi-hi! Făcu condescendent prinţul Coco, în calitate de patriot şi protector al tuturor produselor indigene.

(Rugăm pe cititor să nu se mire şi să nu se indigneze: cine poate garanta că – instalat într-un fotoliu la parterul teatrului Alexandrinski şi sub impresia publicului – n-a aplaudat în viaţa lui un calambur încă şi mai prost?)

— *Merci! Merci*! zise contesa. *Allons, allons, monsieur Fox, montrez-nous ça*[91]*.*

Chelnerul puse platoul pe o masă rotundă. O oarecare agitaţie se produse printre musafiri. Câţiva îşi întinseră gâtul. Numai generalii de la masa de joc păstrară o impasibilitate solemnă. Hipnotizatorul îşi zburli părul, îşi

---

89 Bineînţeles, un rac *(fr.).*

90 Da, da, veţi vedea *(fr.).*

91 Hai, hai, domnule Fox, arătaţi-ne asta *(fr.).*

încruntă sprâncenele şi, apropiindu-se de masă, începu să facă cu mâinile semne cabalistice prin aer. Racul se agita, se retrăgea şi îşi ridica cleştele. Hipnotizatorul repetă mişcările, de data asta mai iute. Racul continua să se agite.

— *Mais que doit-elle donc faire*?[92] întrebă contesa.

— *Elle doit rester immobile et se dresser sur sa quiou*[93], răspunse cu un pronunţat accent american domnul Fox, agitându-şi convulsiv degetele deasupra platoului. Dar magnetismul nu acţiona defel. Racul se mişca mai departe. Hipnotizatorul declară că nu era în formă şi se îndepărtă nemulţumit de masă. Contesa se apucă să-l consoleze, spunând că chiar *monsieur* Hume în persoană avea uneori asemenea neizbânzi… Prinţul Coco îi confirmă spusele. Cunoscătorul Apocalipsului şi al Talmudului se apropie pe furiş de masă şi, împungând puternic cu degetele în văzduh în direcţia racului, îşi încercă şi el norocul, dar în zadar. Niciun semn de catalepsie nu se manifestă. Atunci chemară chelnerul şi îi dădură dispoziţie să ia racul de acolo, ordin care a fost executat cu acelaşi zâmbet până la urechi. Se auzi chiar chicotitul lui de după uşă. Mai târziu, cei de la bucătărie râseră mult *über diese Russen*[94]*.* Talentul nativ care în tot timpul operaţiei cu racul luase acorduri minore, deoarece nu se ştie ce efect are muzica, cântă în sfârşit eternul său vals care avu, bineînţeles, un enorm succes. Antrenat de emulaţie, contele X., incomparabilul nostru diletant (vezi primul capitol), cântă o şansonetă compusă chipurile de dânsul, de fapt furată în întregime din Offenbach. Refrenul său glumeţ: *„Quel oeuf! Quel boeuf!*[95]*”* făcu pe toate doamnele să-şi legene admirativ capul la dreapta şi la stânga. Una suspină chiar uşor, şi ineluctabila

---

92 Dar ce trebuie în definitiv să facă? *(fr.)*

93 Trebuie să rămână nemişcat şi să se ridice pe propria sa coadă *(fr.* incorect).

94 Pe socoteala acestor ruşi *(germ.).*

95 Ce ou, ce bou! *(fr.)*

şi inevitabila exclamaţie: *„Charmant! Charmant!”*[96] trecu ca fulgerul pe buzele tuturora. Irina schimbă o privire cu Litvinov şi o expresie tainică, ironică îi tresări iarăşi în preajma buzelor… Dar ceva mai pe urmă această expresie se accentua, căpătând chiar o nuanţă de răutate, când prinţul Coco, acest reprezentant şi apărător al intereselor nobiliare, îşi puse în gând să-şi expună părerile faţă de acelaşi hipnotizator şi găsi prilejul, de bună seamă, să lanseze celebra lui frază despre prăbuşirea proprietăţii în Rusia fără să-i cruţe, desigur, pe democraţi. Sângele american clocoti în hipnotizator, care începu să-l contrazică. Ca de obicei, prinţul se porni să zbiere în loc să dea argumente, repetând necontenit: *C’est absurde! Cela n’a pas le sens commun!*[97] Bogătaşul Finikov începu să debiteze obrăznicii, fără să ţină seamă împotriva cui erau îndreptate. Talmudistul scâncea, însăşi contesa Ş. se cutremură… Într-un cuvânt, izbucni o hărmălaie la fel de deşănţată ca cea de la Gubariov. Lipsea numai berea şi fumul de tutun, iar costumele erau mai elegante. Ratmirov încercă să restabilească ordinea, generalii îşi manifestau nemulţumirea; numai ce-l auzeai pe Boris exclamând: *„Encore cette satanée politique!*[98]*”* Dar încercarea n-avu niciun efect. Iar un înalt dregător din rândul moderaţilor, care se găsea acolo, însărcinându-se să prezinte *le résumé de la question en peu de mots*[99], suferi o înfrângere completă. Adevărul e că molfăia cuvintele şi se repeta atât de mult, atât de vădit nu ştia să asculte, nici să înţeleagă obiecţiunile, demonstrând că nu-şi dădea nici el seama în ce constă *la question*[100], că nici nu te puteai aştepta la alt rezultat. Pe deasupra Irina îi aţâţa şi îi întărită – pe ascuns – pe interlocutori unul împotriva altuia, aruncând din

---

96 Fermecător! Fermecător! *(fr.)*

97 Asta-i absurd! N-are pic de bun-simţ! *(fr.)*

98 Iarăşi blestemata asta de politică! *(fr.)*

99 Rezumatul problemei în puţine cuvinte *(fr.).*

100 Problema *(fr.).*

când în când câte o privire lui Litvinov şi făcându-i cu ochiul… Iar el sta ca vrăjit, nu auzea nimic şi aştepta doar ca ochii aceştia minunaţi să se întoarcă spre dânsul şi să-i fulgere pe dinainte chipul ei palid, gingaş, răutăcios şi adorabil… În cele din urmă doamnele se revoltară şi cerură închiderea discuţiei… Ratmirov îl rugă pe diletant să repete şansoneta, iar geniul nativ îşi cântă din nou valsul său…

Litvinov rămase la sindrofie până după miezul nopţii şi plecă cel din urmă. În timpul serii, convorbirea se învârti în jurul multor subiecte, evitându-se cu grijă orice chestiune care ar fi prezentat, cât de cât, un interes real. După ce îşi isprăviră solemn jocul, generalii luară şi ei parte, maiestuos, la discuţii. Influenţa acestor înalţi demnitari se simţi numaidecât. Convorbirea se învârti în jurul celebrităţilor demimondene din Paris: numele şi talentul acestora erau cunoscute tuturor. Se vorbi despre ultima piesă a lui Sardou, despre romanul lui About şi despre Patti în *Traviata.* Cineva propuse să se joace: „de-a secretarul”, *au secrétaire,* dar jocul acesta nu prinse. Răspunsurile n-aveau niciun haz şi erau semănate cu greşeli de ortografie. Generalul solid povesti că, odată, la întrebarea: *Qu’est-ce que l’amour?*[101] răspunsese: *Une colique remontée au coeur*[102] şi izbucni într-un râs sec. Vechea ruină îi dădu peste mână cu evantaiul şi mişcarea aceasta facu să i se desprindă de pe frunte o bucată din stratul de suliman. Bătrânul pedant pomeni despre cnezatele slave şi de necesitatea propagandei ortodoxe peste Dunăre, dar, negăsind niciun răsunet, el începu să fosăie şi se mistui undeva. De fapt se discută mai mult despre Hume. Până şi „regina viespilor” povesti că la o şedinţă de spiritism simţise pe dânsa nişte mâini, pe care le văzu cu ochii ei şi chiar trecu în degetul uneia din ele inelul ei. Irina ieşise într-adevăr triumfătoare: chiar dacă Litvinov ar fi dat mai multă atenţie discuţiilor din preajma sa, el n-ar fi găsit niciun

101 Ce este dragostea? *(fr.)*

102 O colică ce s-a urcat la inimă *(fr.).*

cuvânt sincer, nicio părere judicioasă, niciun fapt nou în toată flecăreala asta stearpă şi dezlânată. Nici în strigăte sau în exclamaţii nu se simţea pasiunea; până şi calomnia era lipsită de patimă: doar uneori de sub masca unei indignări aşa-zise civice, sau a unei prefăcute indiferenţe dispreţuitoare, se văicărea cu glas piţigăiat teama pentru o presupusă micşorare a veniturilor… Iar câteva nume, pe care urmaşii nu le vor uita, erau pronunţate cu scrâşnete de dinţi… Şi de-ar fi existat măcar o picătură de viaţă reală în acel moloz şi gunoi!… Ce vechituri, ce nimicuri inutile, ce fleacuri netrebnice ocupau minţile şi sufletele acestor oameni – şi nu numai în seara asta, nu numai în societate, ci chiar acasă la dânşii, în toate zilele şi ceasurile, în lungul şi-n latul fiinţei lor! Şi în definitiv ce grosolănie şi ce lipsă de înţelegere faţă de tot ceea ce constituie şi înfrumuseţează însăşi viaţa omenească!

Despărţindu-se de Litvinov, Irina îi strânse din nou mâna şi îi şopti semnificativ:

— Ei, ce zici? Eşti mulţumit? Te-ai săturat de privit? Îţi place?

El nu răspunse nimic. Se plecă numai adânc şi tăcut în faţa ei.

Rămânând singură cu soţul, Irina ar fi vrut să se ducă în iatacul său… Generalul o opri.

— *Je vous ai beaucoup admirée ce soir, madame,* rosti el, fumând o ţigară, sprijinit de cămin. *Vous vous êtes parfaitement moquée de nous tous.*[103]

— *Pas plus cette fois-ci que les autres*[104], răspunse ea nepăsătoare.

— Cum trebuie s-o înţeleg? întrebă Ratmirov.

— Cum doreşti.

— Hm! *C'est clair*[105]*.* Precaut, cu gesturi ca de pisică,

---

103 V-am admirat mult, doamnă, în seara asta. V-aţi bătut joc din plin de noi toţi *(fr.).*

104 Nu mai mult decât în alte daţi *(fr.).*

105 E limpede *(fr.).*

Ratmirov scutură scrumul ţigării cu vârful unghiei lungi de la degetul cel mic. Dar apropo! Noua dumitale cunoştinţă, cum îi zice?... domnul Litvinov are desigur reputaţia unui om înzestrat cu mult spirit?

La numele lui Litvinov, Irina se întoarse cu vioiciune:

— Ce vrei să spui?

Generalul surâse.

— E aşa de taciturn totdeauna... Se teme, pesemne, să nu se compromită.

Irina zâmbi la rândul său, dar cu totul altfel decât soţul său:

— E mai bine să taci, decât să vorbeşti... ca alţii.

— *Attrapé!*[106] rosti cu o prefăcută smerenie Ratmirov. Fără glumă, are o figură foarte interesantă... o expresie aşa de concentrată... şi îndeobşte o ţinută... adăugă el, potrivindu-şi nodul cravatei şi, cu capul dat pe spate, îşi privi propriile mustăţi. Îmi închipui că-i republican, în genul celuilalt prieten al dumitale, domnul Potughin. Iată încă un geniu taciturn!

Sprâncenele Irinei se ridicară încet deasupra ochilor luminoşi, larg deschişi. Iar buzele i se strânseră, aproape ca într-o grimasă.

— De ce vorbeşti aşa, Valerian Vladimirîci? remarcă ea cu un aer de-o prefăcută compătimire, îţi risipeşti zadarnic gloanţele... Doar nu suntem în Rusia, nimeni nu te aude.

Ratmirov avu un rictus involuntar.

— Nu-i numai părerea mea, Irina Pavlovna, adăugă el, cu o voce guturală. Şi alţii găsesc că boierul acesta are aer de carbonar.

— Oare? Şi care-s aceşti alţii?

— Boris, de pildă...

— Cum? Şi acesta a simţit nevoia să-şi exprime părerea?

Irina îşi mişcă umerii, ca şi cum ar fi fost înfiorată de un val de frig, şi-i atinse cu vârful degetelor.

---

106 M-am prins! *(fr.)*

— Da, acesta… acesta. Permite-mi să fac o remarcă, Irina Pavlovna, parcă te-ai supărat – şi cunoşti zicala: cine se supără…

— Eu să mă supăr? Şi adică de ce m-aş supăra?

— Ştiu eu? Poate ai fost dezagreabil impresionată de remarca pe care mi-am permis s-o fac cu privire la…

Ratmirov se opri.

— Cu privire la cine? repetă întrebător Irina. Ah, te rog, fără ironii şi cât mai repede. Sunt obosită, vreau să mă culc. Ea luă o lumânare de pe masă. Cu privire la cine?

— Bineînţeles, cu privire la acelaşi domn Litvinov. Deoarece nu-i nicio îndoială acum că domnul acesta te interesează în cel mai înalt grad…

Irina îşi ridică mâna, în care ţinea sfeşnicul, până la înălţimea feţei soţului său. Îl privi ţintă, atent, aproape cu curiozitate, şi brusc izbucni în hohote de râs.

— Ce te-a apucat? o întrebă Ratmirov, încruntându-şi sprâncenele.

Irina continua să râdă.

— Ce înseamnă asta? întrebă el din nou, bătând din picior.

Soţul se simţea jignit, rănit în mândria lui. În acelaşi timp frumuseţea acestei femei, care stătea atât de nestânjenit şi de semeţ înaintea lui, îl fascina… îl tortura. Vedea totul, toate farmecele ei, până şi reflexul trandafiriu al unghiilor elegante din vârful degetelor sale delicate, care strângeau cu putere sfeşnicul greu de bronz întunecat… nici acest reflex nu scăpă atenţiei lui încordate… şi obida i se împlântă încă mai adânc în inimă. Iar Irina râdea mai departe.

— Cum? Dumneata? Eşti gelos? rosti ea în cele din urmă, apoi se întoarse cu spatele şi ieşi din odaie. „E gelos!” se mai auzi de după uşă şi un hohot de râs răsună din nou.

Ratmirov se uită mohorât în urma soţiei lui – nici chiar acum nu-i scăpă sprinteneala staturii şi a mişcărilor sale.

Cu o lovitură puternică, el strivi ţigara de placa de marmoră a căminului şi o zvârli cât colo. Obrajii îi deveniră dintr-o dată livizi, un tremur îi agită bărbia, iar ochii săi rătăceau tâmp şi sălbatic pe duşumea, ca şi cum căuta ceva… Orice urmă de eleganţă dispăru de pe faţa lui. Aceeaşi expresie trebuie să fi avut generalul când dăduse ordinul să fie biciuiţi ţăranii din Bielorusia.

Între timp Litvinov ajunsese acasă şi, aşezându-se pe un scaun înaintea mesei, îşi cuprinse capul cu amândouă mâinile şi rămase aşa, încremenit, într-un târziu se sculă, deschise o besactea şi, luând un portofel, scoase din despărţiturile lui portretul Tatianei, din care îl privi cu tristeţe chipul ei desfigurat şi urâţit, cum se întâmplă deseori în fotografie. Logodnica lui Litvinov era o fată din Velikorosia, blondă, plinuţă, cu trăsături cam greoaie, dar cu o încântătoare expresie de bunătate şi de blândeţe în ochii inteligenţi, căprui-luminoşi, cu fruntea albă, gingaşă, pe care parcă se odihnea veşnic o rază de soare. Litvinov nu-şi luă ochii îndelung de la fotografie; apoi o îndepărtă încetişor şi iarăşi se apucă cu amândouă mâinile de cap. „Totul s-a sfârşit! murmură el în cele din urmă. Irina! Irina!”

De-abia acum, în această clipă, Litvinov înţelese că era îndrăgostit de dânsa nebuneşte, pentru totdeauna – şi că se îndrăgostise chiar de la prima întâlnire la Vechiul Castel, ba, mai mult chiar, că nu încetase niciodată de a o iubi. Şi cum s-ar mai fi minunat, cum n-ar fi crezut şi cum ar fi izbucnit în râs, dacă i s-ar fi spus cumva acest lucru cu câteva ceasuri mai înainte!

— Dar Tania, Tania, Dumnezeule! Tania, Tania! Repetă el disperat, în timp ce Irina îi răsărea înainte, în rochia ei neagră, ca de doliu, cu o expresie de calm şi strălucire victorioasă pe figura-i albă ca marmora.

XVI

Litvinov nu închise ochii toată noaptea şi nici nu se dezbrăcă. Se înăbuşea. Ca om cinstit şi drept, el înţelegea importanţa obligaţiilor sale, sanctitatea datoriei şi socotea ca o ruşine să se înşele pe sine însuşi cu slăbiciunea şi cu greşeala lui. Simţi mai întâi un fel de amorţire. Nu putu înlătura mult timp povara unei impresii nedesluşite, semiconştiente. Apoi se văzu stăpânit de teroare la gândul că viitorul său, aproape cucerit, este învăluit din nou în negură, iar casa lui – abia durată – începe să se clatine… Porni să se acuze fără milă, dar numaidecât i se curmă elanul. „Ce laşitate! îşi zise. Acum nu-i vorba de reproşuri. Trebuie să fac ceva, Tania este logodnica mea. Ea a crezut în dragostea mea, în cinstea mea. Suntem uniţi pe veci. Nu putem şi nici nu trebuie să ne despărţim.” Îşi imagină toate calităţile Tatianei. Le socoti în gând una câte una. Se sili să trezească în sufletul său înduioşare şi gingăşie. „Nu-mi rămâne decât un singur lucru, se gândi el, să alerg numaidecât, într-un suflet, fără a-i aştepta sosirea, să zbor în întâmpinarea ei… Voi suferi, voi fi nefericit cu Tania? Nu se ştie… Oricum, nu-i cazul să stau la gânduri, nici să ţin seama de asta. Trebuie să-mi îndeplinesc datoria chiar de-ar fi să mor!

— Dar n-ai dreptul s-o înşeli, îi şoptea o altă voce. N-ai dreptul să-i ascunzi schimbarea survenită în sentimentele tale. Auzind că te-ai îndrăgostit de alta, poate însăşi Tania nu va mai consimţi să fie soţia ta.

— Fleacuri! Fleacuri! Replică el. Toate acestea sunt sofisme, şiretlicuri ruşinoase, rea-credinţă… N-am dreptul să-mi calc cuvântul dat, asta-i! Da, aşa se şi cuvine… Atunci trebuie să plec fără s-o mai revăd pe cealaltă…”

Dar la gândul acesta, Litvinov simţi o strângere de inimă. Avu o senzaţie fizică de frig… un tremur neaşteptat îi înfiora trupul, dinţii îi clănţăneau. Se întinse şi căscă, de parcă îl scuturau frigurile. Fără să insiste asupra ultimului gând, sugrumându-l şi aruncându-l cât colonel începu să se frământe şi să se mire cum putuse să se îndrăgostească din nou de această fiinţă coruptă, mondenă, înconjurată de-o societate ostilă şi respingătoare. Încerca să se cerceteze pe sine însuşi: oare într-adevăr s-a îndrăgostit de ea, şi făcu doar un gest de lehamite. Pe când se mira şi şovăia încă, un chip încântător se ivea înaintea lui; gene strălucitoare se înălţau pe o pereche de ochi fermecători – privirea lor stăruitoare îi străpungea încet inima, o voce suna dulce, iar nişte umeri sclipitori de tânără regină ieşeau din neguri uşoare, parfumate, vibrând de prospeţime şi de voluptate caldă…

Spre dimineaţă, Litvinov luă în sfârşit o hotărâre. Să plece în aceeaşi zi în întâmpinarea Tatianei şi, într-o ultimă întrevedere cu Irina, să-i spună tot adevărul, neavând încotro, şi să se despartă de dânsa pentru totdeauna.

Făcu ordine, îşi rândui lucrurile; apoi aşteptă amiaza şi porni spre locuinţa ei. Văzând însă jaluzelele trase pe jumătate, şovăi… nu mai avu curajul să treacă pragul hotelului, ci măsură de câteva ori aleea Lichtenthal. „Omagiile mele domnului Litvinov!” răsună o voce ironică dintr-un docar înalt, care trecea în goană. Litvinov îşi ridică ochii şi-l văzu pe generalul Ratmirov, şezând alături de prinţul M., un sportiv cunoscut, amator de cai şi de echipaje englezeşti. Prinţul mâna caii, iar generalul se întoarse într-o rână şi zâmbi, ridicându-şi cu un gest larg pălăria. Litvinov îi răspunse la salut şi în aceeaşi clipă, ca sub imboldul unei porunci tainice, porni în goană drept la Irina.

Ea era acasă. El se anunţă şi fu imediat primit. Când intră, o găsi stând în mijlocul odăii. Purta o bluză de dimineaţă cu mâneci largi, desfăcute. Faţa-i palidă ca şi în ajun, însă fără aceeaşi prospeţime, vădea oboseala. Surâsul

galeş, schiţat la întâmpinarea musafirului, accentua această expresie, îi întinse mâna şi îl privi tandru, dar distrat.

— Mulţumesc că ai venit, rosti ea cu o voce tânguitoare şi se lăsă într-un fotoliu. Nu mă simt tocmai bine. N-am dormit cumsecade. Ei, ce ai de spus despre reuniunea de aseară? N-am avut dreptate?

Litvinov se aşeză.

— Am venit la dumneata, Irina Pavlovna, începu el.

Ea îşi îndreptă numaidecât statura şi se întoarse spre dânsul. Ochii i se opriră ţintă asupra lui Litvinov.

— Ce-i cu dumneata? exclamă Irina. Eşti palid ca un mort, eşti bolnav? Ce ţi s-a întâmplat?

Litvinov se tulbură.

— Ce am, Irina Pavlovna?

— Ai primit vreo veste proastă? S-a petrecut vreo nenorocire? Spune-mi, mai repede…

Litvinov o privi la rândul său pe Irina.

— N-am primit nicio veste proastă, rosti el cu o sforţare. Dar o nenorocire mi s-a întâmplat, într-adevăr… o mare nenorocire… asta m-a şi adus aici.

— O nenorocire? Ce anume?

— Iată… ce…

Litvinov vru să urmeze… dar nu fu în stare, îşi strânse mâinile cu atâta putere, încât îi trosniră degetele, Irina îşi plecă bustul înainte şi rămase încremenită.

— Ah! Te iubesc! izbucni în sfârşit un geamăt surd din pieptul lui Litvinov, care se întoarse, vrând parcă să-şi ascundă faţa.

— Cum, Grigori Mihailîci, dumneata… Irina de asemeni nu-şi putu sfârşi fraza şi, rezemându-se de speteaza fotoliului, îşi duse la ochi amândouă mâinile. Dumneata… mă iubeşti?

— Da… da… da! repeta el cu înverşunare, căutând să-şi întoarcă cât mai mult faţa.

În odaie se lăsă o tăcere desăvârşită. Un fluture intrat în

zbor pe fereastră se zbătea între perdea şi geam.

Cel dintâi începu să vorbească Litvinov.

— Iată, Irina Pavlovna, începu el… iată nenorocirea care m-a lovit, pe care ar fi trebuit s-o prevăd şi s-o evit, dacă – la fel ca şi odinioară la Moscova – n-aş fi fost luat năprasnic de torent. Pesemne soarta a hotărât să fiu supus la aceleaşi grele încercări ce păreau că nu se vor mai întoarce, şi tot datorită dumitale. Nu zadarnic m-am împotrivit, mai degrabă am încercat să mă împotrivesc. Dar nu poţi scăpa de ceea ce ţi-e scris. Îţi mărturisesc toate acestea pentru a pune capăt cât mai repede acestei… acestei tragicomedii, adăugă el, într-un nou acces de înverşunare şi de ruşine.

Litvinov se opri din nou. Fluturele se zbătea şi fremăta mai departe în geam. Iar Irina nu-şi lua mâinile de pe faţă.

— Dar oare nu te înşeli? se auzi şoapta ei printre degetele acestor mâini albe, din care parcă pierise tot sângele.

— Nu mă înşel deloc, răspunse cu o voce surdă Litvinov. Te iubesc cum n-am iubit niciodată pe nimeni în afară de dumneata. N-am să-ţi fac niciun reproş. Ar fi prea absurd. N-am să-ţi repet că poate nimic din toate acestea nu s-ar fi întâmplat, dacă ai fi avut altă atitudine faţă de mine… Fără îndoială, toată vina cade numai asupră-mi. M-a pierdut prea marea mea încredere în forţele mele. Am fost pedepsit pe bună dreptate. Iar dumneata nu te puteai aştepta la acest sfârşit. Nu ţi-ai dat seama, desigur, că primejdia n-ar fi fost aşa de mare pentru mine dacă nu ţi-ai fi recunoscut atât de franc vina… aşa-zisa vină faţă de mine şi n-ai fi vrut s-o ispăşeşti. Dar ce-i făcut rămâne făcut… Am vrut numai să-ţi lămuresc situaţia mea, care-i şi aşa destul de complicată… Cel puţin aşa nu va mai fi între noi nicio neînţelegere, cum ai spus. Iar sinceritatea mărturisirii mele va micşora desigur sentimentul de jignire, pe care trebuie să-l încerci.

Litvinov vorbea cu ochii în pământ. Dar, chiar dacă ar fi privit-o pe Irina, n-ar fi putut citi cele întipărite pe faţa ei,

căci ea şi-o ascundea mai departe cu mâinile. Dar ceea ce se petrecea pe chipul ei cu siguranţă că l-ar fi uluit. Într-adevăr, faţa ei reflecta spaimă, bucurie, o fericită sfârşeală şi nelinişte. Ochii abia îi licăreau pe sub genele lăsate. O răsuflare prelungă şi sacadată îi îngheţa buzele întredeschise, ca însetate…

Litvinov tăcu aşteptând o vorbă, un semn… dar nu-l primi!

— Nu-mi rămâne decât un singur lucru, reluă el, să plec. Am venit să-mi iau rămas-bun.

Irina lăsă să-i cadă mâinile pe genunchi.

— Dar, Grigori Mihailîci, după cât mi-aduc aminte, începu ea, persoana… aceea… despre care mi-ai vorbit… trebuie să sosească aici? N-o aştepţi?

— Da! Însă am să-i scriu… Ea se va opri undeva pe parcurs… la Heidelberg, de pildă.

— A! La Heidelberg… Da… Acolo-i foarte bine… Dar asta trebuie să vă strice toate planurile. Eşti sigur, Grigori Mihailîci că nu exagerezi, *et que ce n'est pas une fausse alarme?*[107]

Irina vorbea încet, aproape rece, cu pauze scurte, uitându-se spre fereastră. Litvinov nu-i răspunse la ultima întrebare.

— De ce mi-ai vorbit de jignire? urmă ea. Eu nu mă simt jignită… O, deloc! Şi dacă unul dintre noi e vinovat, acesta, în orice caz, nu eşti dumneata… oricum nu singur… Aminteşte-ţi ultimele noastre convorbiri şi te vei convinge că nu dumneata eşti vinovatul.

— Nu m-am îndoit niciodată de generozitatea dumitale, rosti printre dinţi Litvinov. Aş vrea să ştiu dacă îmi aprobi intenţia?

— De a pleca?

— Da.

Irina se uita mereu într-o parte.

— În primul moment mi s-a părut prematură… Dar după

---

107 Şi că nu-i o falsă alarmă ? *(fr.)*

aceea am reflectat asupra celor ce mi-ai spus… şi, dacă într-adevăr nu te înşeli, cred că-i mai bine să pleci… e mai bine pentru amândoi.

Vocea Irinei devenea din ce în ce mai slabă, iar vorba ei mai încetinită.

— Generalul Ratmirov ar putea remarca, desigur, dădu să înceapă vorba Litvinov.

Irina îşi plecă iarăşi ochii în pământ şi un zvâcnet straniu îi înfiora obrazul în preajma buzelor, tresări şi se şterse.

— Nu, nu m-ai înţeles, îl întrerupse ea. Nu m-am gândit la soţul meu. Ce rost ar avea? N-ar fi nimic de remarcat. Totuşi repet: despărţirea e necesară pentru amândoi.

Litvinov îşi ridică pălăria care îi lunecase pe parchet.

„Totul s-a sfârşit, gândi el, trebuie să plec.”

— Aşadar, nu-mi rămâne, Irina Pavlovna, decât să-mi iau rămas-bun de la dumneata, rosti el cu glas tare. Şi avu deodată o strângere de inimă, parcă şi-ar fi pronunţat propria sa osândă. Nu-mi rămâne decât o singură speranţă: să nu păstrezi o amintire urâtă despre mine… şi dacă vreodată…

Irina îi tăie din nou vorba:

— Mai aşteaptă, Grigore Mihailîci, nu-ţi lua încă rămas-bun de la mine. Ar fi prea precipitat.

Litvinov avu o tresărire lăuntrică, dar o durere arzătoare izbucni îndată, cu o putere îndoită, în inima lui.

— Dar nu mai pot rămâne aici! exclamă el. De ce? De ce să prelungim zbuciumul acesta?

— Nu-ţi lua încă rămas-bun de la mine, repetă Irina. Trebuie să te mai văd încă o dată… Vasăzică, din nou o altă despărţire mută ca cea de la Moscova, nu, nu mai vreau asta. Poţi să pleci acum, dar făgăduieşte-mi, dă-mi cuvântul de onoare că nu vei pleca fără să ne fi întâlnit încă o dată.

— Doreşti asta?

— O pretind. Dacă vei pleca, fără să-ţi fi luat rămas-bun de la mine, niciodată, da, niciodată nu voi ierta fapta asta.

Ai auzit? Niciodată! Curios! Adăugă ea ca pentru sine. Nici nu-mi vine să cred că mă aflu la Baden… Mi se pare că-s la Moscova… Pleacă acum!

Litvinov se sculă.

— Irina Pavlovna, rosti el. Dă-mi mâna.

Irina scutură din cap.

— Ţi-am mai spus că nu vreau să-mi iau rămas-bun de la dumneata.

— N-o cer pentru rămas-bun…

Irina dădu să-i întindă mâna, dar se uită la Litvinov, prima dată după declaraţia lui de dragoste, şi şi-o retrase înapoi.

— Nu, nu, murmură ea. N-am să-ţi dau mâna. Nu, nu! Pleacă.

Litvinov salută şi ieşi. Nu-şi dădea seama de ce Irina îi refuza o ultimă strângere prietenească de mână… Nu înţelegea de ce se teme.

El ieşi, iar Irina se afundă iarăşi în fotoliu şi din nou îşi acoperi faţa cu mâinile.

XVII

Litvinov nu se întoarse acasă. Plecă în munţi şi, pătrunzând într-un desiş de pădure, se aruncă cu faţa în jos şi rămase întins la pământ aproape un ceas. Nu se chinuia. Nu plângea. Se simţea doar copleşit de-o istovire împovărătoare. Niciodată nu încercase asemenea senzaţie. Avea un sentiment, dureros şi insuportabil, de pustietate lăuntrică, în juru-i şi pretutindeni... Nu se gândea nici la Irina, nici la Tatiana. Ştia un singur lucru: că primise parcă o lovitură de secure, care-i despicase în două viaţa – cum ţi se taie un otgon ce te leagă de port – şi acum el era prins şi atras înainte de ceva necunoscut, glacial... I se părea uneori că un vifor se dezlănţuie asupra-i şi-i simţea răbufnirile năvalnice şi dezordonate, ca sub bătăile unor uriaşe aripi negre... Totuşi hotărârea lui rămase neşovăielnică. Nici nu mai putea fi vorba... să rămână la Baden. Cu gândul parcă era şi plecat. Se vedea chiar în vagonul huruitor şi afumat. Călătorea gonind întruna în depărtarea mută, dezolantă. Într-un târziu, se sculă în picioare şi, lipindu-şi fruntea de scoarţa unui copac, rămase nemişcat. Apoi prinse cu o mână, fără să-şi dea seama, vârful unui fir de ferigă, pe care începu să-l legene ritmic. Zgomotul unor paşi care se apropiau îl făcu să-şi vină în fire: doi cărbunari, cu câte un sac mare în spate, coborau pe poteca povârnită. „E timpul!” murmură Litvinov şi porni spre oraş în urma cărbunarilor. Coti spre gară şi expedie o telegramă adresată Kapitolinei Markovna, mătuşa Tatianei. O informă despre neîntârziata lui plecare şi îi dădea întâlnire la hotelul Schrader din Heidelberg. „Dacă-i vorba s-o sfârşesc, apoi o sfârşesc dintr-o dată, îşi zise el, n-are rost s-o amân pe mâine.” Intră pe urmă într-o sală de joc,

urmări cu o curiozitate nătângă figura a doi-trei jucători, văzu de departe ceafa respingătoare a lui Bindasov, fruntea solemnă a lui Pişcialkin şi, după ce stătu câteva momente sub colonadă, se îndreptă fară grabă spre casa Irinei. Nu-l îndemna spre dânsa o pornire neaşteptată şi involuntară. Era decis să plece, dar şi să-şi ţină cuvântul dat de a o revedea ultima oară. El intră în hotel, neobservat de portar, urcă scara neîntâlnind pe nimeni. Fără să bată la uşă, o împinse şi pătrunse în cameră.

Irina şedea în acelaşi fotoliu, îmbrăcată cu aceeaşi rochie, în aceeaşi atitudine cum o lăsase acum trei ceasuri. Se vedea nu numai că nu-şi schimbase locul, dar şi că nu făcuse absolut nicio mişcare. Îşi înălţă încet capul şi, zărindu-l pe Litvinov, tresări şi se apucă de braţul fotoliului.

— M-ai speriat, murmură ea.

Litvinov, surprins, se uită la dânsa în tăcere. Expresia feţei sale, ochii ei stinşi îl uimiră. Irina se sili să zâmbească şi îşi îndreptă părul zburlit.

— Nu-i nimic… Eu, drept să-ţi spun, nu-mi dau seama bine… dar mi se pare că am aţipit.

— Scuză-mă, Irina Pavlovna, începu Litvinov, că am intrat fară să mă anunţ… Am vrut să îndeplinesc ceea ce ai binevoit a-mi cere. Cum plec astă-seară…

— Azi? Dar mi-ai spus, mi se pare, că voiai să trimiţi mai înainte o scrisoare…

— Am expediat o telegramă.

— A! Ai găsit de cuviinţă să te grăbeşti. Şi când pleci? Adică la ce oră?

— Diseară, la şapte!

— Aşa! La şapte! Şi ai venit să-ţi iei rămas-bun?

— Da, Irina Pavlovna, să-mi iau rămas-bun.

Irina tăcu.

— Trebuie să-ţi mulţumesc, Grigori Mihailîci. Pesemne nu ţi-a venit uşor să treci pe aici.

— Da, Irina Pavlovna, nu mi-a fost deloc uşor.

— Nici să trăieşti nu-i lucru uşor. Ce părere ai, Grigori

Mihailîci?

— Depinde, Irina Pavlovna.

Irina tăcu din nou, rămânând parcă pe gânduri.

— Prin faptul c-ai venit mi-ai dovedit că-mi eşti prieten, rosti ea în cele din urmă. Îţi mulţumesc! În general aprob intenţia de a termina totul cât mai repede posibil… fiindcă orice întârziere… fiindcă… fiindcă chiar eu, cea pe care ai acuzat-o de cochetărie, ba m-ai făcut chiar comediană – mi se pare că aşa m-ai numit?…

Irina se sculă brusc şi, aşezându-se în alt fotoliu, se aplecă şi îşi lipi faţa şi mâinile de marginea mesei…

— Fiindcă te iubesc… şopti ea printre degetele strânse.

Litvinov se clătină, ca şi cum ar fi primit o lovitură în piept. Irina se înturnă cu durere în altă parte, vrând parcă – la rândul ei – să-şi ascundă faţa de dânsul şi îşi culcă obrazul pe masă.

— Da, te iubesc… te iubesc… de altfel ştii asta.

— Eu? Ştiu eu asta? rosti în sfârşit Litvinov. Eu?

— Ei bine, îţi dai seama acuma, urmă Irina, că trebuie neapărat să pleci… că orice amânare este imposibilă… atât pentru dumneata, cât şi pentru mine… E primejdios, e groaznic… Adio! Adăugă ea, sculându-se năvalnic din fotoliu. Adio!

Irina făcu câţiva paşi spre uşa iatacului şi, întinzând mâna îndărăt, o agită grăbită în aer, ca şi cum ar fi dorit să întâlnească şi să strângă mâna lui Litvinov, dar el rămase ca împietrit, departe… Ea repetă încă o dată: „Adio, uită-mă!” şi, fără să privească înapoi, se năpusti afară din cameră.

Litvinov rămase singur, neputându-şi veni încă în fire. Se dezmetici în sfârşit, se îndreptă în grabă spre uşa iatacului, repetă numele Irinei o dată, de două ori, de trei ori… Apucă chiar mânerul uşii… când glasul sonor al lui Ratmirov se auzi pe peronul hotelului.

Litvinov îşi înfundă pălăria pe ochi şi coborî pe scară. Elegantul general se afla înaintea cabinei portarului şi, într-

o nemţească stricată, îi spunea că doreşte să angajeze o trăsură pe toată ziua următoare. Văzându-l pe Litvinov, ridică iarăşi pălăria în mod exagerat şi iarăşi îi prezentă omagiile sale. Era vădit o ironie… Dar, în aceste clipe, lui Litvinov îi păsa prea puţin de asta. Abia răspunse la salutul lui Ratmirov şi, ajuns la locuinţa lui, se opri înaintea geamantanului său, pregătit şi încuiat dinainte. Capul îi vâjâia, iar inima îi vibra ca o strună. Ce avea de făcut acum? Cum ar fi putut prevedea una ca asta?

Totuşi prevăzuse situaţia aceasta, oricât de neverosimil ar părea. Ea îl asurzi acum ca un trăsnet. Şi totuşi o prevăzuse, deşi nu avea curajul să recunoască. De altfel nu ştia nimic sigur. Totul i se încurcase şi i se amestecase în cap; îşi pierduse firul propriilor sale gânduri. Îşi aminti de Moscova, îşi aduse aminte cum şi atunci totul se spulberase ca-ntr-o furtună năprasnică. Se înăbuşea: un sentiment de extaz – dar un extaz lipsit de bucurie, fără nicio nădejde – îi apăsa ca o povară pieptul şi i-l strivea. Pentru nimic în lume n-ar fi consimţit ca vorbele rostite de Irina să nu fi fost rostite de ea… dar degeaba! Aceste cuvinte nu puteau totuşi să-i schimbe hotărârea luată, care – ca şi mai înainte – nu se clătina deloc şi se ţinea ferm, ca ancora aruncată în adâncuri. Litvinov pierduse firul conducător al gândurilor sale… da; oricum însă, era stăpân pe voinţa lui; dispunea de el însuşi ca de-o persoană străină, subordonată lui. Litvinov sună chelnerul, ceru socoteala, reţinu un loc în omnibuzul de seară. Voia înadins să arunce în aer toate podurile din urma lui. „După aceea pot să şi mor! M repetă el, ca-n noaptea fără somn din ajun. Fraza asta îi era mai ales pe plac. „După aceea pot să şi mor!” rostea mereu, măsurând încet camera în lung şi în lat. Din când în când îşi închidea involuntar ochii şi i se tăia răsuflarea, când cuvintele Irinei năvăleau în sufletul său, pârjolindu-l cu flacăra lor. „Pesemne nu poţi iubi de două ori. Ţi-a intrat în sânge o altă viaţă, ai primit-o, şi de otrava asta nu scapi, până la sfârşitul zilelor. Nu poţi rupe lanţurile

în care te zbaţi. Aşa-i… însă ce dovedeşte asta? Fericirea… Dar oare-i posibilă? Tu o iubeşti, să zicem… că şi ea… de asemeni, te iubeşte…”

Litvinov se sili să-şi recapete stăpânirea de sine. Ca un călător într-o noapte întunecoasă care vede un licăr de lumină şi, temându-se să nu rătăcească drumul, nu-şi ia nicio clipă ochii de acolo, tot aşa şi Litvinov, încordându-şi atenţia, urmărea mereu acel punct, ţelul acela. A-şi întâlni logodnica, ba a ajunge, la drept vorbind, nu la logodnică (de altfel se silea nici să nu se gândească la dânsa), ci la camera de hotel din Heidelberg, iată farul salvator care i se arăta ferm înainte. Ce va fi mai departe nu ştia – şi nici nu-l interesa… Un lucru era sigur: că nu se va mai întoarce înapoi. „După aceea pot să şi mor!” repetă el pentru a zecea oară şi se uită la ceasornic.

Şase şi un sfert! Ce mult mai avea de aşteptat! Litvinov începu din nou să se plimbe prin odaie, în sus şi-n jos. Soarele scăpată la asfinţit, cerul începu să se îmbujoreze printre copaci, iar amurgul trandafiriu se strecura prin ferestrele înguste în camera care se întuneca. Deodată i se păru că uşa se deschide uşurel şi repede în spatele său şi tot aşa de brusc se închise la loc… îşi întoarse capul; în dreptul uşii, într-o mantilă neagră, stătea o femeie…

— Irina! exclamă el, împreunându-şi mâinile.

Ea îşi înălţă capul şi căzu la pieptul său.

*

Două ore mai târziu Litvinov şedea pe divan. Geamantanul se afla într-un colţ, deschis şi gol. Iar pe masă, printre lucrurile împrăştiate, se afla scrisoarea Tatianei, primită chiar atunci. Tatiana îi scria că hotărâse să-şi grăbească plecarea din Dresda, întrucât sănătatea mătuşii sale se refăcuse cu totul. Iar dacă nu va interveni nimic nou, amândouă vor sosi a doua zi în Baden la amiază. Spera că el le va ieşi în întâmpinare la gară. Litvinov le

oprise camere în acelaşi hotel, unde locuia el însuşi.

În aceeaşi seară Litvinov trimise Irinei un bilet şi a doua zi dimineaţă primi răspunsul: „O zi mai devreme sau mai târziu, scria ea, totuna-i: lucrul era inevitabil. Iar eu îţi repet ce ţi-am spus şi aseară: viaţa mea se află în mâinile tale. Fă cu mine orice doreşti. Nu vreau să-ţi stingheresc libertatea, dar ia aminte că – dacă trebuie – părăsesc totul şi merg după tine până la capătul pământului. Mâine ne vedem, nu-i aşa? A ta, Irina.”

Ultimele două cuvinte erau scrise cu trăsături mari, hotărâte, îndrăzneţe.

XVIII

Printre persoanele prezente în ziua de 18 august la prânz pe peronul gării se afla şi Litvinov. Întâlnise, cu puţin mai înainte, pe Irina într-o caleaşca deschisă, şezând alături de soţul ei şi de un alt domn în vârstă. Litvinov ştia bine că ea îl văzuse. Ochii ei se întunecară dintr-o dată, dar se ascunse numaidecât de dânsul după umbrelă.

Din ajun şi până atunci o stranie schimbare se petrecuse întrânsul – în înfăţişare, mişcări şi în expresia feţei. El însuşi se simţea cu totul alt om. Siguranţa de sine, liniştea şi respectul de el însuşi – totul se risipise. Nu mai rămăsese nimic din fosta lui structură sufletească. Puternicele impresii recente îi întunecaseră tot trecutul. Încerca o senzaţie cu totul nouă, intensă, plăcută şi penibilă în acelaşi timp. Parcă un oaspete misterios se furişase în sanctuarul său şi pusese stăpânire pe dânsul: se cuibărise tăcut în sufletul lui şi se întinsese în voie, ca un stăpân într-o nouă locuinţă. Litvinov nu se mai ruşina, simţea numai frică. Şi în acelaşi timp o temeritate fără de frâu se aprinse în el. Învinşii, prizonierii cunosc acest amestec de sentimente contradictorii – care nu-i străin nici hoţului la primul furt. Iar Litvinov fusese învins, învins năprasnic… şi ce se alesese din onoarea lui?

Trenul întârzie câteva minute. Neliniştea lui Litvinov se prefăcu în apăsare chinuitoare: nu putea sta pe loc, se înghesuia, palid, şi se pierdea în mulţime. „Doamne, Dumnezeule, se gândea el, dacă ar mai fi întârziat măcar o zi!” Prima lui privire aruncată Taniei, prima ei privire asupra lui – iată ce-l îngrozea mai mult, iată prin ce încercare voia să treacă cât mai repede… Dar după aceea? După aceea – fie ce-o fi!… Nu mai lua nicio hotărâre, nu mai

răspundea de el însuşi. Fraza din ajun îi fulgeră dureros în minte… Iată cum o întâmpina el pe Tania.

Un fluier prelung răsună în cele din urmă. Se auzi un huruit greu, sporind din clipă în clipă, iar la o cotitură a drumului de fier se ivi locomotiva, lunecând încet. Lumea porni în întâmpinarea trenului. Litvinov se luă după alţii, împleticindu-se, ca un condamnat. Chipuri şi pălării de damă începură să se ivească din vagoane. Într-o fereastră se zări fluturând o batistă albă. Kapitolina Markovna îi făcea semn… Totul era sfârşit! Ea îl văzu pe Litvinov, care o recunoscu. Trenul se opri. Litvinov se repezi la portieră şi o deschise. Tatiana stătea lângă mătuşa sa şi, zâmbindu-i senin, îi întindea mâna.

Litvinov le ajută pe amândouă să coboare din vagon, le spuse câteva cuvinte de bun sosit, nedesluşite şi fără şir. Începu apoi să se agite cu biletele, cu luarea în primire a sacilor de voiaj şi a pledurilor, alergă după hamal, chemă o trăsură; oamenii furnicau în jurul lui, iar el era bucuros de prezenţa, de zgomotul şi de strigătele lor. Tatiana se dădu puţin deoparte şi, zâmbind mereu, aştepta liniştită sfârşitul grabnicelor lui dispoziţii. Kapitolina Markovna, dimpotrivă, nu se putea astâmpăra la un loc: tot nu-i venea să creadă că, în fine, ajunsese la Baden. Începu deodată să ţipe: „Ce-i cu umbrelele? Tania, unde-s umbrelele?”, fără să-şi dea seama că ea însăşi le ţinea strâns subsuoară; apoi începu să-şi ia rămas-bun, îndelung şi cu voce tare, de la o altă doamnă, cu care făcuse cunoştinţă în timpul voiajului de la Heidelberg la Baden. Persoana asta nu era alta decât doamna Suhancikova, cunoscuta noastră. Ea se dusese la Heidelberg ca să-l salute pe Gubariov şi se întorcea cu „instrucţiuni”. Kapitolina Markovna purta o mantilă pestriţă, destul de ciudată, şi o pălărie rotundă de voiaj în formă de ciupercă, de sub care se iţea în neorânduială părul ei alb, tuns… Scundă, uscăţivă, era îmbujorată de drum şi vorbea ruseşte cu o voce piţigăiată, cântătoare… O remarcai imediat.

În sfârşit Litvinov o instala pe dânsa şi pe Tatiana într-o trăsură, iar el luă loc în faţa lor. Caii porniră. Se stârniră întrebări, se schimbară din nou strângeri de mână, zâmbete, complimente… Litvinov răsuflă uşurat: primele momente trecuseră cu bine. Pesemne el n-o surprinse, n-o tulbură cu nimic pe Tania, care îl privea cu aceeaşi senătate şi încredere, se împurpura la faţă la fel de drăgălaş şi râdea din toată inima. Litvinov hotărî în sfârşit să se uite la dânsa, nu fugar şi în treacăt, ci ţintă, stăruitor: până atunci propriii săi ochi nu i se mai supuneau. O înduioşare involuntară îi strânse inima: expresia senină a acestei figuri cinstite şi sincere era pentru dânsul un amar reproş. „Iată, se gândi el, tu ai venit, biată fată, tu, pe care te-am aşteptat cu atâta drag şi te-am chemat aici, cu care voiam să-mi petrec toată viaţa până la capăt, tu ai venit, tu ai avut încredere în mine… iar eu… iar eu…” Litvinov îşi plecă fruntea, îngândurat; Kapitolina Markovna nu-l lăsă însă pradă gândurilor, ci îl copleşi cu întrebările:

— Ce-i clădirea asta cu coloane? Unde se joacă aici? Cine-i domnul acela care trece? Tania, Tania, ian te uită ce crinoline! Dar celălalt cine o fi fiind? Sunt pesemne aici multe franţuzoaice din Paris? Doamne, ce pălărie! Se poate găsi orice aici, ca la Paris? Dar, îmi închipui, straşnic de scump! Ah, cu ce femeie adorabilă şi inteligentă am făcut cunoştinţă! O cunoaşteţi şi dumneavoastră, Grigori Mihailîci. Mi-a spus că v-a întâlnit la un rus, un spirit de asemeni foarte distins! Mi-a făgăduit că va trece pe la noi. Cum i-a mai scărmănat pe toţi aristocraţii aceştia – o plăcere! Dar oare cine-i domnul cu mustăţi cărunte? Regele Prusiei? Tania, Tania, ia te uită, ăsta-i regele Prusiei. Nu? Nu-i regele Prusiei? E ambasadorul olandez? Nu s-aude… roţile huruie aşa de tare. Ah, ce copaci frumoşi!

— Da, foarte frumoşi, mătuşica, încuviinţă Tania. Totul aici e atât de verde şi de vesel! Nu-i aşa, Grigori Mihailîci…

— Foarte vesel… mârâi el printre dinţi. Trăsura se opri în sfârşit în faţa hotelului.

Litvinov conduse pe amândouă călătoarele la apartamentul reţinut, promise că va trece să le vadă peste o oră şi se întoarse în camera lui. Cum păşi înăuntru, farmecul care se risipise câtva timp puse din nou stăpânire pe dânsul. Aici, în încăperea asta, domnea de ieri Irina. Totul îi amintea de ea; chiar aerul parcă păstrase tainicele urme ale prezenţei sale… Litvinov se simţea iarăşi robul ei. Înşfacă batista ei ascunsă la piept, o lipi strâns de buze, şi amintiri pătimaşe – ca un venin subtil – se revărsară în tot trupul său. Înţelese că nu mai era cu putinţă nici cale întoarsă, nici alegere… Dureroasa înduioşare, trezită de Tatiana în sufletul său, se topi ca zăpada la foc. Mustrarea de conştiinţă se stinse şi ea… pieri cu totul, încât orice tulburare i se risipi din minte. Chiar posibilitatea prefăcătoriei, care-i veni în gând, nu-l mai umplu de dezgust. Dragostea, dragostea Irinei, iată ce reprezenta pentru dânsul dreptatea, legea, conştiinţa… Lui – un om atât de prudent şi de rezonabil – nici nu-i trecea prin cap cum se va descurca din istoria asta, oroarea şi absurditatea situaţiei sale i se păreau uşor de suportat, ca şi cum ar fi fost vorba de-o persoană străină.

Nu trecu un ceas, când un chelner se înfăţişă la Litvinov din partea doamnelor de curând sosite, rugându-l să poftească la ele în hol. El îl urmă pe mesager şi găsi doamnele îmbrăcate şi cu pălăria de cap. Amândouă îşi exprimară dorinţa de a profita de vremea frumoasă pentru vizitarea neîntârziată a Badenului. Mai cu seamă ardea de nerăbdare Kapitolina Markovna, care chiar se indispuse aflând că încă nu sosise ora când se întâlnea *high-life-ul lakonversationshaus.* Litvinov îi oferi braţul, şi cu toţii începură plimbarea oficială. Tatiana mergea lângă mătuşă-sa şi privea în juru-i cu o calmă curiozitate. Kapitolina Markovna continua seria întrebărilor. Căzu într-un extaz mut în faţa ruletei şi a crupierilor distinşi pe care – dacă i-ar fi întâlnit în alt loc – i-ar fi luat desigur drept nişte miniştri. O entuziasmau lopăţelele lor iscusite, movilele de aur şi de

argint de pe postavul verde, femeile uşoare bătrâne şi sulemenite care jucau. Uită cu totul că avea datoria să se indigneze şi era numai ochi urmărind jocul: tresărea la fiecare nouă anunţare a numerelor… Bâzâitul bilei de fildeş în adâncitura mesei verzi o pătrundea până-n măduva oaselor, şi numai când ieşi la aer curat, găsi destulă tărie, scoţând un suspin adânc, să categorisească jocul de noroc drept o născocire imorală a aristocraţiei. Un zâmbet răutăcios încremeni pe buzele lui Litvinov. Vorbea sacadat şi leneş, ca şi cum ar fi fost înciudat sau plictisit… Dar, întorcându-se spre Tatiana, îşi pierdu stăpânirea de sine. Ea îl privea cu luare-aminte şi cu o expresie, ca şi cum singură s-ar fi întrebat: ce impresie i se izvodea în suflet? Litvinov se grăbi să-i facă un semn cu capul; ea îi răspunse în acelaşi fel şi îl privi mai departe întrebător, puţin încordat: ca şi cum Litvinov s-ar fi aflat mai departe decât era în realitate. Litvinov conduse vizitatoarele cât mai departe de *Konversationshaus* şi – ocolind „Arborele Rusesc”, sub care se şi aşezaseră două compatrioate – se îndreptă spre aleea Lichtenthal. Dar înainte de a ajunge bine în alee, o şi văzu pe Irina.

Venea spre dânsul, împreună cu soţul ei şi cu Potughin. Litvinov se făcu alb ca varul, totuşi nu-şi încetini mersul şi, când ajunse în dreptul ei, schiţă în tăcere un salut. Irina îi răspunse amabil, dar rece şi – aruncând o privire repede spre Tatiana – lunecă pe lângă dânşii… Ratmirov îşi ridică pălăria sus de tot, Potughin mârâi ceva.

— Cine-i doamna asta? întrebă deodată Tatiana, care până atunci aproape nu deschisese gura.

— Doamna asta? repetă Litvinov. Doamna asta? E o oarecare madame Ratmirova.

— E rusoaică?

— Da.

— Ai făcut cunoştinţă cu dânsa aici?

— Nu. O cunosc de mult.

— Ce frumoasă-i!

— Ai observat toaleta ei? intră în vorbă Kapitolina Markovna. Ai putea hrăni zece familii un an întreg cu banii daţi numai pe dantelele sale. Cel de lângă dânsa e soţul? Adăugă ea adresându-se lui Litvinov.

— Da, soţul.

— Straşnic de bogat trebuie să mai fie!

— Zău că nu ştiu, dar nu cred.

— Şi ce grad are?

— E general.

— Ce ochi! Reluă Tatiana. Şi ce privire stranie au ochii săi! Melancolici şi, în acelaşi timp, pătrunzători… N-am mai văzut asemenea ochi.

Litvinov nu răspunse nimic. I se păru că simte pe faţă privirea întrebătoare a Tatianei, dar se înşela. Ea se uita în pământ, la nisipul de pe alee.

— Dumnezeule! Cine-i pocitania asta? exclamă deodată Kapitolina Markovna arătând cu degetul un brec în miniatură, în care şedea răsturnată fară ruşine o femeie roşcată, cârnă, într-un veşmânt neobişnuit de pompos şi cu ciorapi liliachii.

— Pocitanie?! S-avem iertare! Asta-i celebra mamzelle Cora.

— Cine?

— Mamzelle Cora… o celebritate… pariziană.

— Cum? Mopsul ăsta? Dar e o sluţenie!

— Pesemne lucru acesta n-are nicio importanţă.

Kapitolina Markovna, uluită, îşi desfăcu larg braţele.

— Ptiu, cu Badenul vostru cu tot! rosti ea la urmă. Dar oare ne-am putea aşeza un pic pe o bancă? Mă simt cam obosită.

— Cum să nu se poată, Kapitolina Markovna… Doar pentru asta-s făcute băncile.

— Numai bunul Dumnezeu poate să vă înţeleagă. Cică şi la Paris sunt bănci pe bulevarde, dar nu-i de bonton să şezi pe ele.

Litvinov n-o contrazise întru nimic pe Kapitolina

Markovna. Îşi dădu seama abia acum că se aflau la doi paşi de locul unde avusese explicaţia decisivă cu Irina. Apoi îşi aduse aminte că astăzi remarcase la dânsa pe obraz o pată trandafirie…

Kapitolina Markovna se lăsă pe bancă, Tatiana se aşeză alături. Litvinov rămase în picioare pe alee. Între dânsul şi Tatiana se petrecea ceva, încetul cu încetul, inconştient – sau poate i se părea doar.

— Uf, ce paiaţă, ce paiaţă! rosti Kapitolina Markovna, clătinând cu compătimire din cap. Dacă i-ai vinde toaleta, ai putea hrăni nu zece, ci o sută de familii. N-aţi văzut diamante sub pălăria ei, pe buclele-i roşcate? Auzi, diamante ziua-n amiaza mare!…

— Părul ei nu-i roşcat, remarcă Litvinov. îl vopseşte în roşcat, după cum îi moda.

Kapitolina Markovna îşi desfăcu iarăşi braţele şi rămase chiar pe gânduri.

— Hm! Rosti ea după aceea. La noi în Dresda încă nu s-a ajuns la asemenea scandal. Unde suntem, pesemne, mai departe de Paris… Nu-i aşa, Grigori Mihailîci, sunteţi de aceeaşi părere?

— Eu? răspunse Litvinov, gândindu-se: „Oare despre ce-i vorba?” Eu, sigur, fără îndoială…

Atunci se auziră nişte paşi măsuraţi, şi Potughin se apropie de bancă.

— Ziua bună, Grigori Mihailîci, rosti el zâmbind şi clătinând din cap.

Litvinov îl şi apucă de mână.

— Ziua bună, ziua bună, Sozont Ivanîci. Mi se pare că v-am întâlnit adineaori cu… acum câteva minute, pe alee…

— Da, eu am fost.

Potughin salută respectuos pe doamnele de pe bancă.

— Daţi-mi voie să vă recomand, Sozont Ivanîci! Bunele mele cunoştinţe, rude, de curând sosite în Baden, şi Potughin, Sozont Ivanîci, compatriotul nostru, de asemeni oaspete în Baden.

Amândouă călătoarele se săltară puţin de pe bancă. Putughin îşi repetă salutul.

— Aici e o adevărată sindrofie, începu cu o voce în falset Kapitolina Markovna. Blajina fată bătrână îşi dădea uşor pe faţă timiditatea, silindu-se însă din răsputeri să şi-o ascundă. Toată lumea consideră ca o plăcută datorie vilegiatura la Baden.

— Badenul este într-adevăr o staţiune agreabilă, răspunse Potughin, uitându-se pe furiş la Tatiana. O foarte agreabilă staţiune!

— Aşa-i! Însă prea aristocratică, după cât îmi pot da seama. Eu şi cu dânsa am locuit în tot acest timp la Dresda, care-i un oraş foarte interesant, pe când aici e o adevărată sindrofie.

„Îi place vorbuliţa asta”, se gândi Potughin.

— Remarca domniei-voastre este foarte justă, rosti el cu voce tare. În schimb natura e încântătoare şi privelişti mai pitoreşti decât aici rar poţi întâlni. În special tovarăşa dumneavoastră de drum trebuie să preţuiască lucru acesta. N-am dreptate, domnişoară? adăugă el, adresându-se de astă dată direct Tatianei.

Tatiana îşi ridică asupra lui Potughin ochii săi mari şi limpezi. Era parcă nelămurită: ce voia lumea de la dânsa şi de ce Litvinov i-l prezentase, chiar în ziua sosirii, pe acest străin care avea de altfel o figură inteligentă şi plină de bunătate, şi care o privea cu bunăvoinţă şi simpatie.

— Da, rosti ea în cele din urmă. E foarte bine aici.

— Trebuie să vizitaţi Vechiul Castel, urmă Potughin. Vă sfătuiesc mai ales să vă duceţi la Iburg;

— În Elveţia saxonă, dădu să spună Kapitolina Markovna…

O năvalnică trâmbiţare a alămurilor militare răsună pe alee: era fanfara prusiana din Rastadt (în 1862 Rastadtul era încă o fortăreaţă federală), care îşi dădea în pavilion concertul săptămânal. Kapitolina Markovna se sculă ca împinsă de un resort.

— Muzica! Exclamă ea. Cântă muzica la *Konversation!*… Trebuie să mergem şi noi. E ora patru, nu-i aşa? Mi se pare că acuma se strânge acolo lumea bună?

— Într-adevăr, răspunse Potughin. Asta-i ora la modă, iar muzica e excelentă.

— Aşa că să nu mai zăbovim. Tania, haidem!

— Îmi permiteţi să vă acompaniez? întrebă Potughin spre marea uimire a lui Litvinov, căruia nu-i putea trece prin cap că acesta fusese într-adins trimis de Irina.

Kapitolina Markovna zâmbi.

— Cu cea mai mare plăcere, *monsieur… monsieur…*

— Potughin, îi suflă acesta şi îi oferi braţul. Litvinov îşi oferi braţul Tatianei şi amândouă perechile se îndreptară spre *Konversationshaus.*

Potughin urmă discuţia cu Kapitolina Markovna, iar Litvinov mergea fără a rosti un cuvânt, ci numai zâmbi de două ori fară rost şi strânse uşor mâna Tatianei cu braţul său. Această strângere de mână ascundea o minciună, la care Tania nu răspunse – minciuna de care Litvinov era conştient. Ea nu exprima ca în trecut încrederea reciprocă şi strânsa comunicare a două suflete care se hărăzesc unul altuia. Gesturile înlocuiau doar cuvintele, care nu veneau încă pe buzele lui Litvinov. Acel ceva mut ce se iscase între ei sporea şi se statornicea. Tatiana îl privi iarăşi atent, aproape scrutător.

Aceeaşi situaţie stărui şi la *Konversationshaus,* unde se aşezară la o măsuţă toţi patru, cu singura deosebire că în mijlocul agitaţiei zgomotoase şi în bubuitul muzicii tăcerea lui Litvinov părea mai de înţeles. Kapitolina Markovna îşi pierduse cu totul capul, cum se spune. Potughin abia pridideа să răspundă ca să-i satisfacă curiozitatea. Din fericire, în mulţimea persoanelor care se plimbau, se ivi deodată figura uscăţivă a doamnei Suhancikova, cu ochii ei scânteietori, veşnic în căutare de ceva. Kapitolina Markovna o recunoscu numaidecât, o invită la masă, o pofti să ia loc – şi se dezlănţui o adevărată furtună verbală.

Portughin se adresă Tatianei şi, cu glas potolit şi domol, începu o conversaţie cu ea – având o expresie prietenoasă pe faţa lui uşor înclinată; iar ea, spre propria sa surprindere, îi răspundea dezgheţat şi curgător. Îi făcea plăcere să stea de vorbă cu acest străin, un necunoscut, pe când Litvinov şedea nemişcat, ca şi mai înainte, cu acelaşi surâs împietrit şi răutăcios pe buze.

Sosi în sfârşit vremea cinei. Muzica tăcu, mulţimea vizitatorilor se rări. Kapitolina Markovna se despărţi afectuos de doamna Suhancikova. Avea mare stimă pentru dânsa, deşi spuse pe urmă nepoatei sale că persoana aceasta este foarte răutăcioasă, în schimb ştie totul despre toţi! Cât despre maşina de cusut, avea dreptate: trebuie cumpărată imediat după celebrarea căsătoriei. Potughin se retrase. Litvinov le conduse pe cele două doamne acasă. La intrarea în hotel i se înmână un bilet. Se trase puţin într-o parte şi rupse nerăbdător plicul. Pe o bucăţică de hârtie velină citi următoarele cuvinte scrise cu creionul: „Vino la mine diseară pe la şapte pentru un minut. Te implor. Irina”. Litvinov vârî hârtia în buzunar şi, înturnându-se, zâmbi din nou… cui? De ce? Tatiana stătea cu spatele spre dânsul. Masa se servi în sufrageria comună. Litvinov şedea între Kapitolina Markovna şi Tatiana şi, înviorat parcă într-un chip ciudat, începu să pălăvrăgească, să povestească anecdote şi să toarne vin atât lui, cât şi doamnelor. Se purta atât de dezgheţat, încât un ofiţer francez de infanterie cu garnizoana la Strasbourg, cu barbişon şi mustăţi *á la Napoleon III,* care şedea vizavi, îşi luă permisiunea să se amestece în convorbirea lor şi chiar să ridice un toast la urmă à *la santé des belles Moscovites*[108]*.* După-masă Litvinov conduse doamnele în camera lor şi, după ce stătu posac câtva timp la fereastră, le anunţă brusc că trebuie să lipsească puţin într-o chestie de afaceri, dar că se va întoarce neapărat diseară. Tatiana nu spuse nimic, păli doar la faţă şi îşi lăsă ochii în pământ. Kapitolina Markovna era

108 În sănătatea frumoaselor moscovite *(fr.).*

obişnuită să doarmă puţin după-masă. Tatiana ştia că Litvinov cunoaşte acest obicei al mătuşii sale şi se aştepta ca el să-l folosească, rămânând acasă – deoarece de la sosirea ei încă nu fuseseră singuri şi nu-şi vorbiseră cu inima deschisă. Când colo, el pleacă! Cum să înţeleagă asta? Şi toată purtarea lui din timpul zilei…

Litvinov plecă grăbit, fără să mai aştepte răspuns. Kapitolina Markovna se întinse pe divan şi, după două suspine adânci, adormi tun. Iar Tatiana se retrase într-un colţ şi se aşeză în fotoliu cu braţele încrucişate pe piept.

XIX

Litvinov urcă repede scara de la *Hôtel de L'Europe…O* fetiţă de vreo treisprezece ani, cu o mutrişoară vicleană de calmuc, care pesemne îl pândise, îl opri şi îi spuse în ruseşte: „Poftiţi, vă rog, aici. Irina Pavlovna vine numaidecât". El o privi uimit. Fetiţa repetă, surâzând: „Poftiţi, vă rog, poftiţi!" şi îl conduse într-o cameră mică, plină de cufere şi de geamantane, în faţa iatacului Irinei, iar ea se mistui îndată, închizând fără zgomot uşa. Nu apucă Litvinov să se uite bine în juru-i, când uşa se deschise larg şi se ivi Irina, într-o rochie trandafirie de bal, cu perle pe păr şi la gât.

Ea se repezi spre el, îi luă amândouă mâinile şi, câteva minute, rămase tăcută. Ochii îi străluceau, iar pieptul i se ridică ritmic, ca şi cum ar fi urcat în goană o înălţime.

— N-am putut să te primesc… acolo, începu ea cu o şoaptă precipitată. Plecăm numaidecât la un dineu de gală; dar am ţinut neapărat să te văd… Persoana cu care te-am întâlnit azi era logodnica dumitale?

— Da, fosta mea logodnică, rosti Litvinov accentuând cuvântul „fosta".

— Uite, am vrut să te văd câteva clipe pentru a-ţi spune că trebuie să te consideri absolut liber şi că ceea ce s-a petrecut ieri nu se cuvine să-ţi schimbe întru nimic hotărârile…

— Irina! exclamă Litvinov. De ce-mi spui asta?

El pronunţă aceste cuvinte cu voce tare… O patimă nestăvilită răsună în ele. Irina îşi închise involuntar ochii pentru o clipită.

— Ah, dragul meu! urmă ea într-o şoaptă şi mai surdă, dar cu o pornire năvalnică. Nici nu-ţi dai seama cât te

iubesc. Ieri însă n-am făcut decât să-mi plătesc o datorie, să-mi repar greşeala din trecut... Vai, n-am putut să-ţi dau tinereţea mea, cum aş fi vrut, dar nu ţi-am impus nicio obligaţie şi nici nu ţi-am cerut să-ţi calci promisiunile. Fă ce vrei! Eşti liber ca vântul. Nimic nu te leagă de mine, auzi, nimic!

— Dar eu nu pot trăi fără tine, Irina, o întrerupse în şoaptă Litvinov. De ieri sunt pentru totdeauna al tău... Nu pot trăi decât la picioarele tale...

Şi îşi lipi pătimaş buzele de mâinile ei. Irina îi privi capul înclinat înaintea ei.

— Atunci ascultă, rosti ea. Şi eu sunt gata de orice. Şi eu voi trece peste tot şi toate. Cum vei hotărî, aşa va fi. Şi eu sunt a ta... a ta... pentru totdeauna!

Cineva bătu uşurel în uşă. Irina se aplecă şi şopti încă o dată: „A ta... adio!” Litvinov simţi pe păr răsuflarea ei şi atingerea buzelor sale. Când îşi îndreptă statura, ea nu mai era în cameră. Numai foşnetul rochiei i se auzi în coridor. De departe răsună glasul lui Ratmirov: *„Eh bien! Vous ne venez pas?”*[109]

Litvinov se aşeză pe un cufăr înalt şi îşi acoperi faţa cu mâinile. Un parfum femeiesc, fin şi proaspăt, adia încă asupra lui... Irina îi ţinuse mâinile în mâinile sale. „Asta e prea... prea”, se gândi el. Fetiţa intră în încăpere şi, zâmbind iarăşi drept răspuns la privirea lui alarmată, îi spuse:

— Fiţi bun şi plecaţi, până nu...

Litvinov se sculă şi ieşi din hotel. Nici vorbă să se întoarcă acasă: avea nevoie să se liniştească. Inima îi bătea lânced şi neregulat. Pământul parcă îi fugea de sub picioare. Litvinov porni iarăşi pe aleea Lichtenthal. Îşi dădea seama că sosise momentul decisiv, nu mai era cu putinţă să amâne lucrurile, să se ascundă, să umble pe căi ocolite.. Explicaţia cu Tatiana devenise inevitabilă. Şi-o imagina: cum şedea ea acolo, împietrită, în fotoliu, şi-l aştepta... Ştia

---

109 Ce Dumnezeu! Nu mai vii? *(fr.)*

dinainte ce-i va spune, dar cum să aducă vorba, cum să înceapă? Îşi lua rămas-bun de la viitorul său atât de corect, ordonat şi temeinic clădit. Ştia că se aruncă orbeşte într-o prăpastie, unde nu-i bine nici să te uiţi. Însă nu asta îl tulbura. Lucrul fusese hotărât. Dar cum să se înfăţişeze înaintea judecătorului? Şi dacă ar fi avut de-a face cu un adevărat jude, cu un înger cu sabia de flăcări… ar fi fost mai uşor pentru inima lui nelegiuită… dar aşa el însuşi trebuia să împlânte pumnalul… Ce grozăvie! Ar fi putut să facă calea întoarsă, să renunţe, să profite de libertatea care i se făgăduia şi i se recunoştea… Dar nu! Mai bine moartea! Ce-i folosea libertatea asta odioasă?! Să se prăpădească mai bine, şi ochii aceia să se pogoare drăgăstos asupra lui…

— Grigori Mihailîci! rosti o voce tristă şi mâna cuiva se lăsă greu pe umărul lui Litvinov.

El se întoarse speriat şi îl recunoscu pe Potughin.

— Scuzaţi-mă, Grigori Mihailîci, începu acesta cu obişnuita-i grimasă. Poate vă supăr; dar, văzându-vă de departe, mi-am zis… De altfel, dacă sunt de prisos…

— Dimpotrivă, sunt încântat; răspunse printre dinţi Litvinov.

Potughin porni alături de dânsul.

— Ce seară minunată, începu el. Şi-i aşa de cald! Vă plimbaţi de mult?

— Nu, abia am ieşit.

— Dar ce vă mai întreb? V-am văzut doar ieşind din *Hôtel de l’Europe.*

— Aşadar, m-aţi urmărit!

— Da.

— Vreţi să-mi spuneţi ceva?

— Da, repetă abia auzit Potughin.

Litvinov se opri şi îl măsură pe interlocutorul său nedorit. Faţa îi era lividă, privirea vagă… O durere veche, din trecut, se întrezărea parcă pe figura lui schimonosită.

— În definitiv ce aveţi a-mi comunica? rosti încet

Litvinov şi porni înainte.

— Imediat… vă spun… dacă-mi daţi voie. Dacă n-aveţi nimic împotrivă, ar fi mai bine să ne aşezăm pe o bancă. E mai comod.

— E vorba deci despre o taină, zise Litvinov, luând loc lângă dânsul. Parcă n-aţi fi în apele dumneavoastră, Sozont Ivanîci.

— Nu, n-am nimic şi nici nu vreau să vă destăinuiesc vreun secret. Doream numai să vă împărtăşesc… impresia ce mi-a făcut-o logodnica dumneavoastră… într-un cuvânt, domnişoara ce mi-aţi recomandat-o azi… şi care pare a fi logodnica dumneavoastră… Ţin să vă mărturisesc că, de-a lungul întregii mele vieţi, n-am întâlnit o fiinţă mai simpatică… are o inimă de aur… e un suflet de înger.

Potughin pronunţă aceste cuvinte cu acelaşi ton amar şi trist, încât chiar Litvinov observă strania contradicţie dintre expresia feţei şi vorbele sale.

— Aveţi o părere foarte justă asupra Tatianei Petrovna, începu Litvinov. Totuşi mă mir mai întâi că cunoaşteţi relaţiile mele cu ea şi în al doilea rând că v-aţi dat seama atât de repede de caracterul său. Ea are, într-adevăr, un suflet de înger. Dar îngăduiţi-mi să vă întreb dacă despre asta aţi vrut să staţi de vorbă cu mine?

— E cu neputinţă să n-o înţelegi numaidecât, se grăbi să răspundă Potughin, căutând parcă să evite ultima întrebare. E destul să-ţi arunci o privire în ochii ei. Merită cea mai mare fericire posibilă pe pământ. E de invidiat soarta bărbatului, căruia îi va fi dat s-o facă fericită. Ar fi de dorit numai ca el să fie vrednic de această soartă.

Litvinov îşi încruntă uşor sprâncenele şi spuse:

— Permiteţi-mi, Sozont Ivanîci, să remarc că discuţia noastră are în genere un caracter destul de original… Aş vrea să aflu dacă aluzia din ultimele cuvinte se referă la mine?

Potughin nu-i răspunse imediat: se vedea că în sinea lui se dă o luptă interioară.

— Grigori Mihailîci, începu el după o pauză. Dacă nu mă înşel cu totul în privinţa dumneavoastră, cred că sunteţi în stare să ascultaţi adevărul, ori de la cine ar veni şi sub formă cât de puţin atrăgătoare. V-am spus doar mai înainte că am văzut de unde aţi ieşit.

— Ei da! Am ieşit de la *Hôtel de L'Europe.* Şi ce-i cu asta?

— Ştiu cu cine v-aţi întâlnit acolo.

— Cum?

— V-aţi întâlnit cu doamna Ratmirova.

— Ei, da, am fost la ea. Şi ce rezultă de aici?

— Ce rezultă? Că dumneavoastră, logodnicul Tatianei Petrovna, vă vedeţi cu doamna Ratmirova pe care o iubiţi… şi care vă iubeşte.

Litvinov sări brusc de pe bancă; tot sângele i se urcă la cap.

— Ce înseamnă asta? rosti el cu o voce surdă, iritată. E o glumă de prost gust sau spionaj? Vă rog, explicaţi-vă.

Potughin îi aruncă o privire mohorâtă:

— Ah, Grigori Mihailîci, cuvintele mele n-ar trebui să vă jignească. Cât mă priveşte pe mine, dumneavoastră nu mă puteţi jigni. Nu pentru asta am început vorba şi nu-mi arde acum de glume.

— Poate, poate! Sunt gata să cred în bunele dumeavoastră intenţii, totuşi daţi-mi voie să vă întreb: cu ce drept vă amestecaţi în afacerile mele intime şi în viaţa sentimentală a unui străin şi pe ce bază daţi cu atâta siguranţă… născocirile dumneavoastră drept adevăr?

— Născocirile mele! Dacă aş fi scornit lucrurile acestea, nu v-aţi fi supărat! Cât despre aşa-zisul drept, încă n-am auzit ca un om să-şi pună întrebarea: dacă are dreptul ori nu să întindă mâna cuiva care se îneacă.

— Vă foarte mulţumesc pentru grija ce-mi arătaţi, îl întrerupse cu arţag Litvinov. Numai că eu n-am nevoie. Iar toate frazele despre pierzania sortită de către doamnele din înalta societate tinerilor fără experienţă şi despre

imoralitatea protipendadei şi aşa mai departe… le socot numai nişte vorbe goale şi chiar le dispreţuiesc într-o privinţă. De aceea vă rog să nu vă obosiţi mâna salvatoare şi să binevoiţi a-mi permite să mă înec în bună pace.

Potughin îşi ridică iarăşi ochii spre Litvinov. Răsufla adânc, buzele îi tremurau.

— Dar n-aveţi decât să vă uitaţi la mine, tinere, izbucni în cele din urmă el, bătându-se cu pumnul în piept. Am eu aerul unui pedant moralist de duzină? Semăn cu un predicator? Cum nu înţelegeţi că numai din interes faţă de dumneavoastră – oricât de simpatic mi-aţi fi – n-aş fi stricat nicio vorbă şi nu v-aş fi dat dreptul să mă bănuiţi de indiscreţie şi de impertinenţă, tocmai ceea ce-mi este mai nesuferit pe lume. Oare nu vă daţi seama că chestiunea se prezintă cu totul sub alt aspect? Doar în faţa dumneavoastră se află un om distrus, dărâmat, iremediabil pierdut prin acelaşi sentiment, de urmările căruia caută să vă ferească, şi… şi prin aceeaşi femeie!

Litvinov făcu un pas îndărăt.

— E cu putinţă? Ce-aţi spus?… Dumneavoastră… Dumneavoastră… Sozont Ivanîci? Dar doamna Belskaia… dar acel copil…

— Ah, nu-mi puneţi întrebări… credeţi-mă! E o istorie sumbră, groaznică, pe care n-am să mă apuc a v-o povesti. Pe doamna Belskaia aproape că n-am cunoscut-o. Copilul acela nu-i al meu. Am luat totul asupra mea, fiindcă… fiindcă aşa a vrut ea, căci aşa îi convenea *ei.* Adică de ce credeţi că mă găsesc aici, în Badenul vostru insuportabil? Şi în sfârşit cum puteţi bănui şi cum v-a trecut o clipă prin minte gândul că numai din compătimire pentru dumneavoastră m-am hotărât să vă avertizez? Mi-e milă de tânăra aceea bună şi frumoasă, care vă e logodnică. Încolo, ce-mi pasă de viitorul dumneavoastră sau de cel al amândurora?… Eu numai de ea sunt îngrijorat… numai pentru ea mă tem.

— Prea multă cinste, domnule Potughin, începu Litvinov.

Dar cum amândoi ne găsim într-o situaţie identică, după spusele dumneavoastră, de ce nu vă faceţi singur morală? Oare n-ar trebui să atribui altui sentiment temerile dumneavoastră?

— Vreţi să spuneţi că la mijloc e gelozia? Vai, tinere domn, cum nu vă e ruşine să umblaţi cu şiretlicuri? E ruşinos să nu înţelegeţi ce durere amară vorbeşte acum prin gura mea! Nu. Nu suntem amândoi în aceeaşi situaţie. Eu… eu sunt un bătrân caraghios, ridicul, inofensiv… pe când dumneavoastră… Dar ce să mai vorbim? Nicio clipă n-aţi fi consimţit să jucaţi rolul pe care îl joc eu – şi încă cu recunoştinţă… Din gelozie? Nu-i gelos acela care n-are niciun pic de speranţă, şi nu acum ar fi momentul să încep a încerca acest sentiment. Mă tem numai… mă tem numai pentru ea – înţelegeţi-mă. Oare m-aş fi putut aştepta, când m-a trimis ca să vă caut, că sentimentul vinii ce şi l-a luat asupra-i o va târî atât de departe?

— Dar, Sozont Ivanîci, parcă aţi şti…

— Nu ştiu nimic, şi ştiu totul. Ştiu, de pildă, adăugă el, înturnându-şi faţa în altă parte… ştiu unde a fost ea ieri. Ea acum nu mai poate fi reţinută: ca o piatră aruncată în prăpastie; trebuie să se rostogolească până la fund. Aş fi şi mai nebun încă, dacă mi-aş închipui că vorbele mele v-ar putea reţine pe dumneavoastră… căruia o asemenea femeie… Dar ajunge! Eu nu m-am putut stăpâni, asta-i toată scuza mea! Şi apoi cine ştie? Omul e dator să încerce! Poate vă veţi răzgândi, poate vreun cuvânt de-al meu vă va ajunge până în fundul sufletului… doar nu doriţi pierzania ei şi a dumneavoastră… ba încă şi a acelei fiinţe nevinovate, atât de încântătoare… Ah, nu vă înfuriaţi! Nu mai bateţi din picior! De ce m-aş teme, de ce aş umbla cu mănuşi? Nici gelozia şi nici ciuda nu vorbesc acum prin gura mea… Aş fi gata să cad la picioarele dumneavoastră şi să vă implor… Dar mai bine, adio! Să n-aveţi nicio grijă. Totul va rămâne între noi. Eu v-am dorit numai binele.

Potughin porni pe alee şi în curând se mistui în

întunericul ce se lăsa… Litvinov nu căută să-l reţină.

„O poveste sumbră, groaznică…” îi spusese Potughin lui Litvinov şi refuzase s-o povestească. S-o redăm şi noi în câteva cuvinte.

Cu opt ani în urmă ministerul unde lucra Potughin îl ataşase temporar pe lângă persoana contelui Reisenbach. Asta se petrecu în timpul verii. Potughin se ducea în afara oraşului la vila contelui Reisenbach, cu diferite hârtii, şi rămânea acolo zile-ntregi. Irina locuia pe atunci la conte. Ea nu dispreţuia niciodată pe inferiori, în orice caz nu-i evita. Şi contesa îi reproşa de multe ori această familiaritate deplasată, moscovită… Irina descoperi neîntârziat pe omul de spirit din modestul cinovnic, îmbrăcat în fracul lui de uniformă, încheiat până la bărbie. Stătea adesea de vorbă cu dânsul… iar el… el se îndrăgosti de ea nebuneşte, profund, tainic… Tainic! Cel puţin aşa îşi închipuia *el.* Trecu vara, şi contele nu mai avu nevoie de acest ajutor. Potughin n-o mai vedea pe Irina, dar nici n-o putea uita. Peste trei ani Potughin primi o invitaţie de la o doamnă de condiţie modestă, puţin cunoscută. Doamna aceasta începu să-l ia pe departe, dar, punându-l să jure că va păstra o taină desăvârşită asupra celor ce va auzi, îi propuse în cel mai mare secret… să se căsătorească cu o tânără fată, care ocupa o înaltă situaţie în societate şi pentru care mariajul devenise o necesitate. Doamna de-abia îndrăzni să facă aluzie la personajul principal şi îndată îi făgădui lui Potughin bani… mulţi bani. Potughin nu se simţi ofensat (surpriza înăbuşi în sufletul său indignarea); însă, bineînţeles, refuză categoric. Atunci doamna îi înmână un bilet de la Irina. „Sunteţi un om bun, cu suflet mare, îi scria ea, ştiu că veţi face orice pentru mine; vă cer acest sacrificiu. Veţi salva o persoană scumpă inimii mele. Salvând-o pe ea, mă salvaţi şi pe mine… Să nu-mi cereţi lămuriri. Nimănui nu m-aş fi hotărât să-i adresez asemenea rugăminte, dar spre dumneavoastră întind mâna şi vă spun: faceţi asta pentru mine.” Potughin chibzui şi răspunse că-i gata, într-adevăr,

să facă multe pentru Irina Pavlovna, dar ar dori să audă această dorinţă rostită din gura ei. Întâlnirea avu loc în aceeaşi seară; nu dură mult şi nimeni nu află despre ea, în afară de doamna care o mijlocise. Irina nu mai locuia pe atunci la contele Reisenbach.

— Cum se face că v-aţi amintit tocmai de mine? o întrebă Potughin.

Ea începu să laude frumoasele lui calităţi sufleteşti; dar se opri brusc…

— Nu, rosti ea. Trebuie să vă spun adevărul. Ştiam şi ştiu că mă iubiţi. Iată de ce m-am hotărât la pasul acesta… Şi îi povesti pe loc totul de-a fir-a-păr.

Eliza Belskaia era o orfană. Rudele sale n-o iubeau şi îi vânau moştenirea. Ea se afla pe marginea prăpăstiei. Salvând-o, Irina făcea un mare serviciu aceluia care fusese cauza întâmplării şi care se apropiase acum mult de Irina însăşi… Potughin o privi îndelung în tăcere pe Irina şi consimţi. Ea izbucni în plâns şi, cu lacrimi în ochi se aruncă de gâtul lui. Plânse şi el… dar lacrimile lor erau diferite. Se făcură pregătiri pentru cununia secretă, o mână puternică înlătură toate piedicile… Dar se declară o boală… Apoi se născu fetiţa, iar mama… se otrăvi. Ce era de făcut cu copilul? Potughin îl luă sub ocrotirea lui din aceleaşi mâini, ale Irinei.

O istorie sumbră, groaznică… Să trecem mai departe, cititorule, să trecem mai departe!

Se scurse mai bine de un ceas până ce Litvinov hotărî să se întoarcă la hotelul său. Aproape de casă, auzi paşi în urma lui. Parcă îl urmărea cu îndărătnicie cineva, iuţind pasul când Litvinov şi-l iuţea pe al lui. În dreptul unui felinar, Litvinov se uită îndărăt şi îl recunoscu pe generalul Ratmirov, care se întorcea singur de la dineu, cu cravata albă, cu un elegant palton desfăcut, încât i se vedea un şir de steluţe şi de cruciuliţe, prinse cu un lanţ de aur în butoniera fracului. Privirea lui, îndreptată impertinent asupra lui Litvinov, exprima atâta dispreţ şi ură, pe figura

lui era întipărită o provocare aşa de stăruitoare, că Litvinov se socoti obligat, cu o strângere de inimă, să-i meargă în întâmpinare, să meargă spre scandal. Dar ajungând în dreptul lui Litvinov, generalul îşi schimbă pe loc expresia feţei. Îşi arătă din nou aceeaşi curtoazie ironică şi mâna lui, într-o mănuşă gri-perle, ridică sus de tot ireproşabila lui pălărie spilcuită. Litvinov îl salută în tăcere şi amândoi îşi urmară drumul.

„Bănuieşte desigur ceva!” îşi zise Litvinov.

„Să fi fost cel puţin altcineva!” se gândi generalul.

Tatiana juca pichet cu mătuşă-sa, când intră Litvinov în camera lor.

— Frumos îţi mai şade, drăguţule! exclamă Kapitolina Markovna şi zvârli cărţile pe masă. De abia am sosit, şi dumnealui dispare toată seara! Iar noi te-am aşteptat şi te-am ocărât, te-am ocărât…

— Eu, mătuşica, n-am spus nimic, remarcă Tatiana.

— Lasă. Te ştiu eu, tu eşti o mucenică. Dar dumitale, preastimate domn, să-ţi fie ruşine obrazului! Asta-i purtare de logodnic?

Litvinov se scuză cum putu şi se aşeză la masă.

— De ce v-aţi întrerupt jocul? întrebă el după o scurtă pauză.

— Asta-i bună! Noi ne-am aşezat să jucăm cărţi din plictiseală, neavând ce face… acuma însă, când ai venit, n-are niciun rost.

— Dacă vreţi să ascultaţi concertul de seară, v-aş putea conduce cu dragă inimă.

Kapitolina Markovna aruncă o privire întrebătoare nepoatei sale.

— Mergem, mătuşica, sunt gata, spuse aceasta; dar oare n-ar fi mai bine să rămânem la hotel?

— Fie! Vom bea ceai ca la noi acasă, la Moscova, din samovar. Şi vom flecari olecuţă. Încă n-am trăncănit destul.

Litvinov comandă ceaiul, dar convorbirea dorită nu se legă. Îl chinuia mereu mustrarea de conştiinţă. I se părea că

tot ce spunea era o minciună… descoperită numaidecât de Tatiana. Totuşi fata nu părea defel schimbată şi se purta cât se poate de firesc… Numai privirea ei nu se oprea nicio clipă asupra lui Litvinov: luneca parcă condescendent şi timid pe deasupra lui. Iar la faţă era mai palidă decât de obicei. Kapitolina Markovna o întrebă dacă n-o durea cumva capul. Tatiana dădu mai întâi să nege, dar – după un moment de reculegere – zise:

— Da, puţin.

— Asta-i din pricina călătoriei, rosti Litvinov şi se îmbujora la faţă de ruşine.

— Da, din pricina călătoriei, repetă Tatiana, şi privirea-i lunecă din nou pe deasupra lui.

— Ar fi bine să te odihneşti, Tanecika.

— Am să mă duc, mătuşica, la culcare.

Pe masă se afla *Guide des Voyageurs.* Litvinov începu să citească cu voce tare descrierea împrejurimilor Badenului.

— Totu-i foarte frumos, îl întrerupse Kapitolina Markovna. Dar nu trebuie uitat lucrul de căpetenie: aici pânza cică-i foarte ieftină şi ar fi bine să cumpărăm pentru trusou.

Tatiana îşi lăsă ochii în pământ.

— Las-că mai avem timp, mătuşica! Nu te gândeşti niciodată la dumneata şi ai nevoie să-ţi faci neapărat o rochie nouă. Nu vezi că toată lumea umblă aici elegant îmbrăcată?

— Vai, puişorule, la ce bun? Am eu fason de eleganţă? Altă socoteală dacă aş fi o frumuseţe ca prietena dumitale, Grigori Mihailîci… mă rog, cum îi zice?

— Care prietenă?

— Aceea pe care am întâlnit-o azi-dimineaţă.

— A, aceea… rosti cu o indiferenţă prefăcută Litvinov şi iarăşi se simţi foarte stingherit. „Nu, îşi zise el, aşa nu se mai poate…”

Şedea lângă logodnica lui, iar la câteva palme de dânsa,

în buzunarul de la piept, purta batista Irinei.

Kapitolina Markovna ieşi pentru câteva clipe în camera de alături.

— Tania… rosti cu greu Litvinov. Pentru întâia oară în ziua aceea îi spunea pe nume.

Ea se întoarse spre dânsul.

— Eu… am să-ţi spun ceva foarte important.

— Ah! Într-adevăr? Când? Chiar acum?

— Nu, mâine!

— A! Mâine, foarte bine.

O milă fără margini umplu sufletul lui Litvinov. Luă mâna Tatianei şi o sărută cu smerenie, ca un vinovat. Inima ei avu o uşoară strângere şi sărutarea lui n-o bucură.

Noaptea, pe la orele două, Kapitolina Markovna – care dormea în aceeaşi cameră cu nepoata ei – îşi ridică brusc capul şi ascultă atent.

— Tania! Rosti ea. Ce, plângi?

Tatiana nu-i răspunse numaidecât.

— Nu, mătuşica, se auzi vocea ei blândă. Am guturai.

XX

„De ce i-am spus asta?” se gândi a doua zi Litvinov în camera lui, şezând înaintea ferestrei. Ridică cu ciudă din umeri. De aceea îi şi spusese Tatianei, ca să-şi taie toate căile de retragere. Pe prichiciul ferestrei se afla biletul Irinei, care îl chema la amiază. Cuvintele lui Potughin îi veneau mereu în minte, ca un vuiet surd, sinistru, subpământean... Ele îl scoteau din sărite, dar nu le putea goni. Cineva bătu la uşă.

— *Wer da?*[110] întrebă Litvinov.

— A, eşti acasă, deschide! răsună basul răguşit al lui Bindasov.

Clanţa pocni. Litvinov păli de furie.

— Nu-s acasă, rosti el tăios.

— Cum nu eşti acasă? Ce mai înseamnă şi gluma asta?

— Ţi se spune pe şleau că nu-i nimeni acasă. Şterge-o!

— Drăguţ din partea ta! Şi eu care venisem să mă împrumut de câţiva bănişori, bodogăni Bindasov.

Totuşi se îndepărtă, bocănind ca de obicei cu tocurile pe duşumea.

Litvinov cât pe ce să se năpustească pe urma lui; aşa de mult ar fi vrut să sucească gâtul acestui obraznic nesuferit. Evenimentele din ultimele zile îi zdruncinaseră nervii: mai-mai să izbucnească în plâns. Bău un pahar de apă rece, închise fără rost toate sertarele comodei şi se duse la Tatiana.

O găsi singură. Kapitolina Markovna plecase prin magazine după cumpărături. Tatiana şedea pe divan şi ţinea cu amândouă mâinile o carte. N-o citea şi aproape că nici nu-i ştia titlul. Nu se mişcă din loc; dar inima i se bătea

---

110 Cine-i acolo? *(germ.)*

cu putere în piept, iar guleraşul alb din jurul gâtului i se vedea tresărind ritmic.

Litvinov se zăpăci… Se aşeză totuşi lângă dânsa; îi dădu ziua bună; ea îi surâse în tăcere. Îl salutase la intrare mai mult cu politeţe decât cu prietenie – fără să se uite la dânsul. El îi întinse mâna. Ea îi dădu nişte degete reci ca gheaţa, pe care şi le retrase numaidecât, şi luă din nou cartea. Litvinov îşi dădu seama că a începe convorbirea cu un subiect banal însemna s-o jignească pe Tatiana, care ca de obicei nu cerea nimic, dar toată fiinţa ei spunea parcă: „Aştept, aştept…” El trebuia să-şi îndeplinească făgăduiala şi – deşi toată noaptea nu se gândise la altceva – nu pregătise totuşi nici primele cuvinte de introducere. Nu ştia pur şi simplu cum să rupă această tăcere funebră.

— Tania, începu el în sfârşit, ţi-am spus ieri dumitale că am să-ţi comunic ceva important (la Dresda, între patru ochi, el începuse să-i spună „tu”; acum însă nici nu-i trecu prin minte aşa ceva). Sunt gata, numai te rog să nu mă nedreptăţeşti şi să fii convinsă că sentimentele mele faţă de dumneata…

El se opri, i se tăiase răsuflarea. Tatiana stătea tot nemişcată şi nu se uita la dânsul: numai îşi strângea cartea cu mai multă putere.

— Între noi, urmă Litvinov fără a isprăvi fraza începută, a existat totdeauna o desăvârşită sinceritate. Te stimez prea mult ca să umblu cu viclenii. Vreau să-ţi dovedesc că preţuiesc superioritatea şi independenţa sufletului dumitale, şi deşi eu… fără îndoială…

— Grigori Mihailîci, începu Tatiana cu un ton calm, în timp ce faţa i se acoperi de-o paloare cadaverică. O să-ţi vin în ajutor: nu mă mai iubeşti şi nu ştii cum să mi-o spui.

Litvinov avu o tresărire involuntară.

— Cum? rosti el abia auzit. Cum ai putut crede aşa ceva?… Zău, nu înţeleg…

— Ce? Nu-i adevărat? Spune, nu-i adevărat? Spune!

Tatiana se întoarse cu tot trupul spre Litvinov. Obrazul

ei, cu părul dat pe spate, aproape îi atinse faţa, iar ochii săi, care de mult nu se mai uitaseră la dânsul, acum parcă se împlântară în ochii lui.

— Nu-i adevărat? repetă ea.

Litvinov nu spuse nimic, nu rosti o vorbă. Nu putea minţi în clipa aceea, chiar dacă ar fi ştiut că ea l-ar crede şi că minciuna lui ar salva-o. Nu era în stare să-i suporte nici măcar privirea. Litvinov nu spuse nimic. Dar ea nici nu mai avea nevoie de răspuns; citi răspunsul în însăşi tăcerea lui, în ochii săi vinovaţi, lăsaţi în pământ; se smuci îndărăt şi scăpă cartea jos… Până în clipa aceasta se mai îndoise, Litvinov îşi dădu seama. Înţelese că ea stătea încă în cumpănă. Pricepu ce hidoasă, ce oribil de hidoasă îi era fapta. Se aruncă în genunchi înaintea ei.

— Tania! Exclamă el. Dacă ai şti ce greu îmi vine să te văd în situaţia asta şi cât sufăr gândindu-mă că eu… eu… Mi se sfâşie inima. Nu mă mai recunosc. Pierzându-te, m-am pierdut pe mine însumi. Am pierdut totul… Totul s-a sfărâmat, Tania, totul! Puteam oare să prevăd că eu… eu însumi îţi voi da asemenea lovitură dumitale, cea mai bună prietenă a mea, îngerul meu păzitor!… Îmi puteam oare închipui că ne vom revedea în situaţia asta şi că vom petrece o zi ca cea de ieri!…

Tatiana dădu să se scoale şi să plece, dar Litvinov o reţinu, apucând-o de poala rochiei.

— Nu! Ascultă-mă încă un minut. Mă vezi, sunt în genunchi la picioarele dumitale. Dar n-am venit ca să-ţi implor iertarea. Nu poţi şi nici nu trebuie să mă ierţi. Am venit să-ţi spun că prietenul dumitale este un om pierdut, că se rostogoleşte în prăpastie şi nu vrea să te târască cu dânsul… Salvare pentru mine nu mai este cu putinţă! Nici dumneata nu mă mai poţi salva. Eu însumi te-aş respinge… Eu sunt un om pierdut, Tania, iremediabil pierdut.

Tatiana îl privi pe Litvinov.

— Dumneata, un om pierdut! rosti ea, ca şi cum nu l-ar fi înţeles prea bine. Dumneata, om pierdut?

— Da, Tania, sunt un om pierdut. Tot trecutul, tot ce-am avut mai scump, tot ceea ce până acum constituia însăşi viaţa mea, totul a murit pentru mine. S-a prăbuşit, s-a dărâmat – şi nici nu ştiu măcar ce mă aşteaptă în viitor. Mi-ai spus adineaori că am încetat să te iubesc. Nu-i adevărat, Tania, n-am încetat nicio clipă de a te iubi. Dar un alt sentiment, înspăimântător, năprasnic s-a abătut asupră-mi. M-am opus cât am putut…

Tania se sculă, îşi încruntă sprâncenele. Faţa ei palidă se întunecă. Litvinov se sculă şi el.

— Iubeşti o altă femeie, începu Tania. Bănuiesc cine-i… Am întâlnit-o ieri, nu-i aşa? Acum ştiu ce-mi rămâne de făcut. După cum singur ai mărturisit că nu poţi să birui noul sentiment… (Tatiana se opri un moment: poate mai nădăjduia că Litvinov nu va lăsa să treacă ultimele sale cuvinte fără un protest; dar el tăcu) atunci nu-mi rămâne decât să te dezleg… de cuvântul dat.

Litvinov îşi plecă fruntea în pământ, ca şi cum ar fi primit o lovitură pe deplin meritată.

— Ai dreptul să fii indignată de purtarea mea, bâigui el. Ai tot dreptul să-mi reproşezi laşitatea… trădarea chiar.

Tatiana îi mai aruncă o privire.

— Eu nu-ţi reproşez nimic, Litvinov, şi nici nu te acuz. Sunt de acord cu dumneata: cel mai amar adevăr este mai bun decât tot ce a fost ieri. Ce viaţă am fi avut noi amândoi!

„Ce viaţă voi avea eu de aci înainte!” răsună ca un ecou în sufletul lui Litvinov. Tatiana se apropie de uşa iatacului.

— Te rog să mă laşi singură câtăva vreme, Grigori Mihailîci. Ne vom mai vedea! Vom mai sta de vorbă. Întâmplarea asta a fost aşa de neaşteptată. Trebuie să mă reculeg… lasă-mă…cruţă-mi mândria. Ne vom mai vedea.

După ce rosti aceste cuvinte, Tatiana se retrase repede şi închise uşa cu cheia.

Litvinov ieşi în stradă. Parcă era năuc… O povară sumbră se cuibări în străfundurile sufletului său. Aceeaşi

senzaţie trebuie să încerce cineva care a înjunghiat un om; dar în acelaşi timp se simţea parcă eliberat de-o grijă sâcâitoare. Mărinimia Tatianei îl copleşise. Înţelegea limpede ce pierde… Dar ce folos? La căinţa lui se mai adăuga şi necazul. Era atras de Irina ca de unicul refugiu ce-i mai rămânea, dar simţea în acelaşi timp şi o pornire împotrivă-i. De câtăva vreme, zi de zi, sentimentele lui deveneau din ce în ce mai încurcate. Confuzia aceasta îl irita, îl tortura… Rătăcea ca într-un haos. Dorea din tot sufletul un singur lucru: să iasă, odată şi odată, la un drum – oricare ar fi el – numai să nu se învârtească mai departe în pâcla asta absurdă. Oamenii pozitivi ca Litvinov n-ar trebui să se lase târâţi de pasiuni, care le sfarmă însuşi rostul vieţii… Natura nu se conduce doar după logică, după logica noastră omenească. Ea îşi are logica ei, pe care noi n-o pricepem şi n-o recunoaştem până nu ne striveşte sub tăvălugul său.

Despărţindu-se de Tatiana, Litvinov nu era stăpânit decât de un singur gând: să se întâlnească cu Irina; şi se duse la dânsa. Dar generalul era acasă – cel puţin aşa îi spuse portarul – şi nu vru să intre, căci nu se simţea în stare să se prefacă şi porni agale spre *Konversationshaus.* Voroşilov şi Pişcialkin, cu care se nimeri să se întâlnească Litvinov, încercară pe pielea lor imposibilitatea acestuia de a se preface. Pe unul îl bruftui, făcându-l sec ca o nucă găunoasă, iar altuia îi spuse că-i plictisitor, de te adoarme de-a-n picioarelea. Noroc că nu-i ieşise în cale Bindasov, că ar fi izbucnit cu siguranţă un *grosser Skandal*[111]. Amândoi aceşti tineri rămaseră uluiţi. Voroşilov îşi puse chiar problema dacă n-ar fi cazul să pretindă satisfacţie pentru salvarea onoarei ofiţereşti. Dar, ca şi locotenentul Pirogov din Gogol, se potoli într-o cafenea înfulecând sandvişuri. Litvinov o văzu de departe pe Kapitolina Markovna, în mantila ei pestriţă, alergând grijulie dintr-o prăvălie în alta… Se simţea ruşinat faţă de această bătrânică, ridicolă,

---

111 Un mare scandal *(germ.).*

dar atât de cumsecade. Îşi aduse aminte apoi de Potughin şi de convorbirea din ajun... Deodată simţi ca o adiere venită asupra-i: ceva impalpabil, dar neîndoielnic, o adiere mai uşoară decât suflul unei umbre care trece. Simţi numaidecât apropierea Irinei. Într-adevăr, ea se ivi la câţiva paşi de dânsul, la braţ cu o altă doamnă. Ochii lor se întâlniră numaidecât. Irina observă desigur ceva bizar în expresia figurii lui Litvinov. Se opri în faţa unui bazar cu multe ceasuri miniaturale de lemn, îl chemă printr-un gest discret din cap şi, arătându-i chipurile un mic ceas pentru a-i admira cadranul drăguţ cu un cuc deasupra, îi spuse nu în şoaptă, ci cu tonul său obişnuit, ca şi cum ar fi continuat o frază începută, pentru a atrage cât mai puţin atenţia trecătorilor:

— Vino peste o oră. Voi fi singură.

În clipa aceea se apropie în grabă de dânsa *monsieur* Verdier, faimosul cavaler, care îşi arătă entuziasmul pentru culoarea *feuille morte*[112] a rochiei ei şi pentru pălărioara spaniolă lăsată pe frunte până la sprâncene... Litvinov se mistui în mulţimea trecătorilor.

112 Frunză veştedă *(fr.).*

XXI

— Grigori, îi spuse după două ore Irina, şezând lângă dânsul pe-o canapea, cu amândouă mâinile pe umărul lui, ce-i cu tine? Spune-mi repede, cât timp suntem singuri.

— Cu mine? Nu-i nimic, răspunse Litvinov. Sunt fericit, fericit, asta-i.

Irina îşi lăsă ochii în jos, surâse şi suspină.

— Nu-i acesta răspunsul la întrebarea mea, iubitule.

Litvinov căzu pe gânduri.

— Ei, află… dacă vrei neapărat să ştii (Irina făcu ochii mari şi se retrase puţin), astăzi am spus totul logodnicei mele.

— Cum, totul? I-ai spus numele meu?

Litvinov plesni din palme.

— Irina, pentru numele lui Dumnezeu, cum ţi-a putut trece una ca asta prin cap? Că eu…

— Atunci iartă-mă… iartă-mă. Şi ce i-ai spus?

— I-am spus că n-o mai iubesc.

— Te-a întrebat de ce?

— Nu i-am ascuns că am îndrăgit pe altcineva şi că trebuie să ne despărţim.

— Ei bine, şi ea a consimţit?

— Ah, Irina, dacă ai şti ce suflet are! E numai abnegaţie şi nobleţe.

— Cred, cred… dar nici n-avea ce face altceva…

— Şi niciun reproş, niciun cuvânt amar pentru omul care i-a sfărâmat viaţa, care a înşelat-o şi a părăsit-o fără milă…

Irina îşi examina unghiile.

— Ia spune-mi, Grigori… ea te-a iubit?

— Da, Irina, m-a iubit.

Irina îşi potrivi în tăcere rochia.

— Drept să-ţi spun, începu ea, nu înţeleg prea bine ce te-a găsit ca să ai o explicaţie cu dânsa?

— Cum ce, Irina! Ai fi vrut oare să mint, să mă prefac în faţa ei, înaintea acestui suflet aşa de curat? Sau îţi închipui…

— Ba nu-mi închipui nimic, îi tăie vorba Irina. Îţi mărturisesc deschis: nu m-am prea gândit la ea. Eu nu mă pot gândi la două persoane deodată.

— Vrei să spui că…

— Şi cum a rămas? Sufletul cel pur pleacă? îl întrerupse din nou Irina.

— Habar n-am, răspunse Litvinov. Trebuie să mă mai întâlnesc cu ea. Dar nu va mai rămâne aici.

— A! Drum bun!

— Da, va pleca. De altfel acum nici mie nu mi-i gândul la dânsa. Eu mă gândesc numai la ceea ce mi-ai spus *tu,* la ceea ce mi-ai făgăduit *tu.*

Irina îl privi pe sub sprâncene.

— Nerecunoscătorule! Tot nu eşti mulţumit?!

— Nu, Irina, nu sunt mulţumit. M-ai făcut fericit, dar nu sunt mulţumit, şi tu mă înţelegi.

— Adică, eu…

— Da, tu trebuie să mă înţelegi. Adu-ţi aminte de cuvintele tale, aminteşte-ţi ce mi-ai scris. Eu nu pot să-mi împart dragostea cu altul, pentru nimic în lume. Nu mă pot împăca cu deplorabilul rol de amant clandestin. Nu numai viaţa mea, dar şi o altă viaţă am aruncat la picioarele tale. Am renunţat la orice, am sfărâmat totul în pulbere fără părere de rău şi fară gând de întoarcere. În schimb cred, ba sunt chiar ferm convins că şi tu îţi vei ţine promisiunea şi îţi vei uni soarta cu mine pentru totdeauna…

— Vrei să fug cu tine? Sunt gata… (Litvinov, într-un elan de entuziasm, îşi lipi buzele de mâinile ei.) Sunt gata, nu-mi calc cuvântul dat. Dar te-ai gândit bine la toate greutăţile… ai pregătit mijloacele materiale necesare?

— Eu? N-am apucat să mă gândesc şi nici să pregătesc

ceva. Spune-mi însă numai: da, îngăduie-mi să trec la acţiune, şi înainte de o lună…

— O lună? Dar noi peste două săptămâni plecăm în Italia.

— Chiar două săptămâni îmi ajung. Vai, Irina! Îmi face impresia că primeşti cam rece propunerea mea; ţi se pare, poate, o himeră… Totuşi eu nu-s un băieţaş, nu-s deprins să mă hrănesc cu himere, ştiu ce pas hotărâtor fac, îmi dau seama de responsabilitatea ce-o iau asupră-mi. Dar nu văd altă ieşire. Gândeşte-te în sfârşit că trebuie să rupi pentru totdeauna toate legăturile cu trecutul şi pentru ca să nu trec drept un detestabil mincinos în ochii acelei fiinţe pe care ţi-am jertfit-o.

Irina se sculă brusc, iar ochii ei scăpărară scântei.

— Să avem iertare, Grigore Mihailîci! Dacă mă hotărăsc să fug, atunci voi fugi cu un bărbat care o va face pentru mine, numai pentru mine şi nu ca să nu-şi piardă demnitatea în ochii unei domnişoare flegmatice care are în vine, în loc de sânge, lapte îndoit cu apă – *du lait coupé!* Şi să-ţi mai spun ceva: îţi mărturisesc că prima oară în viaţă mi-a fost dat să aud că omul pentru care simt o înclinare e o persoană vrednică de milă şi joacă un rol jalnic. Dar cunosc un rol încă şi mai detestabil: rolul celui ce nu ştie singur ce se petrece în sufletul lui.

Litvinov se ridică la rândul său.

— Irina, începu el…

Dar ea se apucă cu amândouă mâinile de frunte şi, aruncându-se într-un elan năvalnic la pieptul lui, îl îmbrăţişa cu o forţă mai mult decât femeiască.

— Iartă-mă, iartă-mă, rosti ea cu o voce sugrumată. Iartă-mă, Grigori! Vezi cât de răzgâiată sunt, ce dezgustătoare-s, ce geloasă, ce rea! Îţi dai seama ce mare nevoie am de sprijinul tău, de indulgenţa ta! Salvează-mă, smulge-mă din viitoarea asta, până nu m-a înghiţit încă cu totul! Da, hai să fugim şi să scăpăm de oamenii aceştia şi de lumea asta – refugiindu-ne pe nişte meleaguri

depărtate, frumoase, slobode! Şi poate că atunci Irina ta va deveni în sfârşit mai vrednică de jertfele pe care i le aduci. Nu te supăra pe mine, iartă-mă, dragul meu; şi să ştii că voi face tot ce îmi vei porunci. Te voi urma oriunde mă vei duce.

Litvinov avu o strângere de inimă. Mai năvalnic decât înainte, Irina se încleşta de dânsul cu tot trupul său tânăr şi suplu. El se aplecă asupra volburii părului său parfumat şi, în beţia recunoştinţei şi a desfătării, abia cuteză să-l dezmierde cu mâna sau să-l atingă cu buzele.

— Irina, Irina, repetă el. Îngerul meu… Ea îşi ridică dintr-o dată capul şi ascultă…

— E pasul soţului meu… a intrat în camera lui, şopti Irina şi, retrăgându-se cu vioiciune, se aşeză în fotoliu. Litvinov dădu să se scoale… încotro? Urmă ea cu aceeaşi şoaptă. Rămâi! Şi aşa te bănuieşte. Sau ţi-i frică de dânsul? Zise fară să-şi ia ochii de la uşă. Da, el e. Va veni aici numaidecât. Povesteşte-mi ceva, vorbeşte cu mine. (Neputându-şi veni în fire, Litvinov tăcea.) Mâine nu vă duceţi la teatru? Adăugă ea cu voce tare. Se joacă *le Verre d'eau*[113], o piesă învechită, în care Plessy se strâmbă oribil… Parcă suntem scuturaţi de friguri, adăugă ea, coborând glasul. Aşa nu mai merge. Trebuie să chibzuim bine totul. Ţin să te previn că toţi banii mei sunt la dânsul. *Mais j'ai mes bijoux.*[114] Vom pleca în Spania. Vrei? Irina îşi ridică iarăşi vocea: Oare de ce se îngraşă toate actriţele? Chiar Madeleine Brohan… Dar vorbeşte odată, nu sta aşa mut. Îmi vâjâie capul. Tu însă nu trebuie să te îndoieşti de mine… îţi voi da de ştire unde ne întâlnim mâine. Numai că nu era nevoie să te destăinuieşti domnişoarei aceleia… *Ah, mais c'est charmant!*[115] exclamă ea brusc şi, într-un acces de râs nervos, rupse dantela batistei.

---

113 *Paharul cu apă (fr.)*. Piesă a dramaturgului francez Eugène Scribe (1791-1861).

114 Dar am bijuteriile (fr.).

115 Ah, dar e încântător! *(fr.)*

— Se poate intra? întrebă din cealaltă cameră Ratmirov.

— Poftim… poftim.

Uşa se deschise şi în prag apăru generalul. Se posomori la vederea lui Litvinov, totuşi îl salută – adică îşi înclină partea superioară a corpului.

— Nu ştiam că ai o vizită, rosti el. *Je vous demande pardon de mon indiscrétion.*[116] Badenul vă mai amuză, *monsieur…* Litvinov?

Ratmirov pronunţa întotdeauna cu un fel de ezitare numele acesta de familie, ca şi cum l-ar fi uitat de fiecare dată şi nu-i venea imediat în minte… îşi imagina că-l jigneşte prin asta, ca şi prin ridicarea exagerată a pălăriei în timpul salutului.

— Nu mă plictisesc aici deloc, *monsieur le général.*

— Într-adevăr? Pe mine Badenul mă scoate din sărite. De altfel, îl vom părăsi curând. Nu-i aşa, Irina Pavlovna? *Assez de Baden comme ça.*[117] Printre altele, doamnă, am jucat în norocul dumitale şi am câştigat cinci sute de franci.

Irina întinse cu cochetărie mâna.

— Unde-s? Dă-mi-i… pentru ace.

— Mai târziu… mai târziu… Plecaţi aşa de repede, *monsieur…* Litvinov.

— Da, plec, după cum vedeţi.

Ratmirov îşi balansa din nou bustul.

— La o plăcută vedere!

— Adio Grigori Mihailîci, rosti Irina. Îmi voi ţine promisiunea.

— Ce promisiune? Poţi să mi-o spui? o întrebă soţul.

Irina zâmbi.

— Nu, e o bagatelă… între noi. *C'est à propos du voyage… où il vous plaira.*[118] Tu cunoşti opera domnului Stahl[119]?

---

116 Vă cer scuze pentru indiscreţia mea *(fr.).*

117 M-am săturat de Baden *(fr.).*

118 E vorba de voiaj... unde vă va plăcea *(fr.).*

119 Pseudonim al scriitorului francez P.I. Hétzel, sub care a publicat în

— Cum să nu… cum să nu. Are nişte viniete fermecătoare.

Ratmirov părea că se împacă de minune cu soţia: o tutuia.

1843 celebrul basm *Voyage où il vous plaira.* Text bogat ilustrat de cunoscutul grafician şi pictor Tony Johannot (1803-1852). Cîntecele pentru acest basm pus pe muzică de W.A. Mozart au fost compuse de Alfred de Musset (1810-1857).

XXII

„Într-adevăr, mai bine-i să nu te gândeşti, repetă Litvinov, mergând pe stradă şi simţind că tumultul din sufletul său se dezlănţuie iarăşi. Chestiunea e hotărâtă. Irina îşi va ţine făgăduiala, nu rămâne decât să iau măsurile necesare... Totuşi, ea parcă şovăie!” El îşi scutură capul. Propriile sale hotărâri i se înfăţişau într-o lumină stranie. I se păreau forţate şi neverosimile. Nu poţi frământa mult timp aceleaşi gânduri: ele se schimbă treptat ca figurile unui caleidoscop... când stai şi priveşti, vezi că tot alte figuri ţi se perindă pe dinaintea ochilor. O senzaţie de adâncă oboseală puse stăpânire pe Litvinov... Ar fi vrut să se odihnească cel puţin un ceas... Dar Tania? El se cutremură şi, fără să stea mult pe gânduri, se duse resemnat acasă, spunându-şi doar că în ziua aceea semăna cu o minge azvârlită de la una la alta... Fie ce-o fi: trebuia să isprăvească odată. Se întoarse la hotel şi tot aşa de supus, aproape maşinal, se duse la Tatiana, fară şovăire sau întârziere.

Îi ieşi în întâmpinare Kapitolina Markovna. De la cea dintâi aruncătură de ochi Litvinov îşi dădu seama că ştia totul. Ochii bietei domnişoare bătrâne erau umflaţi de lacrimi. Faţa ei îmbujorată, încununată de bucle albe, exprima spaimă şi chinul provocat de indignare, durere şi uluire. Vru parcă să se repeadă spre Litvinov, dar se opri numaidecât şi, muşcându-şi buzele tremurătoare, se uită la dânsul, ca şi cum ar fi vrut şi să-l implore, şi să-l ucidă, şi să se convingă că totul nu-i decât un vis, o nebunie, ceva imposibil...

— Iată-vă! Aţi venit... aţi venit, zise ea.

Uşa camerei de alături se întredeschise numaidecât şi

intră cu pas uşor Tatiana, foarte palidă, dar calmă. Îşi îmbrăţişa mătuşa cu o mână şi o aşeză lângă dânsa.

— Ia loc şi dumneata, Grigori Mihailîci, i se adresă Tania lui Litvinov care rămase, ca pierdut, la uşă. Sunt foarte bucuroasă să te văd încă o dată. Am adus la cunoştinţa mătuşii mele hotărârea dumitale, hotărârea noastră comună. Ea o împărtăşeşte şi o încuviinţează întru totul… Fără dragoste reciprocă nu poate fi fericire, stima doar nu ajunge (la cuvântul „stimă”, Litvinov îşi plecă involuntar ochii în pământ). Şi-i mai bine să te desparţi mai devreme, decât să te căieşti mai târziu. N-am dreptate, mătuşica?

— Da, fără îndoială, începu Kapitolina Markovna, fără îndoială, Taniuşa, cine nu-i în stare să te preţuiască… cine s-a decis…

— Mătuşica, mătuşica, o întrerupse Tatiana. Adu-ţi aminte ce mi-ai făgăduit. Chiar mata îmi spuneai mereu: adevărul, Tatiana, adevărul înainte de toate – şi libertatea. Dar adevărul nu-i întotdeauna plăcut, de asemeni nici libertatea. Altfel care ar fi meritul nostru?

Tatiana sărută cu duioşie buclele albe ale Kapitolinei Markovna şi, întorcându-se spre Litvinov, adăugă:

— Eu şi mătuşica am hotărât să plecăm din Baden… e preferabil pentru noi toţi.

— Când aveţi de gând să plecaţi? întrebă cu o voce surdă Litvinov, care îşi aminti că aceeaşi întrebare i-o pusese adineaori Irina.

Kapitolina Markovna dădu să răspundă, dar Tatiana o reţinu, mângâind-o duios pe umăr:

— Cred că în curând, foarte curând.

— Pot să vă întreb unde aveţi de gând să plecaţi? rosti cu acelaşi ton Litvinov.

— Mai întâi la Dresda, apoi probabil în Rusia.

— Dar la ce vă trebuie acum să ştiţi asta, Grigori Mihailîci? izbucni Kapitolina Markovna.

— Mătuşica, mătuşica, o întrerupse din nou Tatiana.

Urmă o scurtă tăcere.

— Tatiana Petrovna, începu Litvinov. Vă daţi seama ce sentiment îngrozitor de penibil şi de dureros încerc în momentul de faţă?

Tatiana se ridică în picioare.

— Grigori Mihailîci, rosti ea, să nu mai vorbim de asta… Te rog insistent, dacă nu pentru dumneata, cel puţin pentru mine. Doar nu te cunosc de azi, de ieri; şi pot foarte bine să-mi închipui ce simţi acum. Dar de ce să vorbim? De ce să zgândărim rana? (Ea se opri: voia pesemne să-şi învingă emoţia şi să-şi stăpânească lacrimile, gata să izbucnească. Şi izbuti.) De ce să deschidem o rană, care nu se poate vindeca? Să lăsăm lucrurile pe seama timpului. Iar acum am să-ţi fac o rugăminte, Grigori Mihailîci: o să-ţi dau o scrisoare. Fii bun şi du-o chiar dumneata la poştă, e ceva destul de important. Iar eu şi mătuşă-mea acum n-avem când… Îţi rămânem recunoscătoare. Aşteaptă un minut, viu numaidecât…

În pragul uşii Tatiana îi aruncă o privire neliniştită Kapitolinei Markovna; dar aceasta şedea atât de grav şi de cuviincios, sprâncenele încruntate şi buzele strânse dându-i o expresie atât de severă, încât Tatiana îi făcu numai un gest din cap şi ieşi.

Dar cum se închise uşa, orice expresie solemnă şi gravă se şterse ca prin farmec de pe faţa Kapitolinei Markovna. Ea se sculă şi, în vârful picioarelor, se apropie de Litvinov. Încovoindu-se şi silindu-se să-l privească în ochi, ea îi vorbi în şoaptă cu o voce emoţionată, în care se simţeau lacrimile.

— Doamne, Dumnezeule! începu ea. Grigori Mihailîci, ce înseamnă asta? Visez ori ce-i? *Dumneavoastră* renunţaţi la Tania, n-o mai iubiţi şi vă călcaţi cuvântul dat? Faceţi una ca asta tocmai dumneavoastră, pe care ne bizuiam cu toţii ca pe o stâncă de granit! Dumneavoastră, dumneavoastră? Tu, Grişa? Kapitolina Markovna se opri o clipă. Dar cu asta o ucideţi, Grigori Mihailîci, urmă ea fără să aştepte răspuns, şi stropi mărunţi de lacrimi începură să i se rostogolească pe

obraz. Nu vă uitaţi că ea face acum pe curajoasa. Doar îi cunoaşteţi firea. Ea nu se plânge niciodată, n-are grijă de ea însăşi. De aceea alţii trebuie să aibă milă de dânsa! Acum ea îmi tot spune: „Mătuşica, trebuie să ne păstrăm demnitatea!” Ce rost are aici demnitatea, când e vorba de moarte, da, prevăd moartea! (Tatiana mişcă un scaun în camera de alături.) Da, prevăd moartea, reluă şi mai încet bătrâna. Şi ce s-a putut întâmpla? V-au făcut vrăji, nu-i aşa? Doar nu demult îi trimiteaţi cele mai duioase scrisori. În sfârşit, un om loial se poate purta astfel? Eu, după cum ştiţi prea bine, sunt o femeie fără prejudecăţi, *un esprit fort,* iar Taniei i-am dat aceeaşi educaţie; are şi ea un suflet liber…

— Mătuşica! răsună din camera vecină vocea Tatianei.

— Dar un cuvânt dat implică o datorie, Grigori Mihailîci, mai ales pentru nişte oameni cu principiile dumneavoastră, adică cu principiile noastre! Dacă nu ne recunoaştem datoria, ce ne mai rămâne? Nu poţi călca totul în picioare, după pofta inimii tale, fără să ţii seama de altul! Asta-i neruşinare… da; asta-i crimă! Ce libertate mai e şi asta?!

— Mătuşica, te rog vino aici, se auzi din nou.

— Numaidecât, puişorule, numaidecât. Kapitolina Markovna îl apucă de mână pe Litvinov. Văd că v-aţi supărat, Grigori Mihailîci… („Eu? Să mă supăr?!” îi venea lui să exclame, dar gura îi rămase încleştată.) Nu vreau să vă supăr, Doamne, Doamne! Nu de asta îmi arde mie! Vreau dimpotrivă să vă implor. Răzgândiţi-vă cât mai este vreme! N-o zdrobiţi! Nu vă nimiciţi propria fericire. Ea mai are încă încredere în dumneavoastră. Grişa, ea are încredere în tine. Nu-i pierdut încă totul. Doar te iubeşte cum nu te-a iubit nimeni, niciodată! Părăseşte acest detestabil Baden-Baden. Hai să plecăm împreună! Scutură-te numai din vrăjile care te-au fermecat şi mai cu seamă fie-ţi milă, fie-ţi milă…

— Mătuşica! repetă Tania, cu o umbră de nerăbdare în glas.

Dar Kapitolina Markovna nu auzea nimic.

— Spune-mi numai: „da!” îi repetă ea. Restul îl pun eu

la cale… Sau fă-mi cel puţin un semn din cap. Numai o singură dată, uite aşa!

Litvinov ar fi murit cu dragă inimă în clipa aceea, dar cuvântul „da!” nu-l rosti şi nici nu schiţă vreun gest cu capul.

Tatiana intră cu scrisoarea în mână. Kapitolina Markovna se îndepărtă grabnic de Litvinov şi, întorcându-şi faţa, se aplecă asupra mesei, ca şi cum ar fi examinat nişte conturi şi hârtii care zăceau acolo.

Tatiana se apropie de Litvinov şi-i spuse:

— Iată scrisoarea de care ţi-am vorbit… Te duci chiar acum la poştă, nu-i aşa?

Litvinov îşi ridică ochii… înaintea lui se afla în picioare judecătorul său, Tatiana i se păru mai înaltă, mai zveltă… Figura ei, care reflecta o frumuseţe nouă pentru dânsul, se împietrise maiestuos, ca o statuie. Bustul nu-i mai palpita. Iar rochia strâmtă, de o singură culoare, îi cădea ca o mantie elină, în lungi falduri rigide, marmoreene, până la picioare, pe care le acoperea. Tatiana se uita drept înainte, nu numai la Litvinov, căutătura-i inertă şi rece părea de asemeni privirea unei statui. Litvinov citi în ea sentinţa-i de osândă; se înclină, luă scrisoarea din mâna de piatră întinsă spre dânsul şi plecă în tăcere.

Kapitolina Markovna se aruncă în braţele Tatianei, dar fata o îndepărtă duios şi îşi lăsă ochii în jos. Sângele îi îmbujora faţa şi zicând: „Haidem, mai repede!” se întoarse în iatac. Kapitolina Markovna o urmă cu capul în pământ.

Scrisoarea, înmânată de Tatiana lui Litvinov, era adresată unei prietene, o nemţoaică din Dresda, care dădea cu chirie mici apartamente mobilate. litvinov puse scrisoarea la cutie şi i se păru că – împreună cu acest mic petic de hârtie – îngropa în mormânt tot trecutul, toată viaţa sa. El ieşi afară din oraş şi rătăci îndelung pe strimtele poteci printre podgorii; nu se putea elibera de un sentiment de dispreţ pentru sine însuşi, cum nu poţi scăpa de bâzâitul supărător al unei muşte în timpul verii. Rolul jucat de

dânsul în această ultimă întrevedere i se părea cu totul lamentabil… Când se întoarse la hotel şi se informă după câtva timp despre cele două doamne, află că – îndată după plecarea lui – ele ceruseră să fie duse la gară şi plecaseră cu trenul într-o direcţie necunoscută.

Bagajele fuseseră făcute şi contul achitat încă de dimineaţă. Tatiana îl rugase pe Litvinov să-i ducă scrisoarea la poştă pesemne cu scopul de a-l îndepărta. El încercă să afle de la portar dacă doamnele nu-i lăsaseră vreun bilet. Dar portarul îi dădu un răspuns negativ şi chiar îşi exprimă surprinderea: plecarea aceasta subită, după închirierea apartamentului pentru o săptămână, i se păruse suspectă şi stranie. Litvinov îi întoarse spatele şi se încuie în camera lui. Nu ieşi în oraş până a doua zi. Stătu aproape toată noaptea la masă, scrise şi rupse ciornele… îşi isprăvi lucrul când începură să mijească zorile: era o scrisoare pentru Irina.

XXIII

Iată ce cuprindea scrisoarea trimisă Irinei: „Logodnica mea a plecat ieri: nu ne vom mai vedea niciodată… Nu ştiu precis nici măcar unde va locui. A luat cu ea tot ceea ce mi se părea până acum preţios şi vrednic de a fi dorit. Mi s-au risipit cu plecarea ei toate proiectele, planurile şi intenţiile. Până şi lucrările mele s-au irosit; îndelungata-mi muncă s-a prefăcut în pulbere, ocupaţiile mele nu mai au niciun sens şi nicio valoare; totul a pierit. Eul meu chiar, eul meu de mai înainte a murit şi a fost înmormântat ieri. Simt limpede acest lucru, îl văd, îl ştiu… şi nu-l regret deloc. Nu ca să mă plâng revin asupra acestui subiect… Ce rost ar putea avea tânguirile, de vreme ce mă iubeşti, Irina! Am vrut numai să-ţi spun că în trecutul acesta mort, din toate începuturile şi nădejdile mele – prefăcute în fum şi în cenuşă – a rămas numai un singur lucru viu şi nezdruncinat: dragostea mea pentru tine. În afară de dragostea aceasta n-a mai rămas şi nici nu mai există nimic în sufletul meu. Ar fi puţin s-o numesc singura mea comoară. M-am contopit cu dragostea asta: eu şi ea suntem una. Ea-i viitorul, vocaţiunea, sanctuarul şi patria mea! Tu mă cunoşti, Irina. Tu ştii că nu-mi plac frazele, ba ele chiar îmi repugnă; şi oricât de mari ar fi cuvintele în care încerc să-mi îmbrac sentimentul, nu cred că mă poţi bănui de nesinceritate sau de exagerare. Nu sunt un băieţandru care, în elanul primului entuziasm, bâlbâie în faţa ta jurăminte nechibzuite, ci un bărbat, încercat de ani, care îţi mărturiseşte, simplu şi franc, aproape cu spaimă, ceea ce consideră el drept adevăr absolut. Da, dragostea ta reprezintă în viaţa mea totul, totul! Judecă singură: cum aş putea lăsa acest *tot* pe mâinile altuia, cum aş putea să-i îngădui a dispune de tine?

Dacă tu, tu ai aparţine acestui altul, atunci şi întreaga-mi fiinţă, chiar sângele inimii mele i-ar aparţine, iar eu însumi unde aş fi? Un simplu spectator… un spectator al propriei mele vieţi! Nu, e cu neputinţă! Cu neputinţă!” participa pe furiş la ceea ce-i esenţial în viaţă ca respiraţia – asta ar însemna minciună şi moarte. Înţeleg ce mare sacrificiu pretind de la tine fără să am niciun drept. Dar oare ce poate da dreptul la sacrificiu? Nu procedez însă aşa din egoism: un egoist s-ar simţi cu inima mai uşoară şi mai la adăpost dacă n-ar ridica chestiunea aceasta. Da, pretenţiile mele sunt greu de îndeplinit. Nu mă mir că ele te înspăimântă. Tu ai numai dispreţ pentru oamenii în mijlocul cărora trebuie să trăieşti, te oboseşte lumea lor, dar oare eşti în stare să abandonezi societatea aceasta şi să calci în picioare coroana cu care ea te-a încununat, ridicând împotrivă-ţi opinia publică, adică tocmai opinia acestor oameni odioşi? Întreabă-te, Irina, dacă nu-ţi iei o povară prea mare pentru umerii tăi. Nu vreau să-ţi reproşez nimic, dar adu-ţi aminte că odată n-ai putut rezista seducţiunii. Aşa de puţin îţi pot da eu în schimbul celor ce vei pierde! Ascultă ultimul meu cuvânt: dacă nu te simţi în stare ca mâine, ba chiar azi, să părăseşti totul şi să mă urmezi – vezi cu ce curaj îţi vorbesc, fără să mă menajez – dacă te înspăimântă necunoscutul viitorului, înstrăinarea, singurătatea şi dispreţul oamenilor, dacă nu eşti sigură de tine însăţi, mărturiseşte-mi-o deschis, fără întârziere, şi eu îmi voi căuta de drum. Voi pleca cu inima sfâşiată, dar binecuvântându-te pentru adevăr. Dacă tu, preafrumoasa şi strălucita mea regină, iubeşti într-adevăr pe omul modest şi obscur ce sunt, şi eşti hotărâtă cu tot dinadinsul să-i împărtăşeşti soarta, atunci dă-mi mâna şi să pornim împreună pe calea noastră trudnică! Nu uita însă un lucru: că hotărârea mea e de neclintit – ori totul, ori nimic! E o nebunie… dar altfel mi-i cu neputinţă. Nu pot, Irina, căci te iubesc prea mult.

Al tău, *G.L.”*

Scrisoarea acesta nu prea era pe placul lui Litvinov. Nu reda exact şi precis ceea ce voise să spună. Se găseau în ea expresii forţate, emfatice, livreşti… Nu era desigur mai bună decât multe alte ciorne rupte de dânsul. Era însă ultima şi exprima totuşi principalul. Obosit, chinuit, Litvinov nu se simţea în stare să scoată altceva din capul său. Pe deasupra nu poseda nici meşteşugul de a-şi îmbrăca gândul într-o formă literară. Şi ca toţi oamenii care n-au deprinderea de a scrie, era preocupat în mare măsură de stil. Prima-i scrisoare fusese fără îndoială cea mai bună: ţâşnise cald din inima lui. Oricum, Litvinov trimise Irinei misiva sa.

Ea îi răspunse printr-un bilet scurt.

„Vino azi la mine, îi scria. *El* lipseşte toată ziua. Scrisoarea ta m-a tulburat grozav. Nu fac decât să mă gândesc… şi-mi vâjâie capul de atâtea gânduri. Simt o povară pe inimă, dar tu mă iubeşti şi-s fericită. Te aştept.

A ta, *I.”*

Irina şedea în iatac când intră Litvinov la dânsa. Îl conduse aceeaşi fetiţă de treisprezece ani, care îl pândise în ajun pe scară. Pe masă, înaintea Irinei, se afla o cutie rotundă de carton, plină de dantele. Ea le alegea pe gânduri cu o mână, iar în cealaltă ţinea scrisoarea lui Litvinov. Tocmai se oprise din plâns: genele îi erau umede, iar pleoapele umflate. Pe obraji stăruiau urmele lacrimilor neşterse. Litvinov se opri în prag. Irina nu-l observă.

— Plângi? o întrebă Litvinov surprins.

Ea tresări, îşi petrecu mâna prin păr şi surâse.

— De ce plângi? repetă Litvinov întrebarea. Irina îi arătă în tăcere scrisoarea. Cum? Din pricina asta? rosti el după o pauză.

— Apropie-te, şezi, îi spuse ea. Dă-mi mâna. Într-adevăr, am plâns. Ce te miră? Îţi închipui că-i lucru de nimic… Şi ea îi arătă iarăşi scrisoarea.

Litvinov se aşeză.

— Ştiu că asta nu-i lesne, Irina. Acelaşi lucru îţi spun în scrisoarea mea… îmi dau seama de situaţia ta. Dar dacă crezi în însemnătatea dragostei tale pentru mine, dacă te-au convins cuvintele mele, tu trebuie să înţelegi de asemeni ce simt şi eu acum în faţa lacrimilor tale. Am venit aici ca un acuzatei aştept verdictul: moartea sau viaţa? Răspunsul tău va limpezi situaţia. Numai nu mă privi cu ochii aceştia… Ei îmi amintesc ochii tăi de odinioară, cei de la Moscova.

Irina se îmbujora dintr-o dată şi îşi întoarse faţa în altă parte, ca şi cum ea însăşi simţea ceva nepotrivit în privirea sa.

— Cum poţi vorbi aşa, Grigori? Cum nu ţi-i ruşine? Tu îmi ceri răspunsul meu… dar oare te poţi îndoi de el! Te tulbură lacrimile mele… nu le-ai înţeles însă sensul. Scrisoarea ta, dragul meu, mi-a dat de gândit. Îmi spui, de pildă, că dragostea îţi ţine loc de tot şi că toate ocupaţiile tale de dinainte nu-şi mai au rostul. Dar mă întreb: oare poate trăi un bărbat numai cu dragostea? Nu se va plictisi în cele din urmă? Nu va dori o viaţă activă şi n-o va învinui pe aceea care l-a făcut să se abată de la acesta viaţă? Iată ce gând mă înspăimântă, iată de ce mă tem – şi nu de ceea ce ai presupus.

Litvinov se uită la Irina, care îl privea şi ea atent, ca şi cum fiecare ar fi dorit să pătrundă mai adânc şi mai departe în sufletul celuilalt, mai adânc decât poate ajunge sau decât ceea ce poate trăda cuvântul.

— Te temi fară niciun temei, începu Litvinov, poate m-am exprimat greşit. Plictiseală? Inactivitate? Cu toate noile forţe pe care mi le va insufla amorul tău? O, Irina, crede-mă, dragostea ta pentru mine e un întreg univers şi nici eu însumi nu pot prevedea ce va izbucni dintr-însul.

Irina rămase pe gânduri.

— Unde vom pleca de aici? şopti ea.

— Unde? Despre asta o să mai vorbim… dar tu consimţi, vasăzică? Nu-i aşa, Irina?

Ea îl privi.

— Şi vei fi fericit?

— O, Irina!

— Şi n-ai să regreţi nimic? Niciodată?

Ea se aplecă asupra cutiei cu dantelă şi iarăşi se apucă să aleagă.

— Nu te supăra pe mine, dragul meu, că în asemenea momente mă ocup cu bagajele acestea… Am obligaţia să mă duc la balul dat de o doamnă, care mi-a trimis cârpele acestea şi trebuie să le aleg astăzi. Vai! Simt o povară pe inimă! exclamă ea brusc, şi îşi culcă obrazul pe marginea cutiei de dantele. Lacrimi începură să-i picure iarăşi din ochi… ea îşi întoarse faţa: lacrimile puteau păta dantelele.

— Irina, plângi din nou, începu neliniştit Litvinov.

— Ei bine, plâng iarăşi, reluă Irina. Ah, Grigori, nu mă chinui şi nu te chinui atâta! Să fim nişte oameni liberi! Ce rău fac că plâng? Parcă eu însămi îmi dau seama de ce curg lacrimile acestea? Tu îmi ştii hotărârea, ai auzit-o din gura mea. Eşti convins că ea n-are să se schimbe, că am consimţit la… cum ai zis? La totul ori nimic… Ce mai vrei? Să fim liberi! Ce rost au aceste lanţuri reciproce? Suntem acuma împreună, tu mă iubeşti, eu te iubesc. Oare n-avem nimic mai bun de făcut decât să ne analizăm sentimentele? Uită-te la mine! Nu-mi arde să joc teatru în faţa ta. Nu ţi-am făcut nicio aluzie la faptul că poate nu mi-e tocmai uşor să rup toate legăturile conjugale… şi, doar nu mă mint pe mine însămi, ştiu că-s o criminală şi că *el* are dreptul să mă ucidă. Ce importanţă are? Să fim liberi, îţi spun. Ziua e a noastră, viaţa e a noastră!

Irina se ridică din fotoliu şi îl privi pe Litvinov de sus în jos, mijindu-şi ochii şi zâmbind uşor. Cu mâna goală până la cot dădu la o parte de pe faţă o buclă lungă de păr pe care

scânteiau două-trei lacrimi. O bogată eşarfă de dantelă lunecă de pe masă şi căzu pe duşumea, la picioarele Irinei. Ea o calcă dispreţuitoare.

— Ori poate nu-ţi plac astăzi? Poate m-am urâţit de ieri? Spune-mi, de multe ori ai văzut un braţ aşa de frumos? Dar despre părul meu, ce zici? Spune-mi, mă iubeşti?

Ea îl cuprinse cu amândouă braţele, îi strânse capul la piept, agrafa din părul ei se desprinse cu zgomot şi lunecă, iar pletele risipite îl învăluiră într-un val parfumat şi mătăsos.

XXIV

Litvinov măsură în lung şi-n lat camera lui de la hotel, dus pe gânduri, cu capul în pământ. Trebuia să treacă acum de la teorie la practică spre a găsi mijloacele şi căile pentru fugă, pentru mutarea pe meleaguri necunoscute… Dar – lucru ciudat! – el nu se preocupa atât de aceste mijloace şi căi, cât se întreba dacă într-adevăr putea avea certitudinea că Irina luase hotărârea asupra căreia stăruia el cu atâta încăpăţânare. Oare îşi dăduse cuvântul definitiv, fară posibilitate de revenire? Irina îi spusese doar la despărţire: „Agită-te, agită-te şi când totul va fi gata dă-mi doar de ştire”. Desigur! La o parte cu îndoielile… Trebuie să treacă la fapte. Şi Litvinov trecu deocamdată la alcătuirea unui plan. Mai întâi banii! Litvinov avea 1328 de florini lichizi, adică în monedă franceză 2855 de franci… o sumă neînsemnată, dar suficientă pentru primele nevoi. Apoi va scrie neîntârziat tatălui său să-i trimită cât mai mulţi bani: să vândă pădurea şi chiar o parte din moşie… Dar sub ce pretext? Ei, pretexte se pot găsi uşor. Irina îi vorbise, într-adevăr, despre ale sale *bijoux,* dar ele nu trebuiau puse la socoteală, asta le-ar putea prinde bine – cine ştie? – pentru zile negre. Apoi mai poseda şi un excelent cronometru genevez, pe care ar putea scoate… să zicem 400 de franci. Litvinov se duse la bancherul său şi îl cercetă pe ocolite asupra posibilităţii unui eventual împrumut, dar bancherii din Baden sunt o tagmă de oameni bănuitori şi prudenţi. Drept răspuns la asemenea aluzii aceştia iau numaidecât un aer trecut şi ofilit, ca floarea de câmp după ce coasa îi taie lujerul. Alţii vă râd în nas semeţ şi cu curaj, în semn că vă apreciază gluma inocentă. Spre ruşinea lui, Litvinov îşi încercă norocul şi la ruletă: puse – culmea! – un taler întreg

pe numărul treizeci, corespunzător anilor săi. Făcu acest gest în vederea majorării şi rotunjirii capitalului său. Şi într-adevăr, dacă nu şi-l majoră, în schimb şi-l rotunji, lăsând pe masa verde douăzeci şi opt de florini. A doua chestiune, de asemeni destul de importantă, era obţinerea paşaportului. Pentru o femeie paşaportul nu-i strict obligatoriu. Sunt ţări unde nu se cere deloc – ca Belgia, de pildă, sau Anglia. În sfârşit la nevoie se poate căpăta şi un paşaport străin – nu numai rusesc. Litvinov cântărea toate posibilităţile cu cea mai mare seriozitate. Avea multă energie, neşovăielnică, dar în acelaşi timp, împotriva voinţei sale, pe lângă voinţa sa, se strecura în gândurile sale ceva neserios, aproape comic – ca şi cum proiectul său ar fi o glumă, ca şi cum nimeni n-ar fi fugit niciodată în realitate, ci numai în comedii şi în romane… Sau poate undeva în provincie, poate în districtul Ciuhloma sau Sîzransk. Acolo, după adeveririle unui călător, pe oameni îi apucă din plictiseală chiar răul de mare… Litvinov îşi aminti cum unul dintre prietenii săi, cornetul în retragere Baţov, răpise într-un echipaj cu trei cai, în sunet de zurgălăi, pe fata unui negustor, după ce-i îmbătase pe părinţi şi chiar pe logodnică. Şi cum pe urmă ieşise la iveală că Baţov însuşi fusese păcălit şi pe deasupra snopit în bătaie. Litvinov se mânie straşnic pe sine însuşi pentru această amintire nelalocul ei şi numaidecât, venindu-i în minte Tatiana, cu plecarea ei fulgerătoare, ca şi amărăciunea, durerea şi ruşinea-i de atunci, înţelese prea bine că fapta întreprinsă de dânsul nu era o glumă. Avusese dreptate să-i spună Irinei că pentru însăşi onoarea lui nu-i rămânea altă cale de urmat… Şi din nou – când îi veni în minte numele Irinei – parcă un şarpe de jăratic, dureros de dulce, se încolăci în jurul inimii sale, strângând-o cu putere.

Un tropot de cai răsună în urma lui… Litvinov se dădu în lături… Irina, călare, îl ajunse. Alături de dânsa călărea generalul cel corpolent. Ea îl recunoscu, îl salută cu o uşoară înclinare a capului şi lovi calul în coastă cu cravaşa,

pornindu-l la galop: apoi îl lăsă să zboare ca pasărea. Vălul de culoare închisă îi flutura în vânt...

— *Pas si vite! Nom de Dieu! Pas si vite*[120] răcnea generalul, gonind după dânsa.

120 Mai încet! Pentru Dumnezeu ! Mai încet *(fr.).*

XXV

A doua zi, dimineaţă, tocmai când se întoarse Litvinov de la bancher, cu care mai stătuse o dată de vorbă cu privire la cursul nestabil al monedei noastre şi la modul cel mai favorabil de a trimite banii în străinătate, tocmai atunci îi înmână portarul o scrisoare. Iată ce citi el (misiva era scrisă în franţuzeşte):

„Dragul meu! Toată noaptea m-am gândit la propunerea ta… şi îţi voi vorbi deschis. Ai fost sincer cu mine; voi fi şi eu sinceră: nu *pot* să fug cu tine, nu sunt *în stare* de una ca asta. Îmi dau seama cât de vinovată sunt faţă de tine, a doua mea greşeală e mult mai mare decât cea dintâi. Mă dispreţuiesc, îmi detest laşitatea. Mă copleşesc cu reproşuri, dar nu mă pot schimba. În zadar recunosc în sinea mea că eu ţi-am distrus fericirea, că tu ai dreptul să vezi în mine o cochetă uşuratică, că singură m-am oferit, că eu însămi ţi-am făcut promisiuni solemne… Sunt cuprinsă de groază, mă urăsc, dar nu pot proceda altfel, nu pot, nu pot… Nu vreau să mă dezvinovăţesc, nu voi căuta să-ţi spun că eu însămi m-am aprins… toate acestea nu înseamnă nimic. Dar vreau să-ţi repet, cu insistenţă, că sunt a ta… a ta pentru totdeauna. Dispune de mine cum vrei, când vrei… Sunt a ta, supusă fără murmur… Dar să fug, să părăsesc totul… asta nu! Nu! Nu! Te-am implorat să mă salvezi, nădăjduiam să repar totul, să arunc totul în foc. Dar se pare că nu există salvare pentru mine; pesemne otrava a pătruns prea adânc în sufletul meu; pesemne că nu ţi-e îngăduit să respiri ani de-a rândul aerul acesta, fără a fi pedepsit! Am şovăit îndelung dacă trebuie să-ţi trimit scrisoarea asta. Mă îngrozesc când mă gândesc la hotărârea pe care ai putea s-o iei. Îmi pun însă toată

speranţa în amorul tău. Dar am socotit că n-ar fi loial din parte-mi să-ţi ascund adevărul – cu atât mai mult, cu cât poate ai şi început a lua măsuri întru îndeplinirea proiectului nostru. Ah, era fermecător, dar himeric! Vai, prietene, socoteşte-mă drept o femeie frivolă, fără voinţă, dispreţuieşte-mă, dar nu mă părăsi, n-o părăsi pe Irina ta!… Eu nu-s în stare să abandonez lumea asta, dar şi să trăiesc în mijlocul ei fără tine mi-i peste putinţă. Ne vom întoarce în curând la Petersburg, vino acolo, stabileşte-te acolo, noi îţi vom găsi o ocupaţie. Munca ta din trecut nu va rămâne zadarnică, îi vei putea găsi o aplicaţie utilă… Numai să trăieşti în preajma mea, numai să mă iubeşti – aşa cum sunt – cu toate slăbiciunile şi defectele mele. Şi să fii convins că nicio inimă nu-ţi va fi devotată cu atâta tandreţe ca inima Irinei tale. Vino cât mai curând la mine, nu voi avea nicio clipă de linişte până nu te voi vedea.

A ta, a ta, a ta, *I*. “

Sângele zvâcni năvalnic în capul lui Litvinov, apoi se lăsă greu, cu încetul, la inimă şi încremeni acolo. Reciti scrisoarea Irinei şi – ca odinioară la Moscova – se prăbuşi sleit de puteri pe divan şi rămase în nemişcare. Un haos sumbru îl împresură brusc din toate părţile, iar el se uita stupid şi deznădăjduit în bezna hăului acestuia. Iată-l din nou în faţa unei înşelăciuni, ba mai rău decât înşelăciune – înaintea unei minciuni şi a unei laşităţi… Viaţa îi era distrusă, totul smuls din rădăcini, iar ultimul sprijin pe care te puteai rezema, prefăcut de asemeni în pulbere! „Vino după noi la Petersburg, repeta el cu un amar hohot lăuntric. Noi îţi vom găsi o ocupaţie…” „Mă vor face cumva şef de birou? Şi cine-s aceşti *noi?* Iată cum s-a dat pe faţă! Iată trecutul misterios şi hidos pe care nu-l ştiu, şi pe care ea voia, chipurile, să-l şteargă de pe faţa pământului, aruncându-l în foc! Iată lumea aceasta de intrigi, cu relaţii secrete, cu istorii à *la* Belski, Dolski… Şi ce viitor, ce rol

strălucit mă aşteaptă!” trăi în preajmă-i, a o frecventa, a împărtăşi melancolia coruptă a acestei doamne la modă, care – obosită – se plictiseşte în mijlocul lumii bune fără a putea exista însă în afara cercului ei… a fi amicul casei şi, bineînţeles, al excelenţei-sale… până când îi va trece acest capriciu, iar amicul-plebeu îşi va pierde noutatea, fiind înlocuit de obezul general sau de domnul Finikov – iată o situaţie posibilă, plăcută şi chiar remuneratorie… N-a pomenit ea de o aplicaţie utilă a pregătirii mele anterioare? Iar cât priveşte proiectul nostru, acesta ar fi o himeră! O himeră…“ În sufletul lui Litvinov se dezlănţuiră nişte sălbatice şi năprasnice răbufniri, ca învolburările vântoase înainte de uragan. Fiecare expresie din scrisoarea Irinei îi stârnea indignarea. Se simţea jignit chiar de asigurările cu privire la sentimentele ei. „Asta nu poate rămâne aşa, exclamă el în cele din urmă. N-am să-i îngădui să-şi bată joc de viaţa mea cu atâta cruzime…”

Litvinov sări în sus şi îşi înşfacă pălăria. Dar ce avea de făcut? Să alerge la dânsa? Să-i răspundă la scrisoare? El rămase pe loc şi lăsă să-i cadă braţele de-a lungul trupului.

Într-adevăr, ce trebuia să facă?

Oare nu el însuşi îi oferise această alegere fatală? Lucrurile nu ieşiseră aşa cum le dorise, însă orice alegere are riscul ei. Irina şi-a călcat cuvântul, asta-i adevărat; ea însăşi a declarat cea dintâi că părăseşte totul şi îl urmează pe dânsul, şi asta-i adevărat; dar ea nici nu-şi neagă vina şi mărturiseşte deschis că este o femeie fără voinţă. N-a vrut să-l înşele pe dânsul, s-a înşelat singură… Ce-i poţi răspunde? Cel puţin ea nu umblă cu prefăcătorii, cu înşelăciuni… E sinceră până la cruzime. Nimic n-o obliga să recurgă la o explicaţie atât de promptă, putea foarte bine să-l adoarmă cu promisiuni, tărăgănând lucrurile şi lăsând totul în suspensie până în ziua plecării… până la plecarea cu soţul ei în Italia. Dar Irina i-a distrus viaţa… ba a distrus chiar două vieţi!… Dar câte nu se-ntâmplă!

De altfel faţă de Tatiana nu-i ea vinovată, ci numai el,

Litvinov. Şi n-are dreptul să se scuture de răspunderea pe care propria lui vină i-a aşezat-o pe grumaz ca pe un jug de fier. Totul este aşa. Dar ce avea de făcut acum?

El se aruncă iarăşi pe divan şi clipele, sumbre şi surde, treceau din nou una după alta fără urmă, cu o iuţeală mistuitoare…

„Dar ce ar fi să-i dau ascultare? îi fulgeră prin minte. Ea mă iubeşte, ea-i a mea şi chiar în atracţia asta, în pasiunea care a mocnit atâţia ani şi a izbucnit acum cu o forţă năprasnică, oare nu-i ceva inevitabil, ca o dezlănţuire a stihiilor? Să locuiesc la Petersburg… parcă aş fi primul om în asemenea situaţie?… Şi apoi unde m-aş putea refugia cu dânsa”

Litvinov căzu pe gânduri, iar chipul Irinei – aşa cum i se întipărise pentru totdeauna în minte în ultimele-i amintiri – se înfăţişă încet înainte-i…

Dar nu pentru mult timp… îşi reveni şi cu o nouă răbufnire de indignare respinse şi aceste amintiri, şi imaginea ei seducătoare.

„Îmi întinzi o cupă de aur ca să beau din ea, exclamă Litvinov; dar ai strecurat otravă în băutură, iar aripile tale albe sunt întinate de noroi… Piei! Să rămân aici cu tine, după ce mi-am gonit… da, mi-am gonit logodnica… ar fi o infamie prea mare!” Litvinov îşi frânse de durere mâinile, şi un alt chip – cu pecetea suferinţei întipărită pe trăsăturile sale împietrite – se înălţă din abis cu o mustrare mută în ultima-i privire de despărţire…

El se frământă astfel încă mult timp; gândurile lui sfâşiate se zbăteau încoace şi încolo cum se zbate în neştire un grav bolnav… Se linişti în cele din urmă şi, în sfârşit, se hotărî. Din prima clipă presimţise hotărârea asta… Ea se înfăţişă la început ca un punct îndepărtat, abia zărit prin viforul şi negurile luptei lăuntrice. Mai pe urmă punctul acela prinse să se apropie din ce în ce mai mult, până i se împlântă în inimă, ca un pumnal rece.

Litvinov îşi scoase iarăşi geamantanul din colţ, îşi aşeză

lucrurile fără grabă, ba chiar cu o stupidă meticulozitate, sună chelnerul, făcu plata şi trimise Irinei un bilet în ruseşte cu următorul cuprins:

„Nu ştiu dacă acum sunteţi mai vinovată faţă de mine decât odinioară. Dar ştiu că lovitura de acum e cu mult mai puternică… Ăsta-i sfârşitul! Îmi spuneţi: «eu nu pot»; iar eu repet de asemeni: nici eu nu pot… să fac ceea ce doriţi. Nu pot şi nu vreau. Nu-i nevoie de răspuns. Nu sunteţi în stare să-mi daţi singurul răspuns pe care l-aş accepta. Plec mâine dimineaţă cu primul tren. Adio, fiţi fericită… Nu ne vom mai vedea, probabil, niciodată.”

Litvinov nu ieşi din casă toată ziua. Aştepta oare ceva? Dumnezeu ştie! Către ora şapte seara, o doamnă îmbrăcată într-o mantie neagră, cu un voal des pe faţă, se apropie de două ori de poarta principală a hotelului. După ce se retrase puţin mai la o parte şi se uită cercetător în depărtare, ea făcu deodată cu mâna un gest hotărât şi porni a treia oară spre uşa hotelului…

— Încotro, Irina Pavlovna? se auzi în spatele ei un glas încordat.

Ea se întoarse cu o grabă înfrigurată… Potughin alerga după dânsa.

Irina se opri, stătu în cumpănă o clipă, apoi se aruncă în întâmpinarea lui, îl luă de braţ şi îl trase într-o parte.

— Du-mă, du-mă de aici, repetă ea cu respiraţia tăiată.

— Ce s-a întâmplat, Irina Pavlovna? bâigui el în culmea mirării.

— Du-mă, dacă nu vrei să rămân pentru totdeauna… acolo! spuse ea cu o energie sporită.

Potughin îşi plecă smerit capul şi amândoi se îndepărtară.

A doua zi, dis-de-dimineaţă, Litvinov era pe punctul de a pleca, când în camera lui intră… acelaşi Potughin, care se apropie tăcut de dânsul şi îi strânse tăcut mâna. Nici

Litvinov nu scoase o vorbă. Amândoi aveau feţele trase şi se sileau în zadar să zâmbească.

— Am venit să vă urez drum bun, rosti cu greu Potughin.

— Dar de unde ştiţi că plec astăzi? îl întrebă Litvinov.

Potughin se uită în juru-i pe podele…

— Am aflat-o… cum se vede. Ultima noastră convorbire a căpătat, la urmă, o întorsătură atât de ciudată… N-am vrut să mă despart de dumeavoastră fără a vă exprima sincera mea simpatie.

— Mă simpatizaţi acum… când plec?

Potughin îi aruncă lui Litvinov o privire tristă.

— Ah, Grigori Mihailîci, începu el cu un scurt oftat. Nu ne arde acuma nici de fineţuri, nici de împunsături. După cum am observat, nu prea vă interesează literatura noastră populară şi nu aveţi cunoştinţă de Vaska Buslaev?

— De cine?

— De Vaska Buslaev, faimosul viteaz novgorodean… din culegerea lui Kirşa Danilov.

— Care Buslaev? murmură Litvinov, puţin surprins de cursul convorbirii. Nu-l ştiu.

— Nu-i nimic. Uite ce voiam să vă relatez. Vaska Buslaev, după ce-i convinse pe novgorodenii săi să facă un hagealâc la Ierusalim, şi acolo, spre uluirea lor, se scaldă gol-goluţ în sfântul râu Iordan, fiindcă nu credea „nici în strănut, nici în vis, nici în graiul păsărilor”, acest Vaska Buslaev, atât de logic, se caţără pe muntele Thabor. Iar pe creasta muntelui se afla un mare pietroi peste care încercaseră zadarnic să sară oameni din toate neamurile… Vaska vrea să-şi încerce şi el norocul. Dar dă în drum peste un cap de mort, os omenesc, şi îl aruncă cu piciorul în lături. Atunci capul de mort grăieşte: „De ce dai cu piciorul în mine? După cum am ştiut să trăiesc, ştiu să mă tăvălesc şi-n pulbere. Tot aşa are să ţi se întâmple şi ţie”. Şi aidoma s-au petrecut lucrurile: cât pe ce era să sară Vaska peste pietroi; dar călcâiul i se agăţă undeva şi îşi frânse gâtul. Şi

fiindcă a venit vorba de asta, trebuie să atrag atenţia prietenilor mei slavofili, mari amatori de a da cu piciorul în orice capete de mort, ca şi în naţiunile putrede, că n-ar fi rău să meditaţi asupra acestei bâline.

— Dar unde vreţi să ţintiţi? îl întrerupse nerăbdător Litvinov. Mă grăbesc, scuzaţi-mă…

— Tocmai unde trebuie, răspunse Potughin; iar în ochii săi se aprinse un licăr de prietenie la care Litvinov nu se aştepta. Cu alte cuvinte, vreau să spun să nu înlăturaţi cu piciorul capul de mort din drum şi pentru bunătatea dumneavoastră, poate veţi putea sări peste piatra fatală. Nu vreau să vă mai reţin. Permiteţi-mi numai să vă îmbrăţişez la despărţire.

— Nici n-am să încerc a sări, rosti Litvinov şi se sărută de trei ori cu Potughin, iar la noianul tristelor simţăminte care îi umpleau sufletul se adăugă şi un amestec de compătimire pentru acest biet solitar. Dar trebuie să plec, să plec… El începu să se agite prin cameră.

— Nu vreţi să vă ajut la dusul bagajelor? se oferi Potughin.

— Nu, mulţumesc, nu vă deranjaţi, le duc singur, îşi puse pălăria şi luă geamantanul în mână. Vasăzică, după cum spuneţi, îl întrebă Litvinov, stând în pragul uşii, aţi văzut-o?

— Da, am văzut-o.

— Ei bine… ce face?

Potughin nu răspunse numaidecât:

— V-a aşteptat ieri… vă va aştepta şi azi.

— A! Atunci spuneţi-i… Ba nu, nu trebuie… e inutil orice… Adio… Adio!

— Adio, Grigori Mihailîci… îngăduiţi-mi să mai adaug un cuvânt. Aveţi încă timp să mă ascultaţi: până la plecarea trenului mai sunt peste treizeci de minute. Vă reîntoarceţi în Rusia… veţi locui acolo… cu timpul… veţi începe să lucraţi… Permiteţi însă unui bătrân flecar – căci, vai, nu-s decât un flecar şi nimic mai mult – să vă dau un sfat la

despărţire. Ori de câte ori vă veţi apuca de vreo treabă ar fi bine să vă întrebaţi: oare activitatea asta este de folos civilizaţiei, în adevăratul sens al cuvântului? Aplicaţi măcar unul dintre principiile sale? Are munca dumneavoastră acel caracter pedagogic şi european, singurul util şi rodnic la noi, în vremea noastră? Şi dacă-i aşa, mergeţi semeţ înainte! Sunteţi pe calea cea dreaptă. Iar cauza dumneavoastră va birui! Slavă lui Dumnezeu! Nu sunteţi singur acum. Nu veţi fi „predicator în deşert”. Au răsărit şi la noi truditori… pionieri… Dar nu vă arde acum de asta. Adio, nu mă daţi uitării!

Litvinov coborî în grabă scara, se năpusti într-o trăsură şi ajunse la gară, fără să arunce vreo privire înapoi asupra oraşului unde rămânea o parte din propria-i viaţă… Parcă se lăsa dus de un torent, care îl înşfăcase şi îl târa. Iar el se arăta ferm hotărât să nu se opună acestui torent şi să respingă orice altă manifestare a voinţei.

Litvinov îşi instala bagajul în vagon.

— Grigori Mihailîci… Grigori… se auzi deodată la spatele lui o implorare şoptită.

El tresări… E cu putinţă să fie Irina? Într-adevăr, ea era. Înfăşurată în şalul jupânesei, în cap cu o pălărie care abia îi acoperea părul zburlit, Irina stătea pe peron şi se uita la dânsul cu ochii stinşi. „întoarce-te, întoarce-te, am venit după tine”, grăiau ochii aceştia. Şi câte nu mai făgăduiau ei! Ea nu făcea nicio mişcare, n-avea putere să rostească niciun cuvânt. Şi totul din ea, până şi dezordinea îmbrăcămintei – totul cerşea parcă îndurare…

Litvinov abia se stăpâni să nu se arunce spre ea… Dar torentul, în voia căruia se lăsase, birui… El sări în vagon şi, întorcându-se cu faţa spre peron, îi arăta Irinei locul liber de lângă dânsul. Ea îl înţelese. Mai era timp, un singur pas, o mişcare – şi două vieţi, unite pentru totdeauna, s-ar fi cufundat în necunoscutul îndepărtat. Pe când ea şovăia, răsună un fluierat puternic şi trenul se puse în mişcare.
Litvinov se smuci îndărăt, iar Irina, clătinându-se, căzu pe o

bancă, spre marea mirare a unui diplomat în retragere, care se afla din întâmplare pe peron. O cunoştea puţin pe Irina, dar era foarte interesat de persoana ei. Văzând-o întinsă, ca leşinată, diplomatul bănuia că ea avusese *une attaque de nerfs*[121]. De aceea crezu de datoria lui – datorie *d'un galant chevalier*[122] – de a-i sări în ajutor. Dar uluirea lui ajunse la culme când, la primul cuvânt ce-i adresă, ea se sculă brusc de pe bancă, respinse braţul oferit şi porni la goană pe stradă. Peste câteva clipe Irina se mistui în pâcla lăptoasă, aşa de obişnuită în primele zile de toamnă pentru climatul din ţinutul Pădurii Negre.

121 Un atac de nervi *(fr.).*

122 De cavaler galant *(fr.).*

XXVI

Mi s-a întâmplat să intru o dată în căsuţa unei ţărănci, care îşi pierduse de curând singurul fiu pe care îl avea şi pe care îl iubea din toată inima. Spre marea mea uimire, am găsit-o foarte liniştită, aproape în bună dispoziţie. „Nu-i de mirare, îmi spuse bărbatul său care-mi citi pe faţă surprinderea, ea acuma-i împietrită.” Litvinov „se împietrise” de asemeni. Aceeaşi linişte îl stăpâni în primele ceasuri ale călătoriei. Distrus cu totul şi pe deplin nefericit, totuşi el se odihnea. Găsea un pic de odihnă după chinul şi frământările ultimei săptămâni, după toate loviturile care căzuseră una după alta pe capul său. Aceste întâmplări îl doborâseră cu atât mai mult, cu cât el nu era defel făcut pentru asemenea furtuni. Acum Litvinov nu mai avea nicio speranţă şi căuta să nu-şi amintească trecutul – mai cu seamă să nu-şi aducă aminte de nimic. Pleca în Rusia… trebuia doar să se ducă undeva! Nu făcea însă niciun proiect privitor la persoana sa. Nici nu se mai recunoştea pe sine. Nu-şi dădea seama de faptele sale. Parcă îşi pierduse „eul” său adevărat, care-i devenise indiferent. I se părea uneori că îşi poartă propriul său cadavru. Şi numai dureroasele spasme ale bolii sufleteşti fară leac îi aminteau că se găseşte încă în viaţă. Uneori i se părea de neînţeles cum poate un bărbat – un bărbat adevărat! – să sufere asemenea influenţă din partea unei femei, a dragostei. „O ruşinoasă slăbiciune!” şoptea el, scuturându-şi mantaua şi cuibărindu-se mai bine; iată, trecutul, vasăzică, s-a dus… începem o viaţă nouă… Treceau câteva clipe, şi Litvinov zâmbea cu amărăciune şi se mira de el însuşi. Începu să privească pe fereastră. Era o zi cenuşie şi jilavă. Nu plouase, dar ceaţa stăruia încă, şi nori joşi învăluiau bolta

cerului. Vântul sufla din faţă. Rotocoale alburii de abur, fie singuratice, fie amestecate cu trâmbe de fum, goneau într-un alai fără de sfârşit prin faţa ferestrei la care şedea Litvinov. El începu să urmărească cu privirea aburul, fumul din văzduh. Clăbuci şi rotocoale treceau fară întrerupere, îşi luau zborul, se ridicau şi cădeau, răsucindu-se şi agăţându-se de buruieni şi de tufişuri, ca şi cum s-ar fi schimonosit, s-ar fi întins şi s-ar fi topit… Veşnic îşi schimbau faţa şi mereu rămâneau aceleaşi, într-un joc monoton, fugar, plictisitor… Uneori vântul îşi schimba direcţia, şinele făceau o cotitură – atunci clădăria aeriană se mistuia cu totul şi se ivea brusc în fereastra dimpotrivă. Apoi o coadă uriaşă se târa din nou pe pământ şi iarăşi îi astupa lui Litvinov priveliştea largii văi a Rinului. El se uita şi un gând bizar i se strecură în minte… Era singur în vagon, nimeni nu-l tulbura. „Fum, fum!” repetă el de câteva ori. Şi deodată totul i se păru fum: propria-i viaţă, ca şi viaţa rusească – tot ce-i omenesc şi îndeobşte rusesc. Totu-i fum şi abur, se gândi el… Totul parcă se transformă neîncetat, apar pretutindeni chipuri noi, fenomenele se succed, dar în realitate rămân aceleaşi. Totul se precipită şi zoreşte undeva, dar se risipeşte fără să ajungă la nimic. Apoi un alt vânt se ridică şi aruncă totul în direcţia contrară şi reîncepe acolo, fără răgaz, acelaşi joc agitat şi steril. Îşi aduse aminte de multe întâmplări, petrecute cu mare zarvă sub ochii săi, în ultimii ani.. Fum, şopti el, fum… îi veniră în minte controversele nesăbuite, gălăgia şi zbieretele de la Gubariov, ca şi de la alte persoane simandicoase sau umile, cu vederi înapoiate sau înaintate, bătrâne şi tinere. Fum, repetă el, fum şi abur… îşi aminti, în sfârşit, faimosul picnic, ca şi păsările şi discursurile altor bărbaţi de stat – şi chiar propovăduirile lui Potughin… Fum, fum şi nimic mai mult. Dar propriile porniri şi sentimente, încercări, visuri? Făcu doar un gest cu mâna a lehamite.

Între timp trenul alerga, alerga întruna. Rastadt, Karlsruhe şi Bruchsal rămaseră în urmă. Munţii din dreapta

căii ferate mai întâi se retraseră, se pierdură în depărtare, apoi se apropiară iarăşi, numai nu atât de înalţi şi arareori acoperiţi de păduri... Trenul cârmi scurt într-o parte... Iată şi Heidelbergul! Vagoanele lunecară sub acoperişul staţiei. Răsunau strigătele colportorilor, care ofereau felurite lucruri, chiar ziare ruseşti. Pasagerii începură să se foiască pe locurile lor, unii coborâră pe peron. Litvinov însă nu-şi părăsi colţişorul său şi rămase mai departe pe loc, cu capul în piept. Deodată cineva îl strigă pe nume. El ridică ochii. Mutra lui Bindasov se arătă la fereastră, iar la spatele lui – n-o fi fost vreo halucinaţie? Ba deloc – toate cunoştinţele din Baden; Suhancikova, Voroşilov, Bambaev... toţi se îndreptară spre dânsul, pe când Bindasov urla:

— Dar unde-i Pişcialkin? Pe el îl aşteptam. Dar nu-i nimic. Hai, coboară! Ne ducem cu toţii la Gubariov.

— Da, frate, da, ne aşteaptă Gubariov, adeveri Bambaev, ieşind înainte. Dă-te jos din vagon!

Litvinov s-ar fi înfuriat dacă n-ar fi avut moartea în inimă. Se uită la Bindasov şi-i întoarse spatele în tăcere.

— N-auziţi că Gubariov se află aici?! exclamă Suhancikova, iar ochii aproape îi ieşiră din orbite.

Litvinov nu făcu nicio mişcare.

— Ascultă, Litvinov, îi spuse în sfârşit Bambaev. Aici nu-i numai Gubariov, ci o întreagă falangă de ruşi, distinşi, spirituali şi tineri. Toţi se ocupă cu ştiinţele naturale, toţi au convingeri generoase. Rămâi, mă rog, măcar pentru dânşii. Se găseşte aici, de pildă, un oarecare... Vai, i-am uitat numele! Dar ăsta, pur şi simplu, e un geniu!

— Dar lăsaţi-l în pace, lăsaţi-l în plata lui Dumnezeu, Rostislav Ardalionîci, intră în vorbă Suhancikova. Daţi-l încolo! Nu vedeţi ce pramatie este? Şi aşa îi e tot neamul. Are o mătuşă; mi s-a părut la început o femeie mai acătării. Acum două zile am venit cu dânsa aici. Abia a pus piciorul în Baden şi ţuşti înapoi. Ei, bine! Am călătorit îndărăt cu ea, şi m-am pus s-o descos... Credeţi-mă, n-am putut să scot nici cu cleştele un cuvânt din gura ei. Aşa-i de înfumurată

aristocrata asta nesuferită!

Biata Kapitolina Markovna, aristocrată! S-ar fi aşteptat ea la asemenea batjocură?

Litvinov tăcea mai departe. Se întoarse şi îşi îndesă cascheta pe frunte. Trenul se puse în sfârşit în mişcare.

— Dar spune-ne măcar ceva de rămas-bun, om de piatră ce eşti! Strigă Bambaev. Nu merge aşa!

— Lepădătură! Găgăuţă! urlă Bindasov. Vagoanele porniră din ce în ce mai repede, şi el putu să-l batjocorească fără teamă de ripostă. Zgârcioabă! Moluscă! Beţivanule!

Bindasov născocise oare spontan această calificare sau o împrumutase de la alţii? Ea plăcu însă pesemne foarte mult la doi tineri care se aflau de faţă, studenţi la ştiinţele naturale, fiindcă peste câteva zile apăru într-o foaie rusească periodică, editată atunci la Heidelberg sub titlul: *A tout venant je crache.*[123]

Iar Litvinov repeta refrenul: fum, fum, fum! Iată, se gândi el, sunt acum la Heidelberg peste o sută de studenţi ruşi, care studiază chimia, fizica, fiziologia şi nici nu vor să audă vorbindu-se de altceva… Dar vor trece cinci-şase ani, şi nici cincisprezece studenţi de-ai noştri nu vor mai urma cursurile aceloraşi profesori celebri… Vântul se va schimba, fumul va trece de cealaltă parte… fum… fum… fum![124]…

Prin Kassel, Litvinov trecu pe seară. O dată cu întunericul, o tristeţe insuportabilă se abătu ca un uliu asupra lui. El izbucni în plâns, înfundat într-un colţ al vagonului. Lacrimile îi curseră îndelung, fără să-i uşureze inima, ci sfâşiindu-i-o parcă şi mai mult. Între timp, într-un hotel din Kassel, zăcea în pat Tatiana, într-un acces de febră. Kapitolina Markovna veghea la căpătâiul ei.

— Tania, îi spunea bătrâna. Pentru numele lui

---

123 Scuip pe oricine îmi iese în cale *(fr.).*

124 Prezicerea lui Litvinov s-a adeverit. În 1866 nu erau la Heidelberg decât treisprezece studenţi ruşi în timpul verii şi doisprezece în timpul iernii (n. a.).

Dumnezeu, lasă-mă să trimit o telegramă lui Grigori Mihailîci. Dă-mi voie, Tania.

— Nu, mătuşica, răspunse ea. Nu trebuie. Nu te speria. Dă-mi apă. Are să-mi treacă în curând.

Într-adevăr, peste o săptămână sănătatea i se restabili, şi amândouă prietenele îşi continuară călătoria.

XXVII

Fără să se oprească la Petersburg sau Moscova, Litvinov se întoarse la moşia sa. Se sperie, văzându-şi tatăl: aşa de tare se împuţinase la trup şi decăzuse. Bătrânul se bucură de sosirea feciorului pe cât se putea bucura un om care-şi încheiase socotelile cu viaţa. Trecu numaidecât asupra fiului toate treburile gospodăriei, cât se poate de încurcate, şi – după ce o mai duse scârţâind încă vreo câteva săptămâni – părăsi meleagurile pământeşti. Litvinov rămase singur într-un vechi acaret al curţii boiereşti şi începu să gospodărească cu inima împovărată, fără nădejdi, fără râvnă şi fără bani. Ducerea unei gospodării în Rusia nu-i lucru plăcut, cine nu ştie asta? De aceea nu vom lungi vorba arătând cât de greu se descurca Litvinov. Nici pomeneală nu putea fi, bineînţeles, de reforme sau de inovaţii. Aplicarea noilor metode însuşite de el peste graniţă fu amânată pentru un timp nedeterminat. Nevoile îl sileau să-şi târască zilele de azi pe mâine, acceptând tot felul de concesii materiale şi morale. Noile rânduieli mergeau prost, iar cele vechi îşi pierduseră utilitatea. Lipsa de experienţă avea de luptat cu reaua-credinţă. Vechea stare de lucruri vegeta fără un punct de reazem, ca mlaştinile miloase. Şi numai un singur cuvânt mare, „libertate”, plutea ca duhul sfânt peste ape. Se cerea, înainte de orice, răbdare – dar nu o răbdare pasivă, ci una activă, stăruitoare, apelând la dibăcie şi uneori chiar la vicleşug… Lui Litvinov, în starea lui sufletească, îi venea foarte greu. Avea aşa de puţină dragoste de viaţă! Atunci de unde să aibă poftă de acţiune şi de lucru?

Trecu un an, apoi altul, începu un al treilea. Marele principiu al emancipării ţăranilor începu încet să-şi dea

roadele, se încetăţeni în moravuri. Sămânţa aruncată încolţi, iar vrăjmaşii – făţişi şi ascunşi – nu-i mai puteau strivi germenii în picioare. Însuşi Litvinov, deşi ajunse să dea ţăranilor o parte din pământul său în dijmă, recurgând deci la un sistem de gospodărie primitivă, sărăcăcioasă, izbuti totuşi să obţină unele succese. Îşi refăcu fabrica şi înfiinţa o minusculă fermă cu cinci lucrători liberi, după ce pusese la încercare vreo patruzeci; apoi îşi plăti o parte din datoriile cele mai mari… Şi spiritul său se întări. Începu să semene iarăşi cu Litvinov de altădată. Ce e drept, un profund şi tainic sentiment de tristeţe nu-l părăsea niciodată. Ducea un fel de viaţă liniştită, nepotrivit cu vârsta lui. Se închisese într-un cerc îngust; renunţase la toate cunoştinţele de odinioară. Dar indiferenţa aceea mormântală îl părăsise şi, printre oamenii vii, se purta şi lucra iarăşi ca un om viu. Se risipiră de asemeni şi ultimele urme ale vrăjii care-l legase pe vremuri, întâmplările din Baden i se năzăreau ca prin vis… Dar Irina? Chiar chipul ei pălise şi se mistuise undeva. Rămăsese numai o vagă senzaţie de primejdie sub negura care-i învăluia încet-încet imaginea. Despre Tatiana ajungeau rar veşti până la dânsul. Ştia că ea, împreună cu mătuşă-sa, se stabilise pe moşioara ce-o aveau la vreo două sute de verste de proprietatea lui. Ducea un trai tihnit, călătorea puţin şi aproape nu primea oaspeţi. Dar altfel era liniştită şi sănătoasă. O dată, într-o frumoasă zi de mai, Litvinov şedea în biroul lui şi răsfoia distrat ultimul număr al unei reviste din Petersburg. O slugă intră la dânsul şi îi anunţă sosirea unui bătrân unchi al său, văr cu Kapitolina Markovna, pe care o vizitase de curând. El cumpărase o moşie în vecinătatea lui Litvinov şi acum se ducea acolo. Rămase câteva zile ca musafir al nepotului său, căruia îi povesti multe lucruri despre viaţa pe care o ducea Tatiana. A doua zi după plecarea lui, Litvinov îi trimise Tatianei o scrisoare, cea dintâi după despărţirea lor. Îi cerea permisiunea de a relua relaţiile lor cel puţin prin

corespondenţă şi dorea de asemeni să afle dacă trebuie să părăsească pentru totdeauna gândul de a o mai vedea, odată şi odată. Aşteptă cu emoţie răspunsul, care sosi în cele din urmă. Tatiana primea amical propunerea lui. „Dacă aveţi de gând să ne vizitaţi, îşi încheie Tatiana scrisoarea, ne-aţi face mare plăcere, poftim! Se spune că chiar bolnavilor le merge mai bine când stau împreună, decât atunci când stau singuri.” Kapitolina Markovna adăuga şi ea salutări. Litvinov se bucură ca un copil; de mult inima lui nu mai bătuse atât de vesel. O povară i se ridică de pe sufletul înseninat… Tot aşa-i când răsare soarele gonind întunericul nopţii, o uşoară adiere de vânt aleargă de-a valma cu razele de soare, pe faţa pământului renăscut. Toată ziua aceea Litvinov zâmbea mereu, chiar când inspecta gospodăria şi dădea porunci. Se apucă neîntârziat să facă pregătirile de călătorie şi peste două săptămâni plecă la Tatiana.

XXVIII

Litvinov călători destul de încet, pe drumuri de ţară, fără întâmplări deosebite. O dată numai îi plesni şina de la roata din spate. Un fierar o meşteri cât o meşteri, tună şi fulgeră împotriva ei şi a lui însuşi; apoi îşi încrucişa braţele: nu putea face nimic. Se văzu însă din fericire că la noi se poate călători admirabil cu o şină ruptă, dar numai pe un drum desfundat, adică prin noroi. În schimb Litvinov avu două-trei întâlniri destul de interesante. La o staţie de poştă dădu peste o adunare a proprietarilor, unde îl întâlni pe Pişcialkin, care făcu asupră-i impresia lui Solon sau Solomon: atâta înaltă înţelepciune se desprindea din discursurile sale, şi atâta stimă fără margini aveau pentru dânsul şi moşierii, şi ţăranii… Chiar ca înfăţişare, Pişcialkin amintea pe înţelepţii din antichitate: părul îi căzuse în creştetul capului. O virtute neînfrânată încremenise solemn pe faţa lui plină. Îl felicită pe Litvinov cu prilejul sosirii „în propriul meu district, dacă pot îndrăzni să întrebuinţez această expresie înfumurată”, apoi tăcu pe loc, covârşit de sentimente frumoase. O singură ştire izbuti Litvinov să capete de la dânsul, şi anume despre Voroşilov, cel trecut pe tabloul de onoare. Acesta se reintegrase în armată şi apucase chiar să ţină o lecţie ofiţerilor din regimentul său despre „budism” sau „dinamism” – cam aşa ceva… Pişcialkin nu-şi amintea exact. La altă staţie Litvinov aşteptă îndelung să i se schimbe caii de poştă. Era la revărsatul zorilor, el picotea în caleaşca lui. Un glas, cunoscut parcă, îl trezi. Deschise ochii…

Dumnezeule! Nu cumva însuşi domnul Gubariov, într-un veston cenuşiu şi cu pantaloni largi de pijama, stătea în pridvorul staţiei de poştă, revărsând un torent de înjurături?

Nu, nu era domnul Gubariov. Dar ce asemănare extraordinară! Atâta doar că boierul acesta avea o gură mai largă şi mai colţuroasă, o privire mai sălbatică a ochilor plecaţi în pământ, un nas mai mare, o barbă ca o hălăciugă şi în totul o înfăţişare mai mătăhăloasă şi mai antipatică.

— Ti-căloşilor, ti-căloşilor! Repeta el rar, cu furie, căscându-şi larg botul de lup. Mârlani spurcaţi… uite unde duce… faimoasa libertate… nu poţi căpăta nişte cai de schimb… ticăloşilor!

— Ti-căloşilor, ti-căloşilor! Se auzi un alt glas din dosul uşii şi se înfăţişă în pridvor – tot în veston cenuşiu cu pantaloni de pijama, căzuţi pe vine – de astă data veritabilul domn Gubariov, în carne şi oase, fără nicio îndoială, Stepan Nikolaevici Gubariov. Mârlani spurcaţi! Urmă el după pilda fratelui său (cel dintâi era, după cum s-a văzut, fratele lui cel mai mare, jacaşul de modă veche, care-i administra moşia). Trebuie să-i snopeşti în bătaie, asta-i! Să le tragi peste bot! Libertatea asta li se cuvine ca să-şi culeagă dinţii de pe jos… Pălăvrăgesc… prefectul! Le-aş arăta eu… Dar unde-i *monsieur* Roston?… Ce păzeşte?… Asta-i treaba lui, trântorul… să ne scutească de asemenea necazuri…

— Ţi-am spus, măi frate, începu Gubariov-senior, că Roston nu-i bun de nimic. E un adevărat trântor! Numai tu mi l-ai băgat pe gât… *Monsieur* Roston, *monsieur* Roston! Unde te-ai ascuns?

— Roston! Roston! zbieră marele Gubariov-junior. Cheamă-l cu glas mai tare, frate Dorimedont Nikolaici!

— Asta şi fac, frate Stepan Nikolaici. îl strig. Musiu Roston!

— Iată-mă-s, iată-mă-s, iată-mă-s! Se auzi o voce repezită şi de după un ungher al staţiei ţâşni Bambaev.

Lui Litvinov îi scăpă o exclamaţie de surpriză. Pe nenorocitul entuziast atârna o ponosită tunică de husar cu mânecile în zdrenţe. Trăsăturile feţei sale nu numai că se schimbaseră, dar se schimonosiseră şi se îngrămădiseră.

Ochii săi rătăciţi exprimau o teroare servilă şi o supunere de câine flămând. Dar mustăţile vopsite se zburleau semeţ, ca şi în trecut, peste buzele lui cărnoase. Numaidecât fraţii Gubariov începură să-l bruftuluiască din pridvorul înalt. El se opri jos, în noroi, înaintea lor şi, încovoindu-şi cu smerenie spinarea, începu să-i domolească printr-un surâs sfielnic; îşi boţea şapca cu degetele roşii şi, lăsându-se când pe un picior, când pe altul, bolborosea că vor fi gata caii, cât ai bate din palme… Dar fraţii nu se potoliră, până ce Gubariov-junior nu dădu în sfârşit cu ochii de Litvinov. Fie că-l recunoscu, fie că se sfii faţă de un străin, el se răsuci greoi în loc, ca un urs şi, muşcându-şi barba, porni şontâc-şontâc spre izba poştei. Fratele său tăcu brusc şi, întorcându-se şi el ca un urs, porni în urma celuilalt. Pesemne marele Gubariov îşi păstrase şi în patrie influenţa.

Bambaev dădu să alerge după cei doi fraţi… Dar Litvinov îl strigă pe nume. El se uită îndărăt, cu palma streaşină la ochi, şi – recunoscându-l pe Litvinov – se repezi spre dânsul cu mâinile întinse. De cum ajunse la caleaşca, se agăţă de uşă şi, cu pieptul lipit de ea, izbucni într-un plâns cu hohote.

— Ajunge, destul, Bambaev, îi spuse Litvinov, aplecându-se spre dânsul şi atingându-i cu mâna umărul.

El însă se bocea mai departe.

— Uite… uite… uite unde am ajuns… bâiguia el, suspinând.

— Bambaev! zbierau fraţii din casă. Bambaev îşi înălţă capul şi îşi şterse repede lacrimile.

— Bună, dragul meu, murmură el, bună ziua şi la revedere! Vezi că mă cheamă.

— Dar cum ai picat tu aici? îl întrebă Litvinov. Şi ce înseamnă toate acestea? Credeam că cheamă un franţuz…

— Eu am intrat la dânşii… ca econom şi majordom, răspunse Bambaev, arătând cu degetul spre izbă. Şi am ajuns cu nume franţuzesc din şagă… Ce-i de făcut, frate! Mor de foame, n-am nicio leţcaie, de voie, de nevoie mi-am

pus juvăţul de gât. Nu-mi arde acum de ambiţie!

— Dar de mult se află *el* în Rusia? Şi cum s-a despărţit de tovarăşii săi de mai înainte?

— Ehehei, frate! S-a lepădat de toate, după cum bate vântul… Pe Suhancikova, Matriona Kuzminişna, pur şi simplu a alungat-o. Iar ea de scârbă a plecat în Portugalia.

— Cum? În Portugalia? Ce prostie!

— Da, frate, în Portugalia, cu doi matrionovişti.

— Cu cine?

— Matrionovişti: persoanele din partidul său aşa se numesc.

— Dar Matriona Kuzminişna are un partid? Şi e numeros?

— Păi, e alcătuit din ăştia doi! Dar *el* a revenit aici aproape de şase luni. Alţii au fost puşi sub urmărire. Lui însă nu i s-a întâmplat nimic. Locuieşte la ţară cu fratele său. Şi de l-ai auzi cum…

— Bambaev!

— Numaidecât, Stepan Nikolaici, numaidecât. Iar ţie, drăguţă, îţi merge bine! Huzureşti! Slavă Domnului! Încotro ai pornit-o?… La asta chiar că nu m-aş fi gândit, să te întâlnesc aici!… îţi mai aminteşti de Baden? Eh, ce trai era acolo! Şi, fiindcă veni vorba, îl mai ţii minte, pe Bindasov? Închipuie-ţi, a dat ortul popii. Intrase slujbaş la accize şi s-a luat la bătaie într-o cârciumă cu un individ care i-a spart capul cu tacul de la biliard. Da, da, au venit timpuri grele. Dar ascultă-mă pe mine: Rusia… nicio ţară nu-i ca Rusia! Uită-te numai la perechea asta de gâşte. Nicăieri în întreaga Europă n-ai să găseşti asemenea orătănii… Veritabile gâşte de Arzamas.

Şi după ce-şi plăti acest ultim tribut înrădăcinatei sale nevoi de a se entuziasma, Bambaev alergă la izba poştei, unde numele său era din nou pronunţat, nu fară unele aluzii.

Spre sfârşitul acestei zile, Litvinov se apropie de satul Tatianei. Căsuţa în care locuia fosta lui logodnică era

aşezată pe un dâmb, deasupra unui pârâu, în mijlocul unei livezi tinere. Casa era şi ea nou-nouţă, de curând clădită, şi se vedea de departe peste pârâu şi câmpie. Litvinov o zări de la două verste, cu acoperişul ei ţuguiat şi cu un rând de ferestruici, împurpurate de razele soarelui care scăpata. Chiar de la ultima staţie, el simţea o tainică nelinişte. Apoi o tulburare adevărată puse stăpânire pe dânsul – deşi era de bucurie, avea o umbră de teamă. „Oare cum voi fi primit? Se gândea el. Şi cum o să mă arăt în faţa ei?” Ca să-i mai treacă timpul, Litvinov intră în vorbă cu surugiul, un ţăran aşezat, cu barbă căruntă, care îi socotise, totuşi, drumul la treizeci de verste, când de fapt el nu trecea nici de douăzeci şi cinci, îl întrebă dacă le cunoaşte pe moşieriţele Şestove.

— Pe Şestove? Cum să nu le cunosc! Boieroaice bune, nimic de zis. Au grijă să-i lecuiască pe nevoiaşi. Aşa-i! Îs nişte doftoroaie! Betegii vin la ele din toate împrejurimile. Zău aşa! Puzderie de oameni! De cade careva bolnav, de pildă… sau se taie… sau cine ştie ce i se întâmplă – toţi dau năvală la dânsele, şi ele îi lecuiesc pe loc, pe unii cu prafuri, pe alţii cu plasture… şi le ia răutatea cu mâna… Dar mulţumire de la oameni ele nu vor să primească. Noi, zic ele, cu o asta nu ne învoim. Doar n-o facem pentru bani… Au înfiinţat şi o şcoală… Astea-s însă fleacuri boiereşti!

În timp ce surugiul îşi înşira povestirea, Litvinov nu-şi lua ochi de la căsuţă… O femeie în alb se iţi în balcon, stătu ce stătu acolo şi i se şterse din vedere… „Oare nu-i ea?” Inima îi zvâcni cu putere. „Mână mai repede! Dă-i bătaie!” răcni el la surugiu, care îndemnă caii. Trecură încă câteva clipe… şi caleaşca intră în goană pe poarta larg deschisă… Iar în pridvor ieşise Kapitolina Markovna, neştiind de bucurie pe ce lume se află. Bătea din palme şi striga: „Eu l-am recunoscut, eu l-am recunoscut cea dintâi. El îi! El!… Eu l-am recunoscut!”

Litvinov sări sprinten din caleaşca, fără să dea răgaz unui fecior ce-i veni înainte să deschidă portiera, şi o

îmbrăţişa în fugă pe Kapitolina Markovna, năvăli pe urmă în casă, trecu ca fulgerul prin vestibul şi se trezi în sufragerie… în faţa lui, sfielnică, stătea Tatiana, care se uită la dânsul cu ochii ei buni, duioşi (mai slăbise puţin, şi-i stătea bine), şi îi întinse mâna. Litvinov însă nu i-o luă, ci căzu în genunchi înaintea ei. Tania, care nu se aşteptase deloc la aceasta, nu ştia ce să spună, nici ce să facă… O podidiră lacrimile. Se înspăimântă şi în acelaşi timp faţa i se îmbujora de bucurie… „Grigori Mihailîci, ce înseamnă asta, Grigori Mihailîci?” rosti ea… iar el îi sărută mai departe poala rochiei… şi îşi aduse aminte, înduioşat, cum stătuse odinioară în faţa ei la Baden, tot în genunchi… Dar ce deosebire între atunci… şi acum!

— Tania, repetă el, Tania, m-ai iertat?

— Mătuşica, mătuşica, ce-i asta? se adresă Tatiana Kapitolinei Markovna, care tocmai atunci intră în odaie.

— Lasă-l în pace, Tatiana, lasă-l în pace! răspunse buna bătrână. Nu-l vezi că-şi pleacă fruntea pocăit…

E timpul să mă opresc. De altfel nu mai am ce adăuga. Cititorul bănuieşte singur restul… Dar ce-i cu Irina?

Ea a rămas tot aşa de încântătoare, cu toţi cei treizeci de ani ai săi. Un stol de tineri se îndrăgostesc de dânsa şi s-ar îndrăgosti încă şi mai mulţi, dacă… dacă…

Cititorul îmi va îngădui să-l transport câteva momente la Petersburg, într-unui din cele mai splendide edificii de acolo. Iată un vast apartament, decorat… nu zic bogat (căci expresia ar fi prea slabă), ci somptuos, solemn, impunător… Nu simţiţi venind de acolo un oarecare freamăt de reculegere? Aflaţi că aţi intrat într-un templu – în templul înaltei decente şi al virtuţii sentimentale, într-un cuvânt un templu suprapământean. Vă învăluie o tăcere tainică, într-adevăr misterioasă. Portiere de catifea la uşi, draperii de catifea la ferestre, un covor pufos şi moale pe jos – totul destinat şi adaptat misiunii de a potoli şi a domoli sunetele tari şi senzaţiile violente. Lămpile voalate cu grijă inspiră

sentimente salutare. Un parfum decent este răspândit în acest aer stătut, până şi samovarul de pe masă are un fâsâit reţinut, modest… Gazda, o doamnă simandicoasă din elita Petersburgului, vorbeşte atât de încet, de parcă în încăpere s-ar afla un grav bolnav, aproape în agonie. Alte doamne, după exemplul ei, abia şoptesc. Sora sa, de pildă, când serveşte ceaiul, molfăie din buze absolut fără niciun sunet, încât un tânăr – care nimerise întâmplător în acest templu al virtuţii – nu se putea dumiri ce dorea ea de la dânsul. Când de fapt ea îi murmura pentru a şasea oară: *Voulez-vous une tasse de thé?*[125] Prin unghere se văd bărbaţi tineri cu un aer decent. Privirea lor trădează un servilism mut. Expresia feţei lor, deşi insinuantă, este de un calm inalterabil. O puzderie de decoraţii strălucesc discret pe pieptul lor. Conversaţia se poartă de asemeni foarte paşnic despre subiecte religioase şi patriotice, despre *Picătura misterioasă* de F.N. Glinka, misiunile din Orient, mânăstirile şi confreriile din Bielorusia. Din când în când trec lachei în livrele, călcând surd pe covoarele moi. Pulpele lor enorme, strânse în ciorapi ajustaţi de mătase, se cutremură în tăcere la fiecare pas. Vibrarea respectuoasă a acestor muşchi robuşti sporeşte şi mai mult caracterul general de distincţie, virtute şi pietate… E un templu, un adevărat templu!

— Aţi văzut-o azi pe doamna Ratmirova? întrebă sfios o persoană.

— Am întâlnit-o azi la Lise, răspunse gazda în ton de harfa eoliană, mi-e milă de ea… Are spiritul înrăit… *ele n’a pas la foi.*[126]

— Da, da, repetă aceeaşi persoană… Vă mai amintiţi? şi Piotr Ivanîci a spus despre dânsa, şi pe bună dreptate, *qu’elle a… qu’elle a*[127] un spirit înrăit.

— *Elle n’a pas la foi,* se ridică vocea gazdei, ca fumul de

---

125 Doriţi o ceaşcă de ceai? *(fr.)*

126 N-are credinţă *(fr.).*

127 Că are *(fr.).*

tămâie din cădelniţă. *C'est une âme égarée.*[128] Are un spirit înrăit.

— Are un spirit înrăit, repetă doar cu buzele sora gazdei.

Iată de ce nu-s toţi tinerii îndrăgostiţi de Irina… Se tem de ea… au teamă de „spiritul ei înrăit". Această caracterizare a devenit curentă şi, ca orice caracterizare, este în parte adevărată. Şi nu numai tinerii se tem de dânsa, dar şi vârstnicii, sus-puşii, personalităţile… Nimeni nu poate remarca mai exact şi mai fin latura ridicolă sau slabă a unui caracter. Nimănui nu-i este dat s-o stigmatizeze cu atâta cruzime printr-un cuvânt… Şi vorba aceasta este cu atât mai incisivă, cu cât iese dintr-o gură frumoasă şi parfumată. E greu de spus ce se petrece de fapt în sufletul acesta. Dar, din mulţimea admiratorilor, opinia publică nu acordă nici unuia titlul de ales.

Soţul Irinei avansează repede pe drumul numit de francezi calea onorurilor. Generalul robust îl întrece, iar generalul cel indulgent rămâne în urmă. În acelaşi oraş unde locuieşte Irina, vegetează şi prietenul nostru Sozont Potughin: n-o vede decât rareori, ea nu mai are nevoie să întreţină relaţii cu dânsul… Fetiţa, dată în grija lui, a murit de curând.

Sfârşit

128 E un suflet rătăcit *(fr.).*